

ՀՀ ԳԱԱ ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

**Քրեական
(«գողական»)
խուլածքի
բացատրական
բառարան**

Երևան
2023

ՀՏԴ 811.19'374.3
ԳՄԴ 81.51-420
Թ 141

Թաղևտյան Աղասի, Մարգարյան Նիկոլ
Թ 141 Բրեական («գողական») խոսվածքի բացատրական բառարան / Աղասի
Թաղևտյան, Նիկոլ Մարգարյան.- Եր.: Եվրասիա համագործակցություն
հիմնադրամ, 2023.- 160 էջ

Սրբագրիչ՝ Անժելա Ավագյան

Աշխատանքը երաշխավորված է հրատարակության ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և
ազգագրության ինստիտուտի գիտական խորհրդի կողմից:

Բառարանն անդրադառնում է քրեական ենթամշակույթում օգտագործվող
«գողական» խոսվածքի բառերի ու հասկացությունների բացատրությանը: Խնդրի
արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ այս ենթամշակույթն իրեն
բնորոշ խոսվածքով ներթափանցել է հասարակական հարաբերությունների
ամենատարբեր ոլորտներ և մեծ ազդեցություն ունի հատկապես երիտասարդների
աշխարհընկալման ձևավորման և սոցիալականացման գործընթացներում:
Ավելին՝ ենթամշակույթի թելադրած հարաբերությունների էությունը և կիրառվող
բառապաշարը կարող է ծանոթ լինել նաև քրեական ենթամշակույթ չկրող անձանց:
Ուստի բառարանը կարող է օգտակար լինել ոչ միայն հասարակագիտական
հետազոտություններով զբաղվողներին, այլև ընթերցող լայն շրջանակներին:
Բառարանի ընթերցումն ավելի ընկալելի դարձնելու համար բառահոդվածներում
ներկայացվում է ոչ միայն բառերի և արտահայտությունների բացատրությունը,
այլև դրանց ծագումը, պատմությունը և բաղադրամասերը:

ՀՏԴ 811.19'374.3
ԳՄԴ 81.51-420

Սույն բառարանը «ԵՀՀ համալսարան» խորագրի ներքո
հրապարակվող ձեռնարկների շարքից է՝ «Կրթություն,
պատմության մեթոդաբանություն, մշակույթ և արժեքներ
(ԿՊՄՄԱ)» թեմայով: Շարքն ընդգրկում է զրույցներ չորս ծավալուն
թեմաների վերաբերյալ.

Քննադատական մտածողություն (ՔՄ)

Պատերազմ և խաղաղություն (ՊԽ)

Քաղաքացիական հասարակություն (ՔՀ)

Կրթություն, պատմության մեթոդաբանություն, մշակույթ և արժեքներ (ԿՊՄՄԱ)

ISBN 978-9939-896-56-4

© Եվրասիա համագործակցություն հիմնադրամ, 2023

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն բառարանը նվիրված է առաջին հայացքից անսովոր մի խնդրի՝ քրեական միջավայրում հայտնի «գողական» լեզվի բառերի ու հասկացությունների բացատրությանը: Բառարանի ստեղծման գաղափարը պայմանավորված է այն իրողությամբ, որ «գողական» լեզուն ոչ միայն ընկած է բուն քրեական աշխարհի մասը կազմող «գողական» ենթամշակույթի հիմքում, այլև ներթափանցել է հասարակական կյանք և էական դեր է խաղում հատկապես դեռահաս ու երիտասարդ տղաների փոխհարաբերություններում: Այն շոշափելի ազդեցություն ունի նաև թաղային և բակային տարածքներում հանրային միջավայրերի ձևավորման ու տղաների սոցիալականացման գործում: Գաղտնիք չէ, որ Հայաստանում երեխաների սոցիալականացումը, հատկապես տղա երեխաներինը, տեղի է ունենում բակային ու թաղային միջավայրերում: Այդ առումով շատ կարևոր է հասկանալ, թե ինչ լեզվով են հաղորդակցվում բակում ու թաղում, ում է այդ լեզուն վերապահում լիդերության դերը, և ինչ է այդ լիդերությունը սերմանում իր միջավայրում, ինչ պրակտիկաներ են ծնվում այդ լեզվից:

Խնդիրն այն է, որ «գողական» լեզուն արդեն տասնամյակներ շարունակ թելադրող դեր ունի թաղային միջավայրում: Իհարկե, ներթափանցելով թաղային փոխհարաբերությունների ոլորտ՝ այն որոշակի փոփոխությունների է ենթարկվել և ենթարկվում է: Շատ հասկացություններ՝ «պանյատներ», որոնք «գողական» լեզվի ողնաշարն են կազմում, թաղային միջավայրերում որոշակիորեն իմաստափոխվում են: Մեղմանում է դրանց խստապահանջության աստիճանը, քանի որ թաղային միջավայրում «գողական» լեզուն հայտնվում է ոչ բանտային պայմաններում, սոցիալական բոլորովին այլ կառուցվածքում, որտեղ կարգավիճակները շատ տարբեր են, տարբեր են նաև մարդկանց կյանքի նպատակները, ռազմավարություններն ու դրանց հասնելուն ուղղված մարտավարությունները: Չնայած նշված հանգամանքին՝ «գողական» լեզուն լուրջ ազդեցություն ունի տղա երեխաների, հատկապես դեռահասության ու վաղ երիտասարդության տարիքային խմբերի միջավայրում «տղամարդկության» պատկերացումների, պատժի ու արժանապատվության ընկալումների, ընդօրինակման օբյեկտների,

հասարակական վարքի, քաղաքացիական կեցվածքի ու դիրքավորման, վարքագծային բարոյյթների, աշխարհընկալման ու արժեքների ձևավորման գործընթացի վրա: Նույնիսկ այն տղաները, որոնց համար անընդունելի են «գողական» հասկացություններն ու ընկալումները, երբեմն ստիպված են եղել ընդօրինակել արտահայտություններ ու պրակտիկաներ, որոնք անհրաժեշտ են թաղային միջավայրում ընդունելի դիրք ունենալու համար:

Միջավայրի փոփոխության հետևանքով «գողական» լեզվում գործածվող շատ բառեր ոչ միայն իմաստափոխվում են և կիրառվում մեղմ ու կոմպրոմիսային իմաստներով, այլև երբեմն ստանում են աշխարհիկ իմաստներ: Այդ փոխակերպումների արդյունքում «գողական աշխարհում» բառի հետ նույնականացվող իմաստները ոչ միշտ են համընկնում առօրյա աշխարհի իմաստներին: Ավելին՝ առօրեական միջավայրում նույն հասկացությունը տարբեր սերունդների ներկայացուցիչների շրջանում կարող է իմաստային տարբեր դրսևորումներ, մեկնաբանություններ ունենալ: Այդ բազմանշանակությունների մեջ ընթերցողին չխճճելու նպատակով բառերի բացատրությունները հավելվել են ծանոթագրություններով, դրանց ծագմանը, պատմությանն ու կիրառությանը վերաբերող որոշակի տեղեկություններով: Այսինքն՝ այս բառարանը քրեական («գողական») ենթամշակույթի բառերի բացատրությանը, ծագումնաբանությանն ու ստուգաբանությանը նվիրված բառարան չէ միայն, այլ նաև հետազոտություն, որը կօգնի հասկանալ, թե թաղային միջավայրերում «գողական» լեզվի տարածվածությունը ինչպես է ազդում հասարակական հարաբերությունների բնույթի վրա, ինչ խնդիրներ ու մարտահրավերներ է այն ստեղծում մեր հասարակական ու պետական կյանքում:

Ինչպես արդեն նշվեց, բառարանում տեղ գտած բառերը զուտ քրեական կամ նեղ առումով «գողական» միջավայրում օգտագործվող հասկացություններն ու արտահայտություններն են: Դրանց մեծ մասը բառեր են, որոնք ծանոթ են ազատության մեջ գտնվող և երբևէ չազատազրկված մարդկանց: Շատերը հաճախ այդ բառերը գործածել ու ներկայումս էլ գործածում են ամենօրյա միջանձնային, ընկերական, հարևանական, նույնիսկ գործնական ու աշխատանքային տարաբնույթ հարաբերություններում: Արտառոց կարող է հնչել, բայց մեր պետության

ձևավորման առաջին տարիներից՝ 1990-ականներից, ընդհուպ վերջին ժամանակները, մենք բազմիցս առիթներ ենք ունեցել նույնիսկ պետության դեմքը հանդիսացող օրենսդիր բարձրագույն պետական մարմնում՝ ԱԺ-ում, լսել ու ականատեսը լինել այդ ենթամշակույթին բնորոշ բազմաթիվ արտահայտությունների ու վարքագծի դրսևորումների: Ավելին՝ հատկապես 1998-2018 թթ. միջակայքում թաղային հեղինակությունները որոշիչ դեր էին խաղում քաղաքական ընտրությունների արդյունքների վրա ազդելու գործում: Նրանցից ոմանք նույնիսկ հայտնվեցին երկրի խորհրդարանում, դարձան թաղապետներ ու քաղաքապետներ: Գրանցված հետազոտական որակական տվյալները թույլ են տալիս ասել, որ բազմաթիվ են եղել դեպքերը, երբ նրանց, նրանց հարազատների ու բարեկամների մասնակցությամբ վեճերն ու բախումները լուծվել են հենց ուսումնասիրված ենթամշակույթին բնորոշ լեզվի, հասկացությունների ու պրակտիկաների գործադրմամբ: Այսինքն՝ «գողական» լեզվին նվիրված այս բացատրական բառարանի նշանակությունը դուրս է զուտ քրեական միջավայրում դրա դերակատարման խնդրի ուսումնասիրման շրջանակներից և սոցիոմշակութային շատ ավելի ընդգրկուն համատեքստ ունի:

Կարևոր հանգամանք է նաև այն, որ դիտարկվող երևույթը վերաբերում է ոչ թե կարճատև ժամանակահատվածի, այլ մի ամբողջ պատմական հասարակարգի (խորհրդային սոցիալիզմի), որում ապրել է մի քանի սերունդ, և որի ազդեցությունը ակնհայտորեն կրում է նաև այդ ժամանակաշրջանում չապրած ներկայիս երիտասարդ սերունդը:

Նկատի առնելով վերը ասվածը՝ կցանկանայինք ընդգծել, որ սույն բառարանի ստեղծումը բացառապես բառարանագրական, բառարանագիտական և ընդհանուր առմամբ լեզվաբանական խնդիրներ չի արժարժում, այլ նաև սոցիոմշակութային, մարդաբանական և լայն առումով՝ հասարակագիտական: Դա նկատելի է ինչպես բառահոդվածների բովանդակությունից, այնպես էլ բառարանին ուղեկցող վերլուծական հոդվածներից, որոնցում քննարկվում են «գողական» լեզվի ծագման, առօրյա կյանք դրա ներթափանցման և հասարակական պրակտիկաների վրա ազդեցության հանգամանքները:

Մեր բանասացներից ու փորձագետներից շատերի վկայությամբ՝ վերջին 5-6 տարում հայաստանյան հանրային տարածքներում զգալիորեն

նվազել է «գողական» լեզվի ու պրակտիկաների ազդեցությունը: Առօրյա հարաբերություններում, օրինակ, նշված ենթամշակույթին բնորոշ լեզվական ու վարքագծային պրակտիկաների գործադրմամբ որոշակի խնդիրների լուծումը հետզհետե ավելի հազվադեպ է դառնում: Հետազոտությունը հնարավորություն է տալիս նկատել, որ մեր երկրի անկախության շրջանում քաղաքացիական կյանքում և առօրյա հարաբերություններում քրեագողական ենթամշակույթը ակտիվ կամ պասիվ տարածում է ունեցել՝ պայմանավորված, առաջին հերթին, քաղաքական որոշակի կոնյունկտուրային ու իրավիճակային փոփոխություններով:

«Գողական» խոսվածքին քիչ թե շատ ծանոթ ընթերցողին հավանաբար տարօրինակ չի թվա, որ ներկայացվող բառերի մեծ մասը ռուսերենից կամ ռուսականացված փոխառություններ են: Ի վերջո, քննարկվող երկույթը ԽՍՀՄ ժամանակաշրջանում և առավելապես ռուսաստանյան կալանավայրերում ձևավորված ֆենոմեն է և մեծ մասամբ դրանց ազդեցությամբ է տարածում գտել խորհրդային առանձին հանրապետություններում և ինքնավար կազմավորումներում: Հայերենում ռուսերենից փոխառված ժարգոնային բառերի մի մասը փոխառվել և օգտագործվում է հենց բնօրինակ տարբերակով, ինչպես՝ *արիժնիկ, արշագ, բես, բոռզի, զապադլո, շեստյորկա, ռազբորկա և այլն*: Բառերի ու արտահայտությունների մի մասն էլ ձևավորվել է փոխառված ռուսերեն բառերի հայերենացման՝ հայերեն բայական բաղադրիչի ավելացման միջոցով, ինչպես, ասենք՝ *արառոտկա ֆռալ, արռաշատ լինել, ատյոտ տալ, գռիմիտ անել, դակազատ անել, գրուզիտ անել, սպռոս անել* և այլն: Որոշ դեպքերում, երբ խոսքը հոգնակի թվով երկույթ նկարագրելու մասին է, փոխառված բառին ավելացվում է հայերեն հոգնակերտ *-եք* ածանցը՝ *ծյոռկեք, դումկեք, վնուշկեք* և այլն: Հայերենի հնչյունային համակարգի առանձնահատկություններով, ինչպես նաև արտաբերման որոշակի դժվարություններով պայմանավորված՝ փոխառված մի շարք բառեր կան տառադարձվել են, կան ենթարկվել են հնչյունափոխության, ինչպես՝ *обязаловка - արիզալովկա, зачухарить - զաչումարիտ, мандавошка - մանդալոշկա*: Բառարանում ներկայացված բառերի մի մասը ռուսերեն ժարգոնային տարբերակների թարգմանություններ են. *բարձել (բեռնել) - грузить, գործ կարել - шить дело, կեղտ բռնել - поймать пятно, ջրկող -*

пугѣбый: Կան նաև զուտ հայաստանյան քրեական լեզվում ծնունդ առած բառեր և արտահայտություններ. գործ տվող, վզին դնել, թավան, քյուլել, դումար, կտել, կուտ տալ, կաթացնել, կպնել, կթել, կզցնել, քույրիկ, փուռը տալ, բերդի պուծյովկա, զոն նայող, կիշկի մեռած և այլն: Վերջին խումբ բառերի ընդգրկումը, կարելի է ասել, սույն բառարանի արժանիքներից մեկն է: Քրեական ենթամշակույթի բառապաշարին վերաբերող բառարանների հրատարակման պատմության մեջ այս բառերն առաջին անգամ են հանվում շրջանառության ասպարեզ:

Չնայած այն հանգամանքին, որ գողական խոսվածքը և դրա հասկացությունները լայնորեն ներառվել և կիրառվել են ամենատարբեր բնույթի հասարակական հարաբերություններում և ներկայումս նույնպես շարունակում են գործառվել, երևույթը չի կարևորվել ու դարձել հետազոտության առարկա: Այս բառարանի ստեղծումը պայմանավորած հետազոտությունը նման առաջին փորձն է, որը հնարավորություն կտա ոչ միայն ունենալ մեր կյանքում լայնորեն տարածված մի երևույթի վերաբերյալ բացատրական բառարան, այլ նաև փրկել ու արխիվավորել այդ ենթամշակույթը ներկայացնող լեզվի՝ արդեն մոռացվող շատ բառեր ու արտահայտություններ: Խնդիրն այն է, որ Հայաստանի անկախացումից հետո ռուսական բանտային միջավայրից հայկականի առանձնացումը բերել է նրան, որ աստիճանաբար կիրառությունից դուրս են գալիս ու մոռացվում շատ բառեր ու արտահայտություններ, որոնք բանագիտական ու մարդաբանական կարևորություն ունեն:

Բառարանը կազմվել է ազգագրական մեթոդով գրանցված դաշտային հետազոտական նյութերի հիման վրա: Իրականացվել է 45 խորացված և 10 փորձագիտական հարցազրույց: Խորացված հարցազրույցներից յուրաքանչյուրը տևել է միջինը 2,5 ժամ: Խորացված հարցազրույցներից առաջին տասը արվել են բառերի նախնական ցանկը դուրս բերելու նպատակով, որից հետո արդեն առանձնացված շուրջ 350 բառից կազմված բառացանկի յուրաքանչյուր բառի բացատրությունը ճշգրտվել և քննարկվել է ամեն բանասացի հետ հարցազրույցի միջոցով: Բացի բառերի բացատրություններից՝ բանասացներից գրանցվել են նաև որակական տվյալներ բառերի ու հասկացությունների կիրառման առանձնահատկությունների և «գողական» լեզվի ձևավորած վարքագծային պրակտիկաների վերաբերյալ: Խորացված

հարցազրույցներից 20-ը իրականացվել են ՔԿՀ-ներում ազատազրկման ենթարկված բանտարկյալների հետ, իսկ 15-ը՝ Երևան և Գյումրի քաղաքների թաղամասերում՝ «գողական» ենթամշակույթին առնչված անձանց միջավայրում: Ընտրանքի մյուս կարևոր չափանիշը եղել է սերնդային գործոնը: Ընտրվել են 18-30, 31-50, 51-ից բարձր տարիքային խմբերի ներկայացուցիչներ: Բանասացների ընտրության մեկ այլ չափանիշ էլ եղել է նրանց սոցիալ-մասնագիտական պատկանելության գործոնը:

Փորձագիտական հարցազրույցների համար ընտրվել է փորձագետների երկու խումբ: Առաջին խմբում ընդգրկվել են փորձագետներ, որոնք ազատազրկման վայրերում դատապարտվածների հետ աշխատելու փորձ ունեն, իսկ երկրորդում՝ նրանք, ովքեր հիմնախնդիրն վերաբերող հետազոտական փորձ ունեն: Փորձագետների հետ հարցազրույցների միջոցով գրանցվել են «գողական» լեզվի ձևավորած վարքաբանական առանձնահատկություններին և թաղային միջավայրում դրանց ազդեցությանը վերաբերող նյութեր:

Դաշտային աշխատանքների հիման վրա ձևավորվել է 350 բառից կազմված նախնական բառացանկ, որից աշխատանքների երկրորդ փուլում առանձնացվել է 200-ը՝ բառարանի հիմնական բառացանկը կազմելու համար: Հարցումների երկրորդ փուլում իրականացվել է այդ 200 բառի ավելի մանրամասն քննություն ու ճշգրտում:

Գրանցված հետազոտական նյութերն ընդհանրացվել և բառացանկը ձևավորվել է՝ հաշվի առնելով մի շարք սկզբունքներ: Նախ կարևորվել է, որ բառացանկում ընդգրկվեն այնպիսի բառեր ու արտահայտություններ, որոնք ներկայացնում են ենթամշակույթի ձևավորման ու զարգացման տարբեր ժամանակաշրջաններ: Նպատակն այն է, որ բառարանում արտացոլված լինեն հին, միջին և նոր սերնդի օգտագործած բառերն ու արտահայտությունները, և ենթամշակույթի լեզուն ժամանակագրական առումով հնարավորինս ներկայացուցչական և ընդգրկուն լինի: Երկրորդ՝ կարևորվել են այն բառերը, որոնք մոռացվող են և շրջանառությունից կամ դուրս են եկել ընդհանրապես, կամ գործածվում են միայն քրեագողական ենթամշակույթը կրող ավագ սերնդի կողմից՝ դատապարտված լինելով դուրս մղվելու ակտիվ կիրառումից: Այդպիսի բառերը ենթամշակույթի լեզվի ուսումնասիրման տեսանկյունից պատմական և արխիվային նշանակություն ունեն: Բառացանկը կազմելիս ներառվել են նաև

«նորաբանությունները», որոնք լեզվի մեջ են մտել Հայաստանի անկախության ձեռքբերումից հետո: Կարևոր սկզբունքներից է եղել նաև օտար՝ հիմնականում ռուսական քրեական լեզվից փոխառությունների, զուտ հայերեն ծագման բառերի և հայերենացված փոխառությունների ընդգրկումը: Մեկ այլ սկզբունք է այն, որ ընտրվել են ինչպես զուտ քրեական միջավայրում օգտագործվող, այնպես էլ թաղային միջավայր ու առօրյա խոսակցություն ներթափանցած բառեր ու արտահայտություններ:

Բառարանի կազմման աշխատանքներին, նաև վերլուծության իրականացմանը մեծապես նպաստել է և գրավոր աղբյուրների ուսումնասիրությունը՝ տարբեր բառարաններ, այլ՝ հատկապես հետխորհրդային տարածքի հասարակություններում քրեական լեզվի ու ենթամշակույթի վերաբերյալ հետազոտություններ: Կարևոր հետազոտական աղբյուր են եղել նաև տեսանյութերն ու քրեական աշխարհին վերաբերող ֆիլմերը, դրանցում օգտագործված բառապաշարը:

Իրականացված աշխատանքի արդյունքում ձևավորվել և ընթերցողի ուշադրությանն է ներկայացվում շուրջ 200 բառահոդվածով մի բառարան, որում ներառված է քրեական («գողական») լեզվից ընտրված բառերի մի մասը միայն: Այն չի ընդգրկում այդ լեզվի ամբողջ բառապաշարը և, ըստ էության, սկիզբն է այս ոլորտում հնարավոր նոր հետազոտությունների, որոնց միջոցով բառարանը կարող է հետագայում լրացվել ու հարստացվել նոր բառերով ու արտահայտություններով:

Բառարանի վերնագիրը՝ «Քրեական («գողական») խոսվածքի բացատրական բառարան», որում «քրեական» բառի կողքին փակագծերում ավելացված է «գողական» բառը, պատահական չի ընտրվել. քրեական աշխարհը շատ ավելի լայն է, իսկ այս բառարանը վերաբերում է դրա միայն մի մասին՝ այդ աշխարհի առանցքը կազմող՝ «գողական» կոչվող հատվածի լեզվին: Իրականում բանտերում ազատագրկման պատիժ կրող դատապարտյալներից ոչ բոլորն են, որ պատկանում են բուն «գողական» կոչվող աշխարհին: Նրանց թվում կան մարդիկ, որոնք չեն ընտրել «գողական» կյանքով ապրելու ուղին և բանտում են հայտնվել պատահականորեն, կանխամտածված կամ չմտածված որևէ հանցագործության հետևանքով, կան քրեականներ, որոնք մերժված են «գողական» ենթամշակույթի կողմից ու հարգված

չեն այդ աշխարհում և այլն: Սակայն այս տարբերություններով հանդերձ՝ հենց «գողական» լեզուն ու հասկացություններն են ընկած հանցագործ աշխարհի կարգ ու կանոնի, փոխհարաբերությունների հիմքում, ավելին՝ այդ լեզուն ու հասկացություններն են նաև, որ կարևոր դեր ունեն թաղային միջավայրերում տղաների աշխարհում հիերարխիաներ ձևավորելու և, ընդհանրապես, հարաբերություններ կառուցելու գործում, և վերնագրի նման կառուցվածքը թելադրված է հենց դրանով:

Բառահոդվածների կառուցվածքը և համառոտագրություններով նշումները՝ Նշ. (նշանակությունը), Ծգմ. (ծագումը), Պտմ. (պատմությունը), Բղդ. (բաղդատումը), Լրց. (լրացուցիչ), հնարավորինս պարզեցնում և մատչելի են դարձնում բառարանից օգտվելու գործը: Նշ. համառոտագրությանը հաջորդող մասում ներկայացվում է բառի նշանակությունը, որը հնարավոր է եղել դուրս բերել դաշտային ազգագրական հետազոտության միջոցով և այլ բառարանների ուսումնասիրության արդյունքում: Այստեղ ներկայացված են ինչպես բուն «գողական» միջավայրում կիրառվող նեղ իմաստները, այնպես էլ թաղային միջավայրում և առօրյա խոսակցություններում իմաստային դրսևորումները: Ծգմ. նշումով ներկայացված է տվյալ բառի ծագումը «գողական» լեզվի համատեքստում: Այստեղ կարևորություն է տրված ոչ թե բառի լեզվական ծագմանը, այլ «գողական» լեզվում դրա ծագումնաբանությանը, թեև երբեմն ներկայացված է նաև բառի ծագումը զուտ լեզվական տեսանկյունից, եթե դա անհրաժեշտ է եղել խնդրի լուսաբանման նպատակով: Պտմ. նշումին հաջորդում է տվյալ բառի պատմությունը՝ առաջացման թվականը հայկական կամ օտար միջավայրերում, օտար միջավայրից հայկական միջավայր ներթափանցումը և այլն: Բղդ. նշումով ներկայացված են տվյալ բառով կազմված բաղադրությունները՝ այլ բառերի համադրությամբ կամ վերջավորությունների ձևափոխմամբ կառուցված լեզվական արտահայտությունները: Եվ վերջապես, Լրց. նշումով ներկայացված են բառի կիրառման առանձնահատկությունները, թե բառի որ նշանակությունը ինչ միջավայրում է գործածական՝ «գողական» խոսվածքում, թաղային միջավայրում, թե՞ առօրյա խոսակցություններում: Այստեղ ներկայացված է նաև տեղեկություն, թե տվյալ բառը որ սերնդի միջավայրում է գործածական: Նաև տրվում են լրացուցիչ

տեղեկություններ բառի կիրառմամբ ձևավորված վարքագծային պրակտիկաների և գործածության այլ մանրամասների վերաբերյալ:

Բառարանի վերջում ներկայացված են նաև Նիկոլ Մարգարյանի ու Աղասի Թադևոսյանի հեղինակած վերլուծական հոդվածները: Նիկոլ Մարգարյանի «Գողական» կոչվող եզրը, խոսվածքը և ենթամշակույթը. հիմնական դիտարկումներ» հոդվածում ներկայացված են «գողական» խոսվածքի ձևավորման և Հայաստանում դրա հիմնավորման պատմությունը, ենթամշակութային առանձնահատկությունները: Աղասի Թադևոսյանի «Գողական խոսվածքը քրեական ու թաղային միջավայրերում. փոխակերպումներն ու ընդհանրությունները» հոդվածում անդրադարձ է կատարված թաղային միջավայր գողական խոսվածքի մուտք գործելու և այդ գործընթացում կրած փոխակերպումների խնդրին: Ցույց են տրված խոսվածքի և թաղային միջավայրերում դրա ազդեցությամբ ձևավորված պրակտիկաների առանձնահատկություններն ու տարբերությունները բուն քրեական միջավայրի համեմատությամբ: Վերլուծական հոդվածներն օգնում են ընթերցողին համատեքստային գիտելիք ստանալ, որն ավելի լիարժեք կարող է դարձնել բառարանին ծանոթացումը:

Բառարանի կազմման հետազոտական աշխատանքներն իրականացրել են մշակութային մարդաբաններ, ազգագրագետներ, պատմական գիտությունների թեկնածուներ, ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատողներ Աղասի Թադևոսյանը և Նիկոլ Մարգարյանը:

Բառարանի կազմմանը մեծապես նպաստել է լեզվաբան Անժելա Ավագյանը: Շնորհիվ նրա մանրակրկիտ աշխատանքի՝ հնարավոր է եղել ստուգաբանել բառերի մեծ մասը:

Հետազոտական աշխատանքներին հատուկ մասնակցության և ներդրման համար շնորհակալություն ենք հայտնում հետազոտող Միշա Թադևոսյանին:

Շնորհակալություն ենք հայտնում նաև մեր բոլոր բանասացներին ու փորձագետներին հարցազրույցներին մասնակցելու համաձայնության համար:

ԱԲԱՌՈՏԿԱ

Նշ. Պատասխան, պատասխան տալ:

Ծգմ. Ռուս. քր. оборотка՝ պատասխան հարված (ռուս. оборотка թղթի, մեդալի, մետաղադրամի հակառակ կողմը: Առաջացել է ռուս. оборачивать շրջել, ուղղորդել, հակադարձել բայից:

Բղղ. Աբառոտկա տալ, աբառոտկա ֆռռալ, աբառոտկի գել:

Պտմ. Ռուս. քր. ենթամշակույթում բառն օգտագործվում է նախախորհրդային (մինչև 1917 թ.) ժամանակներից: Հայկ. միջավայր է ներթափանցել 1960-ականներին: Օգտագործվում է նաև ժամանակակից խոսակցական հայերենում:

Լրց. Գող. ենթամշակույթի հիմնական հասկացություններից մեկը: Անհիմն մեղադրանքին, հայիոյանքին, ֆիզիկական հարվածին պարտադիր էր արձագանքել: Չարձագանքելը վատ վերաբերմունքի էր արժանանում գող. ու թաղ. միջավայրերում՝ անգամ մինչև չարձագանքողի հետ կապերի խզումը: *Աբառոտկա* արգելվում էր տալ միայն օրենքով գողերին: Առհասարակ *աբառոտկա տալը* պարտադիր էր հավասար կարգավիճակ ունեցողների միջև:

ԱԲԻԺՆԻԿ

Նշ. Նեղված ու թշնամություն պահող մարդ: 2. Մարդ, ում հարցը լավ ձևով չի լուծվել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. обиженный-ից՝ *հեղինակությունը կորցրած հանցագործ, որին հետապնդում են այլ դատապարտյալները* (չշփոթել обиженный բառի հետ, որն այլ իմաստ ունի): Ռուս. обидա՝ վիրավորանք բառից:

Բղղ. Աբիժնիկավարի, աբիժնիկություն:

Պտմ. օգտագործվում էր 1930-ական թվականների սկզբից, հիմնականում ազատագրկման վայրերում, նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Օգտագործվում է նաև ժամանակակից խոսակցական հայերենում:

Լրց. Գողական ենթամշակույթում նկատի ունեն նրան, ում «ապուկատ» են արել: Այդ միջավայրում բառի օգտագործումը կարող էր վեճի թեմա լինել: Այն խիստ վիրավորական էր:

Թաղ. միջավայրում այդ բառն ավելի մեղմ իմաստ ուներ և ավելի հաճախ

օգտագործվում էր *դիլիտոր* (նեղացած, տխուր) բառի նշանակությամբ: Օգտագործում է ն ավագ, ն միջին, ն երիտասարդ սերունդը:

ԱԲԻՋԱԼՈՎԿԱ

Նշ. Պարտադիր պայման, կատարման ենթակա պարտավորություն:
Ծգմ. Փոխ. ռուս. խսկց. *обязаловка` պարտադրանք* բառից: Կատարման համար պարտադիր հանձնարարություն, պահանջ: Սովորաբար՝ կամքի, ցանկության դեմ:

Պտմ. Բառը կիրառվում էր ցարական Ռուսաստանում: 19-րդ դարի երկրորդ կեսին Սախալինի և Սիբիրի կալանավայրերում հայտնվեց «թերց» թղթախաղը, որի կանոնների համաձայն՝ որոշ քայլերի կատարումը պարտադիր է: Նման պարտադրվող քայլեր կան նաև «դեբերց» և «պրեֆերանս» թղթախաղերում: Այդ պարտադիր քայլերը ստացան *обязаловка* անվանումը:

Լրց. Ընդհանուր օգտագործման բառ է: Բայց գող. և թաղ. միջավայրերում կան նկատելի տարբերություններ: Գող. միջավայրում դա ընկալվում է որպես պարզապես մի բան, որը պարտադիր կանոն է, ինչին պետք է հետևել, և դրանում որևէ վատ բան չկա: Թաղ. միջավայրում, սակայն, ավելի հաճախ օգտագործվում է բացասական նշանակությամբ՝ հավանաբար այն պատճառով, որ ազատության մեջ պարտադիր կանոնները դիտվում են որպես բացասական երևույթ:

Արհզալովկան ունի իմաստային երկու տարբերակ՝ *արհզալովկով* *օրենքով ապրող մարդ* կամ *արհզալովկով գող*: Այսինքն՝ կօգտագործես որևէ օրենք կամ, ասենք, պետական օրենքը կընդունես ու էդ օրենքով կշարժվես, կամ գողական օրենքը:

ԱԲԽԱԴԻՏ

Նշ. Խուսափում հարցին պատասխանելուց:

Ծգմ. Ռուս. *обходить* բառից:

Պտմ. Օգտագործվում է 1950-ականներից:

Բղղ. Աբխադիտ լինել:

Լրց. Օգտագործվում է գող. և թաղ. խոսվածքներում: Տարածված է ավագ և միջին սերունդների մեջ: Որպես հոմանիշ գործածվում է նաև *հարցից թռնել* արտահայտությունը: Գողական ենթամշակույթում ընդունված

չէ հարցի պատասխանից խուսափելը, հատկապես երբ գողական հեղինակությունն է հարց տվողը: Դա կարող էր պատժի արժանանալ:

ԱԲՇԱԳ/ԱԲՇԱԿ

Նշ. 1. Գողական գանձարկը, որ ստեղծվում է քր. մեծ կամ փոքր խմբերում՝ դատապարտյալների տարբեր կարիքների համար գումար հավաքելու նպատակով: 2. Ընդհանուր ռեժիմի գաղութ: 3. Ընդհանուր ռեժիմի գաղութում պատիժը կրած անձ: 4. հետաքրքրության համար թղթախաղ կամ դոմինո խաղացող կոլեկտիվ: 5. Բազմամարդ (տասը դատապարտյալ և ավելի) բանտախուց: 6. «Հեղինակավոր» հանցագործների խումբ: 7. Հարազատների հետ դատապարտյալների կարճաժամկետ (3 ժամ) տեսակցություն:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. օճաք, օճաի՝ ընդհանուր բառից:

Պում. Աբշագ հասկացությունը «ընդհանուր գողական դրամարկը» իմաստով հանցավոր աշխարհում գոյություն ունի 1917 թ. Ռուսաստանում սոցիալիստական հեղափոխության և քաղաքացիական պատերազմի հետևանքով առաջացած առաջին անապաստան երեխաների ժամանակներից: Նրանք ապրում էին համայնքներով և ամբողջ գողոնը՝ թալանված ու հափշտակված իրերը, մի կույտ էին անում:

Լրց. Աբշագին գումար տալը կամավոր է: Նվիրաբերվող գումարի չափը նույնպես կամավոր է: Գումարը չի ընդունվում միայն ոստիկաններից և արիժնիկներից: Ով գումար չի տալիս արշագին, չի էլ կարող վերցնել: Աբշագի գումարի մի մասը գալիս է թղթախաղից: Կրողները պարտավոր են կեսը փոխանցել արշագին: Աբշագում կուտակված գումարները անհրաժեշտության դեպքում կարող են փոխանցվել նաև ազատության մեջ գտնվող ընկերներին: Աբշագը կարող է պահվել *գողի* (տե՛ս ՕՐԵՆ-ՔՈՎ ԳՈՂ բառահոդվածը) կամ *պալաժենեցի* (տե՛ս ՊԱԼԱԺԵՆԵՑ Բառահոդվածը) մոտ: Կա 2 տեսակի արշագ՝ գողական և սովորական: Երկուսի համար էլ ցուցակ են պահում: Գողական արշագը հավաքվում է ինչպես ՔԿՀ-ներում, այնպես էլ ազատության մեջ ու ծախսվում է գլխավորապես օրենքով գողերի կարիքների համար: Անհրաժեշտության դեպքում դրանցից կարող են օգտվել *ուռկաները* (փորձառու և հեղինակավոր քրեականները): Աբշագից գողացողներին կարող են սպանել կամ, եթե գողական աշխարհին մատուցած ծառայությունները

ծանրակշիռ են, պարզապես զրկել *օրենքով գողի* տիտղոսից:

Սովորական արշագը հավաքվում է ՔԿՀ-ների բանտախցերում, իսկ ազատության մեջ կարող է լինել քաղաքային, մարզային, թաղամասային և այլն: Գողական արշագում հավաքվում են միայն փող և թմրանյութեր:

Սովորական արշագը սահմանափակումներ չունի:

Արշագ բառի 4 իմաստից ավելի մեծ տարածում ունեն առաջին և չորրորդ իմաստները: Հիմնականում տարածված է ավագ և միջին սերունդների շրջանում: Բառը գործածվում է հիմնականում ՔԿՀ-ներում:

ԱԲՈՒՇՉԱՏ

Նշ. Գողական միջավայրից որևէ ազդեցիկ կամ հեղինակություն ունեցող մարդուն դիմելը որևէ խնդիր լուծելու նպատակով:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. обратиться բառից: Բազմիմաստ բառ է. 1) Դիմել: 2) Ուղղվել: 3) Շրջվել դեպի... 4) Կերպափոխվել: 5) Պտույտ գործել և այլն: Դիտարկվող դեպքում իմաստը *դիմելն է՝* խնդրանքով դիմել, օգնություն ստանալու համար դիմել և այլն:

Բղղ. Աբռաշչատ (արռաշչատսա) լինել:

Լրց. Թե՛ գող., թե՛ թաղ. միջավայրերում օգտագործվող բառ է: Ավելի շատ տարածված է ավագ և միջին սերունդների խոսույթում: Ցանկացած մարդ կարող է *արռաշչատ* լինել՝ գողին կամ գողական հեղինակությանը դիմել, բացառությամբ «փչացածները» կամ «գյոթերը» (տես ԳՅՈԹՔ բառահոդվածը): *Աբրաշչատի* համար շնորհակալություն հայտնելու գինը հուշում են կողքի մարդիկ: Գողերն ուղղակի դրա մասին չեն ասում, բայց դա տալը պարտադիր կանոն է, որ պիտի գնա արշագին:

ԱԳԱՐԿԱ

Նշ. Անբարոյական, պոռնիկ:

Ծգմ. Ռուս. агарка բառից, որը նշանակում է հագարացի կին, հագարուհի, որն էթնոնիմ է և օգտագործվում է Հին կտակարանում: Աբրահամի հարճը՝ Սառան, ծագումով հագարացի է, որից Աբրահամը երեխա ունեցավ:

Լրց. Ընդհանուր օգտագործման բառ է և՛ տարբեր միջավայրերում, և՛ տարբեր սերունդներում: Որպես հոմանիշ օգտագործվում է նաև *ակարդեոն* տարբերակը: Գործածում են ստորագույն արարքներ թույլ

տված տղամարդկանց հասցեին: Այս պիտակավորումը հնչեցվում է նաև մարմնավաճառ կանանց հասցեին, որոնք, ըստ փողոցային ընկալումների, չեն պահպանում բարոյականության ընդունված նվազագույն սահմանները:

ԱԹԱՆԴԱ/ԱԹԱՆԴԻ

Նշ. 1. Նախազգուշացում վտանգի մասին՝ նախապես պայմանավորված ձայնային կամ այլ նշանով: 2. Գողության ժամանակ կամ բանտախցում որևէ անթույլատրելի բանով զբաղվելու ժամանակ պահակություն անող անձ: *Ծգմ.* Հավանական է՝ փոխառվել է ֆրնս. *attendez* – սպասել կամ *atendre* – ձգվել, զգաստանալ բառից:

Պտմ. Խոսակցական հայերենում օգտագործվում է նախախորհրդային ժամանակներից: Գող. խոսվածք մուտք է գործել խոսակցական հայերենից:

Բղղ. Աթանդա կանգնել, աթանդա դնել:

Լրց. Գող. և թաղ. խոսվածքում ավագ ու միջին սերունդների խոսքում տարածված արտահայտություն է: Թաղ. խսկց. սովորաբար գործածվում է երկրորդ իմաստը:

ԱԽՊԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Նշ. 1. Գողերի կամ գողականների ընկերակցություն: 2. Թաղ. միջավայրում կամ դրանից դուրս «լավ տղաների» խմբավորում: 3. Ընկերություն:

Ծգմ. Հավանաբար ռուս. քր. խսկց. *братва՝ եղբայրություն* բառի պատճենում:

Պտմ. Հայաստանում օգտագործվում է 1960-ական թվականներից:

Լրց. Առաջին իմաստը բնորոշ է գող. և թաղ. խոսվածքին: Երկրորդ իմաստը հիմնականում վերաբերում է թաղ., իսկ երրորդը՝ առօրյա խսկց.: Շատ տարածված է և գործածական է բոլոր սերունդների մեջ: Մինչև 2018 թվականի *թավշյա հեղափոխությունը* գործածական էր նաև քրեամերձ և հանցագործ բնույթի քաղաքական էլիտայի ներկայացուցիչների միջև, որով նշվում էր քրեաօլիգարխիկ համակարգում հանցագործ և սովերային գործարքներով փոխկապակցված անձանց ընկերակցությունը: 1998–2018 թվականներին այդ իմաստով գործածական

էր հատկապէս ԱԺ քրեաօլիգարխիկ ծագմամբ պատգամավորների բառապաշարում:

ԱՏՄԱՍԿԱ

Նշ. 1. Արդարացում: 2. Պատասխանատվությունից խուսափում:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. отмазка՝ կեղծ պատճառանք, պատրվակում բառից: Ունի նաև «կեղտից» մաքրել իմաստը՝ отмазать՝ պաշտպանել, արդարացնել, նեղ տեղից հանել:

Պտմ. Բառը քր. խոսվածքում օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Ատմասկա լինել, ատմասկա բերել:

Լրց. Բառը գործածվում է նույն նշանակությամբ ինչպես գող., այնպես էլ թաղ. միջավայրերում:

ԱՏՉՈՏ

Նշ. Ասված խոսքի կամ կատարած արարքի համար հաշվետու լինել կամ պատասխան տալ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. խոսակցական отчёт – հաշվետվություն բառից:

Պտմ. Ռուս. այս բառը կիրառություն է գտնում 18-րդ դարում՝ պետական փաստաթղթերի առնչությամբ: Ռուս. քր. խոսույթի բառարաններում եզրույթը չի հանդիպում: Տարածված է ժամանակակից խսկց. հայերենի գող. և թաղ. խոսվածքում:

Բղղ. Ատչոտ տալ, ատչոտ պահանջել, պաղատչոտ:

Լրց. Ատչոտ կարող է պահանջել հավասարը հավասարից: Գողից կարող է ատչոտ պահանջել գողերի սխողկան, առանձին գող չի կարող պահանջել: Գողը կարող է ատչոտ պահանջել *հարիֆից* կամ *բրադյազայից*: Ընդհանուր օգտագործման բառ է գող. և թաղ. խոսվածքներում: Երկու դեպքում էլ ունի նույն իմաստը:

ԱՊԵԼՍԻՆ

Նշ. Գողի կոչումը փողով գնած անձ, *օրենքով գող*, որն իր կարգավիճակը ստացել է գոյություն ունեցող գող. կանոնները շրջանցելով:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. апелсин՝ նարինջ բառից:

Պտմ. 20-րդ դարի 80-ականների սկզբին քր. աշխարհում սկսեցին

հայտնվել հեղինակություններ, որոնք այդ կարգավիճակը գնել են փողով, ինչը հակասում էր գողական աշխարհում սահմանված կարգին: Հենց այդ մարդկանց նկատմամբ սկսեց կիրառվել *ապելսին* անվանումը: *Լրց. Ապելսին* անվանման առաջին կրողները վրացի և ադրբեջանցի *օրենքով գողերն* էին, քանի որ նրանց մեջ ամենաշատն էին կարգավիճակը առնողները: Հետագայում եզրույթը տարածվեց բոլոր վաղահաս «թագադրված» հեղինակությունների վրա: Մեկ այլ մեկնաբանության համաձայն՝ *ապելսին* անունը այդ գողերը ստացել են, որովհետև Ռուսաստանում նարինջ վաճառելով են հարստացել և *գողի* կոչում գնել:

Բ

ԲԱԶԱՐ

Նշ. 1. Վեճ, վիճաբանություն, վիճելի հարցերի շուրջ խոսակցություն: 2. ՔԿՀ-ում բանտարկյալների միջև խոսակցություն այս կամ այն հարցի պարզաբանման նպատակով:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *базар` ուշադրություն շեղելու նպատակով կազմակերպված աղմուկ:* 2) *Базар держать` խոսել, քննարկել:* 3) *Базарить`* զրույցը երկարացնել, դատարկախոսել: Ծագել է պրսկ. *بازار* (*bâzâr*) «բազար», հն. պրսկ. *abâ + zâr* -ից: Ռուսերենում «շուկա, տոնավաճառ» իմաստով օգտագործվում է 1499 թվականից, փոխառված է թյուրքական լեզուներից: «Բարեգործական միջոցառում, բարեգործական նպատակներով վաճառք» իմաստով արևմտյան փոխառություն է ֆրնս. *Bazar*-ից կամ գերմ. *bazar*-ից:

Պում. «Աղմկոտ խոսակցություն» իմաստով օգտագործվում է ռուս. քր. բառապաշարում նախահեղափոխական ժամանակներից: Մնացած իմաստներով օգտագործվում է 1960-ականներից՝ ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Բազարիտ, բազար-վակզալ (դատարկ խոսակցություն), բազարը ֆիլտրել (զրույցը պարզաբանել, ասելիքը հստակեցնել):

Լրց. Գողական խոսվածքում *բազար* ասելիս կարող է հասկացվել նաև պարզաբանման նպատակով իրականացվող զրույցը: Օգտագործվում է ինչպես ազատագրկման վայրերում, այնպես էլ առօրյա խոսակցության

մեջ: Կա կարծիք, որ *բազար* բառը գողական խոսվածք է մտել հենց շուկայից: Շուկայում վաճառողն էլ ունի իր մոտեցումը, գնորդն էլ: Ինչպես շուկայում կողմերից յուրաքանչյուրը կարող է ապրանքի գնի սակարկման ընթացքում խոսել իր շահերից և պաշտպանել դրանք, նույն կերպ, ըստ գողական ենթամշակույթի, ամեն մեկը կարող է պաշտպանել իր դիրքը մինչև այն պահը, երբ կողմերը համաձայնության են գալիս:

ԲԱԳԱԺ

Նշ. 1. Գողական հասկացությունների համաձայն՝ բանավեճ վարելու փորձառություն, հմտությունների կուտակում: 2. Նախորդ դատվածությունները և ամբողջ հանցագործ գործունեությունը կամ անցած ուղին:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. багаж՝ *պաշար, բեռ* բառից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Բագաժ տալ, բագաժի բուն (դատապարտվելու վտանգ առաջացնող անձ կամ գործողություն):

Լրց. Օգտագործվում է ավելի հաճախ՝ գողական խոսվածքում, ավելի հազվադեպ՝ առօրյա խոսակցություններում և թաղ. միջավայրում:

Առավել տարածված էր ավագ ու միջին սերնդի շրջանում: Կա կարծիք, ըստ որի՝ պարտադիր չէ «նստած հելած» լինել, *բագաժ* կարելի է ունենալ նաև փողոցի կյանքից:

ԲԱԼԱՄՈՒՏ

Նշ. Վեճ, իրարանցում:

Ծգմ. Ռուս. баламут՝ *վիճաբանություն, հրահրող, խառնակիչ, խռովարար* բառից:

Բղղ. Բալամուտ անել:

Պտմ. Ռուս. միջավայրում օգտագործվում է նախահեղափոխական ժամանակներից:

Լրց. Տարածված է բոլոր սերունդների մեջ: Բառը քր. միջավայրում չի ձևավորվել, թեև օգտագործվում է նաև այդ միջավայրի անձանց կողմից:

ԲԱԼԱՆԴՅՈՒ

Նշ. Բանտում կերակուր բաշխող:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. խսկց. баланدير` կերակուր բաշխող բառից:

Բառի ծագման վարկածի համաձայն` մինչև 1917 թ. հեղափոխությունը Տազանկայի բանտում եղել է Բալանդին ազգանունով ավագ խոհարար, որը չափազանց վատ կերակուրներ էր պատրաստում բանտարկյալների համար, ինչը հանգեցրել է բանտարկյալների ապստամբության, որի ժամանակ, ըստ պահպանված բանավոր պատմությունների, Բալանդինին, որպես պատիժ, կենդանի եփել են բանտարկյալների կերակուրի հսկայական կաթսայում: Այստեղից էլ բանտային խոսվածքում առաջացել է *բալանդա*, *բալանդյոռ* արտահայտությունը:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է ամենուր նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից:

Լրց. Բառը գող. խոսվածքում հայտնի է ավագ սերնդի միջավայրում:

Որպես հոմանիշ է օգտագործվել *նոտեր* արտահայտությանը:

ԲԱՆԴԱ

Նշ. Հանցավոր խմբավորում:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. бандա բառի, որը, իր հերթին, փոխառվել է անգլ. band` խումբ բառից:

Բղղ. Բանդիտ:

Լրց. Հայերենում տարածված բառ է: Որպես հոմանիշ` թաղ. խսկց.

գործածվում է *թայֆա*, *շայկա* ձևերը:

ԲԱՐԻԳ

Նշ. Թմրանյութ վաճառող: 2. ՔԿՀ-ում պահանջարկ ունեցող ապրանք վաճառող (թեյ, ծխախոտ և այլն):

Ծգմ. Թրք. բարիշ բառից, որն ունի նվեր, օգուտ իմաստները:

Պտմ. Օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից ամբողջ ԽՍՀՄ տարածքում:

Լրց. Քր. և թաղ. միջավայրերում ընդհանուր օգտագործման բառ

է: Տարածված է հիմնականում ավագ և միջին սերնդի մեջ: Գող.

աշխարհում *բարիզները* հարգանք չվայելող մարդիկ էին, որովհետև

հաճույք վաճառելը մեղք էր համարվում: Առավել մեծ մեղք էր համարվում

անչափահասներին թմրանյութ վաճառելը: *Բարիգներից* թմրանյութ առգրավելը գողականները չէին քննադատում:

ԲԱՐՁԵԼ

Նշ. Գողական ընկալմամբ սխալ արարքի վերաբերյալ հաջորդաբար տարբեր մեղադրանքներ ներկայացնելով՝ ծանրաբեռնել: Վեճը այնպես վարել, որ սխալը մյուս կողմի վրա ընկնի:

Ծգմ. Ռուս. քր. *прзисть՝ բարձել* բառի թարգմանությունն է (տե՛ս ԳՐՈՒՋԻՏ ԱՆԵԼ բառահոդվածը): Հայերեն բառնալ (բարձ-) բառից:

Պտմ. Հայերեն տարբերակն օգտագործվում է 1970-ականներից:

Լրց. Բնորոշ է քր. բառապաշարին: Օգտագործվում է նաև առօրյա կյանքում և թաղ. միջավայրերում՝ քր. շատ մոտ իմաստով: Տարածված է տարբեր սերունդների շրջանում: Համազոր է գող. խոսվածքում օգտագործվող *գրուզիտ անել, կուզովը ելնել* արտահայտություններին:

ԲԱՐՇԻՏ ԱՆԵԼ

Նշ. Խախտել ընդունված սահմանները: 2. Չափն անցնել:

Ծգմ. Ռուս. քր. *борщить, ռուս խսկց. переборщить, перебошивать՝ չափն անցնել, սահմանն անցնել* բառի փոխառությունն է:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1960-ականներից:

Լրց. Արտահայտության *բարշիտ անել* ձևը տարածված է ավագ սերնդի մեջ: Միջին և երիտասարդ սերնդում գործածական է *պերերարշիտ անել* ձևը:

ԲԵՍ

Նշ. 1. Գողական բարքերին հակասող վարքագիծ ունեցող հանցագործ:

2. Անպետք, անվստահելի մարդ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *бес* բառից:

Պտմ. Քր. խսկց. բառն օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Գող. խոսվածքում օգտագործվում է առաջին իմաստով: Երկրորդ իմաստն ավելի գործածական է առօրյա խոսակցության մեջ կամ թաղ. միջավայրում: Գող. խոսվածքում հաճախ նկատի են ունեցել նաև այն մարդկանց, որոնք չեն կողմնորոշվել, թե որ գողի կամ հեղինակության ճամբարից են իրենք և հաճախ փոխել են իրենց դիրքորոշումը: Կա

կարծիք, որ այդ բառով են նշել նաև արտադրությունում լավ աշխատող դատապարտյալներին:

ԲԵՍՊՐԻԴԵԼՇՉԻԿ

Նշ. 1. Գողական աշխարհի կանոններին չենթարկվող մարդ, որը հեղինակություն է կալանավայրում: 2. Քաղաքացիական կյանքում առհասարակ որևէ կանոնի, նորմի, օրենքի չենթարկվող անձ:

3. Խուլիգան:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. беспредел բառից՝ *չափ կամ սահման չունեցող, ծայրահեղ անարդարություն. բոլոր իրավունքների ոտնահարում:*

Պում. Օգտագործվում է 1960-ականների սկզբից, հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Գող. խսկց. կիրառվում է առաջին նշանակությամբ: Առօրյա կյանքում ավելի հազվադեպ կիրառվում է առաջին նշանակությամբ և առավել լայնորեն՝ երկրորդ ու երրորդ: Օգտագործվում է բոլոր սերունդների կողմից: Նախկինում հանցագործ միջավայրում բառն ուներ դատապարտելի իմաստ, ներկայումս իմաստափոխվել է և ստացել նաև «ամենակարող» նշանակությունը:

ԲԵՐԴԻ ՊՈՒԾՅՈՎԿԱ

Նշ. Մարդ, որը մատնությամբ կամ ոչ դիտավորյալ նպաստում է ինչ-որ մեկի դատապարտվելուն:

Ծգմ. Կազմված է հայ. *բերդ* և ռուս. *пугёвка՝ ուղեգիր* բառերից: *Բերդը* ժողովրդախոսակցական հայերենում ունի նաև բանտ իմաստը: *Пугёвка* բառը ռուս. քր. խոսույթում առանձին գործածվելիս նշանակում է դատապարտյալի մահվան մասին բժշկական տեղեկանք:

Պում. Տարածում է ստացել 1970-ականներից:

Լրց. Տարածված է ավելի շատ միջին ու ցածր հանցագործ խմբերում և փողոցային խսկց. լեզվում: Համազոր է գող. խոսվածքում գործածվող *բոզի շառ, բազածի բուն* արտահայտություններին:

ԲԼԱՏՆՈՅ

Նշ. 1. Գողական կյանքով ապրող անձ: 2. Գողական հասկացություններ օգտագործող, գողական վարքագծով ներկայացող անձ:

Ծգմ. Բառի ծագման վերաբերյալ տարբեր կարծիքներ կան: Առավել հայտնի տարբերակներն են. 1. Հոլանդ. *blatt*-թուղթ բառից, որի վրա Պյոտր 1-ինի ժամանակներում գրանցում էին մորուսները մաքրելուց հրաժարվող բոյարների անունները: 2. Գերմ. *blatt*-թուղթ-ից, որը եկատերինայի ժամանակ արտոնություններ էր տրամադրում Ռուսաստան տեղափոխված գերմանացիներին: 3. Իդիշի *blatt* *օծյալ, յուրային* բառից:

Պտմ. Բառն ինտենսիվորեն օգտագործվել է 1930-ական թթ. մինչև 1960-ական թթ. ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում: Ըստ մի վարկածի՝ 20-րդ դարի սկզբին սկսել է օգտագործվել Օդեսայում՝ գողական խմբերի (շայկաների) անդամներին նշելու համար:

Լրց. Առաջին իմաստով գործածական է քր. խոսվածքում, երկրորդ իմաստն առավել բնորոշ է թաղ. խոսվածքին: Գող. իմաստով *բլատնոյը* չպիտի լիներ կոմերիտական կամ ծառայած լինելու բանակում, իշխանության հետ չպիտի համագործակցեր: Ազատության մեջ միայն գողությամբ պետք է զբաղվեր, իսկ գաղութում ազարտային խաղեր խաղար, բայց ոչ երբեք ապառիկով (գումարը ստանալու կամ վերադարձնելու անորոշ ժամկետով):

ԲՈՋ

Նշ. 1. Ոստիկանությանը կամ դատաիրավական համակարգին տեղեկություններ հաղորդող անձ, մատնիչ: 2. Բարոյական որակներից զուրկ մարդ: 3. Անբարոյական կին, պոռնիկ:

Ծգմ. Ժամանակակից հայերենի բառ: Փոխաբերական իմաստով՝ մատնիչ: Ունի *անբարոյական, պոռնիկ* իմաստը: Փոխ. վրց. ծոծո (բոզի) բառից: Հավանաբար, ծագում է լազ. ծոծո (բոզո) բառից, որը նշանակում է *աղջիկ, կույս, դուստր*, որից էլ ծագում է ծոծոծո-ն (բոզոբա՝ *բոզություն*, այսինքն՝ պոռնկություն): Հայ. տարածված է նաև բառի յուրօրինակ գրելաձևն ու ստուգաբանությունը, համաձայն որի՝ ճիշտ տարբերակն է՝ բոզ, որը հապավում է «բարոյական օրենքներից զուրկ» արտահայտությունից: Այս վարկածը, սակայն, հորինվածքի է նման: *Բղղ.* Բոզական, բոզավարի, բոզի ծնունդ, բոզի վաստակ, բոզի տղա, ծննդականով բոզ, բոզի բազար, բոզի շառ, բերնից բոզ և այլն: *Լրց.* Գող. խոսվածքում գլխավորապես օգտագործվում է առաջին

իմաստով: Առօրյա խոսակցությունում կամ թաղ. միջավայրում օգտագործվում է բոլոր իմաստները: Օգտագործվում է բոլոր սերունդների խոսքում: Համեմատելի է *ստուկաչ* բառի հետ:

ԲՈՈԶԻ

Նշ. 1) Կռվարար, անհնազանդ, նենգ: 2) Անչափահաս դատապարտյալներ, որոնք չեն ցանկանում ենթարկվել ՔԿՀ կանոններին: 3)

Դատապարտյալների բացասական մասի աջակցությունը վայելող լկտի մարդ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. борзый` *անհնազանդ, աշխույժ* բառից: (Չշվոթել борзой բառի հետ, որը նույն ծագումն ունի, բայց քր. խոսույթում նշանակում է *քրեական հետախուզության աշխատակից*):

Պտմ. Օգտագործվում է 1960-ականների սկզբից, հիմնականում ազատազրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Բռռզխանալ, բռռզիություն, բռռզի դառնալ:

Լրց. ՔԿՀ-ներում *բռռզիներ* հիմնականում անվանում են այն անչափահաս դատապարտյալներին, որոնք նվիրված են «գողական կյանքին»: Նրանք ըմբոստանում են բանտային ադմինիստրացիայի դեմ: Ինչպես և գողական աշխարհի հեղինակությունները, նրանք անպատվաբեր են համարում ազատվել համաներմամբ և առհասարակ դատվածության ժամկետը լրանալուց առաջ: Առօրյա իրավիճակներում բառը իմաստափոխվում է և օգտագործվում ոչ միայն անչափահասների, այլև ընդհանրապես անհնազանդ և կռվարար մարդկանց բնութագրելիս:

ԲՈՍՅԱԿ

Նշ. 1. Պրոֆեսիոնալ հանցագործ, որը հետևում է գողական օրենքներին:

2. Կնամոլ (ժարգոնային արտահայտությամբ՝ բոզարած): 3. Ծույլ, անբան:

4. Փնթի:

Ծգմ. Մի վարկածի համաձայն՝ ծագում է ռուս. босый բառից, ըստ այլ վարկածի՝ босие խմբանունից: Մեկ այլ վարկածի համաձայն՝ բառի ծագումը կապվում է հրեերենի հետ. համարվում է, որ կազմված է бос+як բաղադրիչներից, որը թարգմանվում է՝ *կոխկրտել, ոչնչացնել, կոխկրճված, ոտնակոխ արված*:

Պտմ. Բառի ծագումը կապվում է Ռուսաստանում ճորտատիրության

վերացման հետ, երբ ձևավորվեց սոցիալական մի խավ, որն օրվա հացը վաստակում էր պատահական աշխատանքների միջոցով: Շուտով այս խավի ներկայացուցիչների կերպարը, որպես անտեսված և հասարակության կողմից մերժվածների, արտացոլվեց գրական ստեղծագործություններում, և այդ միջոցով նրանց վերագրվող հատկանիշը հայտնվեց առօրյա խոսքում: Բառը գող. խոսվածք է ներմուծվել ռուսերեն առօրյա խոսքից:

Բղղ. Բոսյակ գյաղա, բոսյակություն:

Լրց. Քր. միջավայրում, հատկապես ավագ սերնդի գողականների շրջանում, օգտագործվում էր առաջին նշանակությամբ: Թաղ. միջավայրում և առօրյա խոսք. միջին սերունդը բառը հիմնականում օգտագործում է *կնամուլ* նշանակությամբ: Այս նշանակությունը բառը ձեռք է բերել ավելի ուշ: Նոր սերնդի միջավայրում գործածվում է հիմնականում երրորդ և չորրորդ նշանակությամբ:

ԲՐԱԴՅԱԳԱ

Նշ. Թափառող գող, որը խորհրդային շրջանում մի քաղաքից մյուսը գնացքով թափառելով զբաղվում էր գողությամբ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. бродяга` թափառաշրջիկ բառից:

Լրց. Կարծիք կա, որ *բրադյագա* էին անվանում նաև բազմաթիվ անգամներ դատապարտված և տարբեր կալանավայրերում եղած մարդկանց, որոնք, սակայն, գողական աշխարհին չէին պատկանում: Գործածվել է ավագ սերնդի միջավայրում: Բրադյագաները չնայած գող. աշխարհից չէին, սակայն որոշակի հարգանք են վայելել գողերի միջավայրում, քանի որ նրանք գողացել են ոչ թե իրենց համար, այլ ազատագրկման վայրում գտնվող ընկերների: Դրանով նրանց տարբերել են *գաստրոլյորներից*, որոնք նույն կերպ գողությամբ են զբաղվել քաղաքից քաղաք թափառելու միջոցով, սակայն գողունը օգտագործել են սեփական հաճույքների համար:

ԳԱՆԴՈՆ

Նշ. 1. Վիրավորանք մարդու հասցեին, որի դավաճանությունը կամ ինտրիգները բացահայտվել են: 2. Կալանավոր, որը նախկինում եղել է քրեակատարողական հիմնարկի ներքին կարգապահական բաժնի անդամ և հետո դուրս է եկել:

Ծգմ. Ռուս. гоним բառի աղավաղված տարբերակն է, որը, իր հերթին, անգլ. condom-ի աղավաղումն է: Տարածված վարկած կա, որ դա Անգլիայի թագավոր Կարլոս II-ի ժամանակ ապրած բժշկի անունով է, այն բժշկի, որը շրջանառության մեջ է դրել պահպանակները: Ըստ այլ վարկածի՝ իտ. guantone, guanto «ձեռնոց» բառից:

Պտմ. Բառը գործածության մեջ է մտել 1960-ականների կեսերից՝ նախկին Խորհրդային Միության ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Գանդոնավարի, գանդոնություն, կարկատած գանդոն, գանդոն լակոտ:

Լրց. Գործածության առումով սերնդային տարբերություններ չկան: Տարածված է ինչպես բանտային, այնպես էլ փողոցային խոսքում:

ԳԱՌԱԽ

Նշ. 1. Կեղտոտ գործ անող, կեղտի դիպած: 2. Կալանավայրերում այդպես անվանում են նրանց, ովքեր անփորձ դատապարտյալներին ներքաշում են թղթախաղի մեջ՝ գառլախվում են:

Պտմ. Կարծիք կա, որ բառը գործածության մեջ է մտել բանակում Հայաստանի անկախության շրջանում և հետո բանակից անցել է բանտային միջավայր: Այդ բառով նշում են զուգարան մաքրող, գետնից աղբ հավաքող կամ այլ կեղտոտ գործ անողներին: Գառլախվածներին արգելված էր դիպչելը կամ նրանց հետ ընկերություն անելը, քանի որ այդ ճանապարհով հնարավոր է *գառլախվել*:

Լրց. Գողական ենթամշակույթում սովորաբար օգտագործում են երկրորդ իմաստով: Առօրյա խոսակցության մեջ գործածվում է առաջին նշանակությամբ:

Բառը տարածված է հիմնականում նոր սերնդի միջավայրում:

ԳԱՍՏՐՈՒ

Նշ. 1. Գողության կամ այլ հանցագործության նպատակով այս կամ այն բնակավայր այցելություն: 2. Ուշադրություն գրավելու, ինքն իրեն ցուցադրելու, *կուրաժիտ լինելու* նպատակով իրականացվող գործողություն:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. *гастроль` շրջագայություն* բառից:

Պտմ. Տարածված էր նախահեղափոխական ժամանակների

Ռուսաստանում՝ մինչև 1960-ականները:

Բղդ. Գաստրոլ տալ, գաստրոլյոր:

Լրց. *Գաստրոլյորներին* հաճախ համեմատում են *բռադյագաների* հետ, սակայն նշվում է նաև, որ *գաստրոլյորները* գողանում էին սեփական շահերի համար, իսկ *բռադյագաները* գողոնը որպես օգնություն բաժանում էին ընկերներին, այդ թվում և բանտային ընկերությանը:

Առավել օգտագործելի էր ավագ սերնդի միջավայրում: Քր. միջավայրում գործածվել է առաջին նշանակությամբ: Երկրորդ նշանակությունը ավելի բնորոշ է առօրյա խսկց. և թաղ. միջավայրերին:

ԳՅՈՒԹ

Նշ. 1. Մարդ, որը բանտում, ըստ կրիմինալ նորմերի, անթույլատրելի սխալ արարք է կատարել ընդդեմ կրիմինալի, և նրան զրկել են որևէ կարգավիճակից և ստորացրել: 2. Պիղծ, կարգավիճակ չունեցող ստորագույն արարած: 3. Պիղծ անձ, որը որոշակի գումարի դիմաց սեռական ծառայություն է մատուցում բոլոր ցանկացողներին:

Ծգմ. Ժամանակակից հայերենի բառ, ծագում է թրք. *göt` հետույք* բառից:

Հայերենում նեղ իմաստով կրում է «պասիվ դերակատարությամբ սրբանային սեքսով զբաղվող տղամարդ», լայն իմաստով՝

«նույնասեռական տղամարդ» նշանակությունը: Հայերենում հոմանիշ է *գյոթվերան* բառին, որը թրք. *göt veren` հետույք տվող* արտահայտության փոխառությունն է:

Բղդ. Գյոթական, գյոթավարի, գյոթություն, գյոթցնել, գյոթնց:

Լրց. Գաղութներում նման կարգավիճակի մարդկանց տարածականորեն մեկուսացրել են: Նրանց տարածքը կոչվել է *գյոթնոց կամ կուրյատնիկ*. այն համարվում էր պիղծ տարածք, որտեղ մնացած բանտարկյալները մուտք չէին գործում, որպեսզի չպղծվեն:

Բացի բանտային ժարգոնային նշանակությունից՝ բառն ունի նաև առօրյա գործածում և նշում է ստոր վարքագիծ ցուցաբերող մարդուն:

ԳՈՂԱԿԱՆ ՊԱՆՅԱՏ

Նշ. Գող. աշխարհի բոլոր ներկայացուցիչների համար անբեկանելի ճշմարիտ հասկացություն, որով առաջնորդվում են այդ աշխարհի հետևորդները:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. воровские понятия – գողական հասկացություններ արտահայտությունից: Բաղկացած է հայ. «գողական» և ռուս. «понятие» (հասկացություն) բառերից:

Պում. Գող. հասկացությունների համակարգը նախնական տեսքով ձևավորվել է 1930-ականներին, իսկ ներկայիս ըմբռնմամբ՝ 1960-ականներին, նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղդ. Պանյատով տղա, պանյատից զուրկ, պանյատով մուժիկ:

Լրց. Թե՛ գող. և թե՛ թաղ. խոսվածքում ունի նույն նշանակությունը:

Գործածվում է բոլոր սերունդների կողմից: Գող. պանյատները ներկայացնում են գող. աշխարհի հարաբերություններին, վարքագծային պրակտիկաներին վերաբերող ճիշտ ու սխալի մասին հասկացությունները: Դրանք այսօր էլ պահպանում են իրենց դերակատարումը ոչ միայն գող. աշխարհում, այլև՝ դրան հարող թաղ. միջավայրերում: Սակայն համարվում է, որ «պանյատները ապրվում են գոնում» (տե՛ս ԶՈՆ բառահոդվածը):

ԳՈՂԱԿԱՆ ՌԱԶԲԻՐԱՏ

Նշ. Որևէ արարքի խմբային քննարկում, վերլուծություն «գող. պանյատների» հիման վրա:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. воровская разборка արտահայտությունից:

Բաղկացած է հայ. «գողական» և ռուս. «разборка», разобрать բառերից:

Հայ. «գող» բառի ծագումը տե՛ս ԳՈՂԱԿԱՆ ՊԱՆՅԱՏ բառահոդվածում:

Разборка բառը ծագում է разобрать – կարգի բերել, զլուխ հանել բայից:

Պում. Ռազբորկա բառն օգտագործվում է 1930-ականների կեսերից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում: Նման իմաստ ունեն ռուս. правила և толковище հասկացությունները: Մինչև 1990-ականները разборка բառը դիտվում էր իր անմիջական բառային իմաստով: 1990-ականներից

հետո բառը սկսեց ասոցիացվել ֆիզիկական ուժի և զինված բռնության բացահայտ կիրառման հետ՝ հանցավոր խմբավորումների միջև կոնֆլիկտային իրավիճակների լուծման ժամանակ:

Բղղ. Գողական ռազբորկա:

Լրց. *Ռազբիրատը* պիտի վարեր հավաքվածների մեջ հեղինակություն ունեցող մեկը: Դա կարող էր լինել նաև *պալաժենեցը* կամ գողական աստիճանակարգում կարգավիճակ ունեցող մեկ այլ ոք: *Ռազբիրատը* գողական կյանքով ապրողներին է վերաբերում, բայց գողերի միջև խոսակցության համար չեն կիրառում: Ուշխորհրդային շրջանում *ռազբիրատը* կիրառվում է նաև թաղային կամ փողոցային վեճերի պարզաբանման նպատակով: Այդ պարագայում ռազբիրատը կարող էին անել վիճող կողմերը, սակայն էլի կարևոր էր համարվում գողական հասկացությունների իմացությունը:

ԳՈՂԱԿԱՆ ՍԽՈՂԿԱ

Նշ. Օրենքով գողերի ներկայացուցչական հավաք գողական աշխարհի կարևոր հարցերը և գողերի տարակարծությունները լուծելու նպատակով:

Ծգմ. Ռուս. քր. воровской сходняк՝ *գողական հավաք*

արտահայտությունից: Բաղկացած է հայ. «գողական» և ռուս. «сходняк» բառերից: Сходняк բառը ծագում է հն. սլավ. ходъ-ից:

Պտմ. Բառակապակցությունն օգտագործվում է 1930-ականների սկզբից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Գողական սխաղնյակ:

ԳՈՐԾ ԿԱՐԵԼ

Նշ. Դատաիրավական մարմինների կողմից շինծու մեղադրանք ներկայացնել, շինծու մեղադրանքով մարդուն դատապարտել:

Ծգմ. Ռուս. քր. шить делу - «անհիմն, կեղծ մեղադրանք»

արտահայտությունից: Իրավական մարմինները մեղադրյալների վերաբերյալ վկայությունները և տվյալները պարունակող թղթերը նախկինում կարում էին միմյանց հետ և տեղադրում համարակալված *Գործ* կոչվող թղթապանակներում: Այդտեղից՝ գործ կարել անվանումը: Արտահայտության ծագման այլ տարբերակի համաձայն էլ՝ ուշ միջնադարում եվրոպական երկրներում և Ռուսաստանում ընդունված

էր որևէ բնագավառին վերաբերող փաստաթղթերը հերթականությամբ սոսնձել միմյանց՝ կազմելով թղթագլաններ: 17-18-րդ դարերում սկսեցին փաստաթղթերի էջերը կարել միմյանց: Կարում էին նաև քրեական գործերին վերաբերող թղթերը, ինչից էլ ծագել է արտահայտությունը: *Պտմ.* Քր. խոսույթում արտահայտությունն օգտագործվում է նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում սկսած 1930-ական թվականներից:

Բղդ. Գործ թխել:

Լրց. Գործածվում է բոլոր սերունդների կողմից: Տարածված է ինչպես բանտային միջավայրում, այնպես էլ առօրյա խոսակցության մեջ:

ԳՈՐԾ ՏՎՈՂ

Նշ. Դատախիրավական մարմիններին դիմող կամ հատուկ այդ մարմիններին ծառայող անձ, որը տեղեկություններ է հաղորդում հանցագործությունների և հանցագործ աշխարհի ներկայացուցիչների վերաբերյալ:

Ծգմ. Տարածվել է 1955-60 թվականներին, երբ բացահայտվեցին ստալինյան ռեպրեսիաների մանրամասները, և պարզվեց, որ քրեական գործերի զգալի մասը հարուցվել էր գաղտնի ամբաստանությունների (донос) հիման վրա: Քանի որ նույն մարդը կարող էր իր հարևանների, բարեկամների, ծանոթների մասին բազմաթիվ գաղտնի ամբաստանություններ անել, որոնց հիման վրա գործեր էին հարուցվում, այդ մարդկանց սկսեցին կոչել «գործ տվող»: Կա վարկած, որ արտահայտությունը ծագել է դատապարտյալի քրեական գործը պարունակող համարակալած թղթապանակի վրայի «Գործ» գրությունից: *Պտմ.* Համեմատելի է ռուս. доносчик, բառի հետ:

Լրց. Չշփոթել *ստուկաչի* և *բոզի* հետ, որոնք հանցագործ աշխարհի ստորին խավի ներկայացուցիչներ են:

ԳՐՈՒՋԻՏ ԱՆԵԼ

Նշ. 1. Իրավապահ մարմինների կողմից սպառնալիքի, շանտաժի տարբեր միջոցներով և բռնության գործադրմամբ որևէ մեկին ստիպելն է, որ որևէ հանցագործության կամ մի քանի հանցագործությունների կատարումը վերցնի իր վրա: 2. Վեճի ժամանակ աստիճանաբար նոր հարցադրումներ անելու միջոցով փորձել սխալը բարդել դիմացինի վրա:

Ծգմ. Ռուս. քր. *грязить* փոխառյալ բառի և *hj.* «անել» բայի հարադրություն: *Պտմ.* Բառն օգտագործվում է 1930-ականների սկզբից նախկին ԽՍՀՄ տարածքում:

Լրց. Վերը նշված առաջին նշանակությամբ բառը կիրառվել է ավելի վաղ շրջանում: Դա եղել է գող. խոսվածքում բառի սկզբնական նշանակությունը: Սակայն հետագայում բառը ձեռք է բերում նոր իմաստ և կիրառվում երկրորդ նշանակությամբ: Թաղ. միջավայրում և առօրյա խսկց. նույնպես ավելի հաճախ օգտագործվում է այդ իմաստով:

ԳՈՒՏՖ/ԳՐԵՖ

Նշ. Օժանդակություն, աջակցություն, օգնություն բանտում գտնվող գող. աշխարհի ներկայացուցչին:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *грев, подогрев` տաքացում* բառից:

Պտմ. Տարածվել է 1930-ականներից ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում: Ունեցել է *воровской грев` գողական գռեֆ* բառակապակցությամբ գործածումը, որը նշանակել է գողերի հավաքած աջակցությունը: Հայտնի է եղել նաև *грев в бункер` ճամբարից դեպի կարցեր կամ ճամբարային մեկուսարան ուղղված աջակցություն:* *Грев со свободы` ազատությունից եկած գռեֆ.* 1930-ականների սկզբից օգտագործվող բառակապակցություն է, որը նշանակում է բանտարկվածի մտերիմների կամ հարազատների հավաքած աջակցություն:

Բղղ. Գռեֆ անել, գռեֆի ցուցակ:

Լրց. Օգտագործվում է ավագ և միջին սերնդի կողմից: Թաղ. միջավայրում բառը իմաստափոխվել է և գործածվում է պարզապես *ցանկացած մոտիկ մեկին ցուցաբերված օգնություն, օժանդակություն* իմաստով:

ԳՈՒՄԻՏ

Նշ. 1. Կալանավորվել: 2. Լինել տարբեր կալանավայրերում: 3. Խոսել և վարվել կալանավայրերին բնորոշ ձևով: 4. Ցանկացած գործ հաջողությամբ ավարտել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *загremеть` հայտնվել ազատագրկման վայրում* բառից: Պարզապես *гremеть* տարբերակը ռուս. քր. չի հանդիպում:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1930-ականների սկզբից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Գռիմիտ անել:

Լրց. Բառն ավելի գործածական է եղել ավագ սերնդի միջավայրում: Ներկայումս գործածությունից դուրս եկող բառ է: Բնորոշ է եղել գող. խոսվածքին և ունեցել է վերը բերված երկրորդ նշանակությունը: Թաղ. միջավայրում գործածվել է չորրորդ նշանակությամբ:

Դ

ԴԻԼԽՈՐ

Նշ. 1. Որևէ պատճառով հիասթափություն, դառնության զգացում, տխրություն: 2. Որևէ հարցի լուծումից հիասթափված, նեղացած մարդ: *Ծգմ.* Հայ. խսկց. ծագում է պարսկերեն *دلخور* (delkhor/dilkhor «սրտին դիպչել, սիրտը ընկնել») բառից:

Պում. Օգտագործվում է 1960–ականներից:

Բղղ. Կյանքից դիլխոր, դիլխոր ընկնել, դիլխոր մնալ:

Լրց. Քր. աշխարհում օգտագործվում է հիմնականում առաջին նշանակությամբ: Առօրյա խոսակցություններում և թաղ. միջավայրում օգտագործվում է երկրորդ նշանակությամբ և որոշ դեպքերում նույնականացվում է *արիժնիկ* բառի խոսակցական իմաստի հետ:

ԴԵԲՈՇ

Նշ. Աղմկոտ, հայիոյանքներով ուղեկցվող վեճ, կռիվ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. *дебоса* «խելահեղություն, սկանդալ, աղմուկով ուղեկցվող ծեծկռտոց» բառից: Ռուսերենում բառը ծագում է ֆրնս. *débauche* «անառակություն, սանձարձակություն, խրախճանք» բառից:

Պում. Լայն տարածում է գտել 1980–ականներից:

Բղղ. Դեբոշ անել, դեբոշ սարքել, դեբոշի մեջ ընկնել:

Լրց. Ընդհանուր օգտագործման բառ է: Տարածված է միջին և նոր սերունդների միջավայրերում: Բառը գող. խոսվածքից և հասկացություններից դուրս է:

ԴՆԵԼ ՎԶԻՆ

Նշ. 1. Պարտավորեցնել, պարտադրել: 2. Գողական հասկացողությունների օգտագործմամբ մեկին խեղճացնել:

Ծգմ. Հայկ. միջավայրում ձևավորված հասկացություն է, կազմված է «դնել» և «վիզ» բառերից:

Բղղ. Վզին բարդել, վզին գցել, վզին թողնել, վիզ առնել:

Լրց. Քր. միջավայրում օգտագործվում էր առաջին իմաստով: Գող.

խոսվածքում այս արտահայտությունը կարող էր վերաբերել տարբեր պարտադրանքների: Դա կարող էր լինել գումար, որևէ իր կամ նույնիսկ ծառայություն: Սովորաբար «վզին դնելը» հետևում էր «սխալ բռնելուն»:

Բայց կարող էր նաև համոզելու ճանապարհով տեղի ունենալ: Թաղ.

միջավայրում օգտագործվում էր երկու իմաստով էլ: Տարածված է տարբեր սերունդների մեջ: Ներկայումս գործածվող արտահայտություն է:

ԴԱԿԱԶԱՏ ԱՆԵԼ

Նշ. Հիմնավորել որևէ արարք կամ արտահայտություն գող.

հասկացությունների միջոցով:

Ծգմ. Ռուս. доказать – «ապացուցել» փոխառյալ բառի և հյ. «անել» բայի հարադրություն: Ռուս. քր. доказуха՝ «կասկածյալի մեղքի ապացույց»:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1930-ականների սկզբից հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ տարածքում:

Լրց. *Դակազատի* ժամանակ *գյոթի, մենթի, պաշտոնյայի, բոզի, աղջկա* ասածը հիմք (ամսավանի) չէր: *Դակազատը* պահանջում էր հիմնավորված խոսք կամ գողական աշխարհում վստահություն վայելող ականատեսներ: Հիմնավորում չունենալը կարող էր ստորացման և կարգավիճակի անկման պատճառ դառնալ: Բնորոշ է ինչպես քր.աշխարհին, այնպես էլ թաղ. միջավայրերին և ընդհանրապես առօրյա վեճերին: Առօրյա և թաղ. միջավայրեր է անցել քր. աշխարհից:

ԴՈՒՄԿԵՔ

Նշ. 1. Ծայրահեղ և ծանր ապրումներ, մտածմունքներ: 2. Թմրանյութի ազդեցության տակ առաջացող ապրումներ ու մտքեր:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. думки՝ «անչափ, ծանր ապրումներ» բառից: Ռուս. думка բառի հայերենացված հոգնակին է: Ռուս. քր. думка-ն (եզակի ձևը) այլ իմաստ ունի և նշանակում է՝ 1. Պայուսակ: 2. Բարձ:

Պտմ. բառի երկու ձևն էլ (думки, думка) օգտագործվում են 20-րդ դարի կեսերից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղր. Դումկեքի մեջ ընկնել, դումկեքի մեջ լինել:

Լրց. Առաջին իմաստով ավելի տարածված է եղել ավագ և միջին սերնդի գողական միջավայրերում, երկրորդ իմաստով գործածությունը ավելի շատ հատուկ է նոր սերնդին: Առօրյա և թաղ. խոսվածք ներթափանցել է քր. աշխարհից և հիմնականում օգտագործվում է նույն իմաստներով: Առավել գործածական է ավագ և միջին սերնդի միջավայրերում, նոր սերունդը հազվադեպ է գործածում:

Ե

ԵՂՈ

Նշ. Եղբայր, ախպեր: 2. Որոշ գաղութներում գողերի՝ իրար դիմելու ընդունված ձև:

Ծգմ. Եղբայր բառի կրճատ տարբերակն է՝ կոչական-ո-ի հավելումով: Նման կերպ *բռատ* (брат) բառի փոխարեն երբեմն օգտագործվում է՝ *բռռ* ձևը, որն իրականում առաջացել է անգլերեն brother՝ *եղբայր* բառի bro կրճատ ձևի հայերենացումից: Ենթադրվում է, որ այն հայաստանյան միջավայր է մուտք գործել գլենդելահայության միջոցով և դարձել մինչ այդ տարածված *բռատ*-ին փոխարինող կրճատ ձև:

Բղր. Եղոներ:

Լրց. Երբեմն որպես հոմանիշ է հանդես գալիս թաղ. խսկց. *ախպեր* և գող. խսկց. *մեծ ախպեր* արտահայտություններին: Համեմատաբար նոր դիմելաձև է, առաջացել է 1990-ականների վերջերին և տարածում ստացել 2000-ականներին: Բառի *եղոներ* ձևը ներկայումս գործածվում է որոշակի ենթամշակույթի ներկայացուցիչներին՝ թաղ. միջավայրում «գողական գնացող» անձանց բնութագրելու համար: Թաղ. խոսվածքում գործածվում է նաև *ախպերության* (տես ԱԽՊԵՐՈՒԹՅՈՒՆ բառահոդվածը) անդամներին նշելու համար:

ԵՐԳԵԼ

Նշ. 1. Մատնել, տեղեկություն կամ ցուցմունք տալ դատաիրավական մարմիններին: 2. բղավել: 3. Տագնապի ազդանշան տալ:

Ծգմ. Ռուս. քր. спеть բառի պատճենումը, որը քր. խոսույթում ունի մի քանի նշանակություն:

Պտմ. Ռուս քր. միջավայրում բառը «մատնել» իմաստով օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից:

Լրց. Օգտագործվում է ավագ սերնդի կողմից: Երիտասարդների մեջ հազվադեպ է գործածվում: Հիմնականում տարածված է քր.

միջավայրում: Թաղ. միջավայրում ավելի հազվադեպ է կիրառվում, հիմնականում նրանց կողմից, ովքեր ծանոթ են գող. խոսվածքի նրբություններին:

Զ

ԶԱԿՈՆՆԻԿ

Նշ. Օրենքով գող: Հոմանիշ է *քերոր*-ին:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. законник «օրենքով գող, հեղինակություն»:

Բաղկացած է закон արմատից և -ник վերջածանցից, որը ծագում է հն. ռուս. законъ, նախ. սլավ. *zakonъ-ից: Կապ ունի кон, иско́нѣ, բառերի հետ, որոնց նախնական նշանակությունն է «սկիզբ»:

Պտմ. Քր. միջավայրում օգտագործվում է 1930-ականների սկզբից հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ տարածքում:

Լրց. Բառը տարածված էր ինչպես բանտային, այնպես էլ թաղ.

միջավայրերում: Թաղ. միջավայր ներթափանցել է բանտայինից, առանց իմաստափոխության: Հատկանշական է, որ առերես հաղորդակցման դեպքում գողին այս բառով չէին դիմում, հիմնականում դիմում էին «քերոր ջան» արտահայտությամբ:

ԶԱՉՈՒՄԱՐԻՏ

Նշ. 1. Ստորացնել, պատվազրկել, կարգավիճակից զրկել:

Ծգմ. Ռուս. խսկց. зачухарить, зачушить բառերի սխալ արտասանության հետևանքով առաջացած բառ:

Պտմ. Օգտագործվում էր ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում սկսած 1930-ականներից:

Բղղ. Զաչումարիտ անել, չումարիտ անել:

Լրց. Չնայած բանտային միջավայրերում գործածվող արտահայտություն է, որով նշվում է համապատասխան գործողությունը, սակայն կա

կարծիք, որ գողական աշխարհին բնորոշ երևույթ չէ: Զաչումարիտ անելը պատվագրկման գործընթաց էր, բայց ոչ սեռական ճանապարհով: Զաչումարիտ կարող էին անել թղթախաղի պարտքը չվճարելու, մատնության, գործ տալու և մի շարք անընդունելի արարքների համար: Նման պատժի ենթարկում էին հիմնականում գողական հիերարխիայի մեջ չմտնող բանտարկյալներին:

ԶԱՊԱԴԼՈ

Նշ. Գողական հասկացություններին ու կարգավիճակին հակասող արարքներ գործելը, որը պատվից ցածր էր համարվում:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. западно՝ «քրեական սովորույթների, բանտային նորմերի կոպիտ խախտում»: Առաջացել է ռուս. քր. падла՝ ստոր, սրիկա, անարգ բառից, որը հավանաբար ծագում է ռուս. падаль լեշ բառից: *Պտմ.* Քր. խսկց. օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Գողի համար զապադլո է վաղաժամկետ ազատվելը, ՔԿՀ-ում ստորացված ու մարգինալացված խմբերի ներկայացուցիչների հետ սեղան նստելը, պետուխի համար զապադլո է նաև սուկա լինելը, գողերի ու հարձիհների համար զապադլո է նույն սեղանի շուրջ պետուխների և սուկաների հետ հաց ուտելը: Բացի գող. խոսվածքից՝ ներթափանցել ու տարածվել է նաև թաղ. միջավայրում: Այստեղ բառը հիմնականում ունի պատվից ցածր, անպատվաբեր արարք իմաստները:

ԶՈՆ

Նշ. 1. Քրեակատարողական հիմնարկի տարածք: 2. Տարածք:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. зона՝ զադութ, բանտի տարածք, ՔԿՀ-ի տարածք, կալանավորների բնակության տարածք բառից:

Պտմ. Օգտագործվում է 1920-1930-ական թվականներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Գողերի զոն, սոչի զոն, բոզերի զոն, պիտուխների զոն, կրասնաչների զոն, մախավիկների զոն:

Լրց. Լայն առումով նշանակել է քրեակատարողական հիմնարկի տարածքը, սակայն ունեցել է նաև ՔԿՀ տարածքում տարբեր խմբավորումների տարածքը նշելու իմաստ: Այդ առումով գործածվել

են նաև գողերի զոն, սուչի զոն կամ բոզերի զոն, պիտուխների զոն, կրասնաչների զոն, մախավիկների զոն արտահայտությունները: Բնորոշ է գող. խոսվածքին, ՔԿՀ ներսի առանձին տարածքներին վերաբերող բառակապակցությունները կիրառվել են միայն քր. միջավայրում: Թաղ. միջավայր ներթափանցել է զոն արտահայտությունը՝ առանց էական իմաստափոխության: Գործածվում է բոլոր սերունդների միջավայրերում:

ՋՈՆ ՆԱՅՈՂ

Նշ. Կալանավայրում գող. կարգ ու կանոնի և հասկացությունների համաձայն դատապարտյալների հարաբերությունները կարգավորող և դրանց հետևող գող. աշխարհի ներկայացուցիչ:

Ծգմ. Կազմված է ռուս. քր. зона փոխառված բառից և смотрящий բառի հայերեն նայող թարգմանությունից:

Պտմ. Օգտագործվում է 1970-ականների կեսերից հիմնականում ազատազրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Իրականում սմատրյաշչին գողի դրածոն է, բայց գլխավորապես ազատության մեջ: Օրինակ՝ «նայում է», քր. իմաստով՝ տնօրինում է քաղաքը կամ որևէ տարածք: Գաղութի կամ բանտի տարածքը «նայողը» կոչվում է պալաժենեց:

Կա կարծիք, որ զոն նայողը չնայած հաճախ գող. հիերարխիայի անդամ էր, սակայն կարող էր լինել դեպք, որ նա չլիներ այդպիսին:

Բառն ունի ընդհանուր օգտագործում և տարածված է բոլոր միջավայրերում:

Թ

ԹԱՅՏԱ ԲԱԶԱՐ

Նշ. 1. Գողերի հավաք, զրույց: 2. Որևէ խմբի աղմկոտ հավաք:

Ծգմ. Արաբ. تآفأ էմիրաթ, հետագայում իտալ. անցած taifa փոխառության և պրսկ. تآفأ — bâzâr՝ շուկա բառի հարադրություն:

Լրց. Գործածվում էր հիմնականում թաղ. խսկց.: Ավելի շատ տարածված էր ավագ և միջին սերունդների շրջանում:

ԹԱՎԱՆ

Նշ. Փող կամ թանկարժեք իրեր, որոնցով թղթախաղում պարտվածը մարում է իր պարտքը:

Ծգմ. Հավանաբար փոխառություն է՝ թրք. tavan «առաստաղ» բառից: Հայ. բարբառային՝ տախտակապատ առաստաղ, տույժ, հատուցում:

Պտմ. Օգտագործվում է կովկասյան գողականների շրջանում 1930-ականների սկզբից:

Բղղ. Թավանի տակ մնալ, թավան թափել:

Լրց. Ընդհանուր օգտագործման բառ: Թաղ. միջավայրում հիմնականում տարածված էր ավագ և միջին սերունդների շրջանում: Կրտսեր սերնդից գործածում են նրանք, ովքեր սերտ առնչություն ունեն «գողականի» հետ:

ԹՈԱԾ

Նշ. 1. Գողի կոչումից զրկված: 2. Ստորացված, փչացված:

Պտմ. Հայաստանում գործածական էր հատկապես 1960-1980-ական թթ.:

Բղղ. թոցնել:

Լրց. Բառի առաջին նշանակությունը բնորոշ է գող. խսկց., երկրորդը՝ թաղ. խսկց.: Գործածվում է ավագ և միջին սերունդների կողմից: Որպես հոմանիշ կարող են կիրառվել *պռաշլյագ, թոցրած, գծից ընկած, գյոթ* բառերը:

Ժ

ԺԵԽ

Նշ. Անհասկացող, անարժեք մարդ կամ մարդկանց խումբ: 2. Կեղտ, աղբ, մարդկային կղկղանք:

Ծգմ. Հայ. *ժախ/ժահ՝ կեղտ, գարշահոտություն, զազրելի արարք* բառն է, որ ստացել է ժեխ՝ ժարգոնային արտահայտչաձևը:

Լրց. Բառն առօրյա խոսակցության մեջ գործածվում է հաճախ ստորին սոցիալական խավերին նշելու համար, որոնք չունեն արժեքային կողմնորոշիչներ և հասարակության հատակում են:

ԺՈՒԼԻԿ

Նշ. 1. Օրենքով գող: 2. Մանր գող: 3. Խորամանկ, փոքր խորամանկությունների, խարդախությունների դիմող մարդ:

Ծգմ. Ռուս. жулик բառի փոխառություն:

Պտմ. Հայկ. միջավայր է ներթափանցել ռուս քր. խսկց. և լայնորեն օգտագործվում է 1960-ական թթ. սկզբներից:

Լրց. Բառն առաջին իմաստով գործածվել է քր. խսկց. շատ վաղուց: Ներկայումս այդ իմաստով չի գործածվում: Թաղ. և առօրյա խսկց. տարածված է երկրորդ և երրորդ նշանակությունը:

ԺՈՒԿ

Նշ. Խորամանկ, ճարպիկ մարդ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. жук, жучок, жуковатый *խորամանկ, ճարպիկ* բառից:

Առաջացել է ձայնանմանակմամբ՝ жужжжать «բզզալ» բառից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից:

Բառի *ժուչոկ* ձևն ունի նաև «գաղտնալսող սարք» նշանակությունը և այս իմաստով օգտագործվում է 20-րդ դարի վերջին քառորդից:

Լրց. Օգտագործվում է ինչպես քր., այնպես էլ առօրյա խսկց.

միջավայրերում: Գործածական է հատկապես ավագ ու միջին

սերունդների շրջանում: Կրտսեր սերունդը հազվադեպ է կիրառում:

Ի

ԻՏՈԳ ՏԱԼ

Նշ. Վերջնական որոշում կայացնել, լուծում տալ:

Ծգմ. Ռուս. итог՝ *արդյունք, ընդհանուր գումար* բառից:

Պտմ. Հայկ. միջավայրում օգտագործվում է 1960-ականներից:

Բղդ. Իտոգ տվող:

Լրց. Գող. աշխարհում որևէ հարցի կամ վեճի առիթով ամփոփիչ կամ վերջնական վճիռը կարող էր կայացնել հեղինակություն ունեցող անձը:

Ընդհանուր օգտագործման բառ է: Տարածված է հատկապես ավագ և միջին սերունդների ներկայացուցիչների շրջանում: Թաղ. միջավայրում հիմնականում գործածվում էր երիտասարդների մեջ կամ գողականին առնչվող անձանց բառապաշարում: Ներկայումս առօրյա խսկց. հազվադեպ է կիրառվում:

ԼԱՎ ՏՂԱ

Նշ. 1. Գողական կյանքին տրված և աստիճանակարգում հարգալից տեղ ունեցող մարդ: 2. Թաղում գողական հասկացություններով ապրող տղա: Ծգմ. Ռուս. хороший՝ լավ բառից:

Պտմ. Հայ. ձևը տարածում է գտել 1970-ականներից:

Բղղ. Լավեր, լավ տղերք:

Լրց. Ընդհանուր օգտագործման բառ է: Թաղ. միջավայրերում այս բառով նշում էին գողական կյանքով ապրողներին: Տարածված և նույնական են *խառռչի* կամ *խառռչի տղա* արտահայտությունները: Նման տղաներին ընդունված է անվանել նաև *հարգված տղա* բառակապակցությամբ: Տարածված է նաև *լավեր* արտահայտությունը, որը նույնական է *լավ տղերք*, *հարգված տղերք* արտահայտությանը: Բանակային միջավայրում այս բառի իմաստային նմանակումն է *յախշի* արտահայտությունը, որով նշվում են բանակում *չաստ նայողները*, զորամասում ազդեցիկ և հարցեր լուծող զինվորները:

ԼԻՄՈՆ

Նշ. Միլիոն:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. лимон «միլիոն» բառից՝ առաջացած миллион-ի դրափոխությամբ: Հանդիպում է նաև «լյամ» ձևը:

Պտմ. Օգտագործվում է 1920-ականներից՝ ՆԷՊ-ի (նոր տնտեսական քաղաքականություն) ժամանակներից, նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Բառն օգտագործվել է փողի քանակ՝ միլիոն ռուբլի նշելու համար: Տարածվել է հատկապես ՆԷՊ-ի շրջանում, քանի որ փողի արժեզրկման հետևանքով գումարը հաշվվում էր միլիոններով: Խորհրդային տարիներին դրամական ռեֆորմների ու տնտեսության կայունացման արդյունքում, երբ անհնար էր, որ մարդկանց ձեռքում միլիոն ռուբլի հայտնվեր, արտահայտությունը մոռացության էր մատնվել: Վերստին գործածական դարձավ ԽՍՀՄ փլուզումից հետո ռուս. քր. միջավայրում, երբ ռուբլին նորից արժեզրկվեց, մարդկանց ձեռքում սկսեցին հայտնվել միլիոնավոր ռուբլիներ: Հայկ. միջավայր թափանցել է ռուսականից, ներկայումս Հայաստանում գրեթե չի գործածվում:

ԼԻՎԻՐԻՏ

Նշ. 1. Ցանկանալ խոսքով խոյս տալ՝ դիմացինին շփոթության մեջ գցելու միջոցով: 2. Աչքի ընկնել, «թայրտալ»՝ առանց դրա իրավունքն ունենալու:

3. Ինքնավստահ, տարուբերվող քայլվածքով հեռանալ հանցանքի վայրից կամ հետապնդումից:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. ливерить՝ «դիտել, նայել, հետևել» բառից: Կա նաև ливерья ձևը, որը նշանակում է ինքնավստահ, տարուբերվող քայլվածքով հեռանալ հանցանքի վայրից կամ հետապնդումից:

Պտմ. Օգտագործվում է նախահեղափոխական (մինչև 1917 թ.)

Ժամանակներից:

Բղղ. Լիվիրիտ անել:

Լրց. Բառն օգտագործվում է հիմնականում թաղ. միջավայրում և առօրյա խոսակցություններում: Նույն վերջավորությունն ունեցող բառերի շարքից է՝ տինդիրիտ, վինիվիտ, լիվիրիտ: Երրորդ իմաստը հազվադեպ է հանդիպում:

Որոշ մեկնաբանությունների համաձայն՝ «լիվիրիտ»-ը «վինիվիտ-ի» ու «վազնիկատ»-ի միջանկյալ տարբերակն է: «Վինիվիտ»-ը դիմացինին մեղադրանք ներկայացնելուն ուղղված խոսակցությունն է, որի դեպքում ներկայացնողից հիմնավորումներ են պահանջվում: Եթե մեղադրանք ներկայացնողը չի կարողանում հիմնավորումներ բերել, սկսում է մանևրել, ինչն էլ հենց լիվիրիտն է և վինիվիտին հաջորդող խոսքային փուլ է: Բառն օգտագործվում էր հիմնականում միջին սերնդի ներկայացուցիչների շրջանում:

ԼՈՒՍ

Նշ. 1. Գող. հասկացություններից անտեղյակ մարդ: 2. Միամիտ, վստահող, պարզունակ մարդ: Գյուղից քաղաք տեղափոխված անձ: 3. Հիմար:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. лѣха բառից, որն ունի հետևյալ իմաստները.

1) Տուժած: 2) Շուվերի գոհ: 3) Շշմած մարդ: 4) Մարդ, որը ֆիզիկապես և բարոյապես չի կարող պաշտպանվել: Ծագում է Ալեքսեյ կամ Լեոնիդ անունների՝ կրճատ, փաղաքջական Леха, Лева ձևերից:

Պտմ. Օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Գող. խոսվածքին հատուկ են առաջին և երկրորդ իմաստները: Թաղ.

միջավայրում նույնպես այդ երկու իմաստներն են տարածված, իսկ ավելի լայն՝ առօրյա խոսակցության մեջ՝ երկրորդ և երրորդ իմաստները:

ԼՈՄԿԱ

Նշ. 1. Թմրանյութի բացակայության պատճառով առաջացած ամենատանջահար պահը, որն ուղեկցվում է մկանների և գլխի ցավերով:

2. Տրամադրություն զցող լուր կամ արարք: 3. Խաղաթղթերի կապուկի կիսունը խաղից առաջ: 4. Խարդախության ձև:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. ломка բառից, որը ծագում է ломать բայից:

Պտմ. Առաջին նշանակությամբ բառն օգտագործվում է 1974 թվականից՝ ցանկացած տեսակի թմրամիջոցներին առնչվող գործունեության համար պատասխանատվության խստացման մասին հրամանագրի ընդունումից հետո, նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում: Երրորդ նշանակությամբ գործածվում է նախահեղափոխական (1917 թ.), իսկ չորրորդ նշանակությամբ՝ ՆԷՊ-ի ժամանակներից:

Բղղ. Լոմկեյ, լոմկի մեջ լինել:

Լրց. Առաջին իմաստով բառն օգտագործվում է գող. խոսվածքում և սրանից է անցել թաղ. ու առօրյա միջավայր: Երկրորդ իմաստով առավելապես գործածական է առօրյա խոսակցականում, իսկ երրորդ ու չորրորդ իմաստով կիրառությունը հատուկ է եղել հին սերնդի գողականների շրջանում:

Առավել հաճախ օգտագործվում է առաջին երկու նշանակությամբ և բոլոր սերունդների միջավայրերում:

ԼՈՔՇ

Նշ. 1. Աննպատակ, ձանձրալի վիճակ: 2. Հետաքրքրության կամ զբաղմունքի պակաս: 3. Անհույս վիճակ: 4. Անհաջողություն:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. локш բառից, որն ունի հետևյալ իմաստները. 1. Սուտ:

2. Անհաջողություն: 3. Անհույս գործ: 4. Հոգու դատարկություն:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է նախահեղափոխական (մինչև 1917 թ.) ժամանակներից:

Լրց. Քր. միջավայրում օգտագործվում է 3-րդ և 4-րդ իմաստներով:

Առօրյա խոսկց. օգտագործվում է 1-ին և 2-րդ իմաստներով: Ընդհանուր օգտագործման բառ է:

ԽԱՌՈՇԻ

Նշ. 1. Գող. կյանքին տրված և աստիճանակարգում հարգալից տեղ ունեցող մարդ: 2. Թաղում հարգված տղա (տղերք):

Ծգմ. Փոխ. ռուս. хороший՝ լավ բառից: Ռուս. քր. խոսույթում նման բառ չի օգտագործվում: Հավանաբար, ԽՍՀՄ այլ ժողովուրդների մոտ հանդիպող «լավ տղա» հասկացությունը թարգմանվել է ռուսերեն և հետո փոխառվել:

Պտմ. Հայկ. միջավայրում տարածվել է 1970–ականներին:

Բղղ. Խառոշի տղա:

Լրց. Համարժեք է *լավ տղա, լավեր, հարգված տղա*

արտահայտություններին: Տարածված է քր. ու թաղ. միջավայրերում:

Ավելի շատ օգտագործվում է ավագ և միջին սերնդի կողմից: Կրտսեր սերունդը առավելապես գործածում է *լավեր, լավ տղա, հարգված տղա*

ձևերը: Այս բառի կիրառումը որևէ մեկի հասցեին մեծարանքի նշան էր թաղ. միջավայրում, և այդ բառով բնութագրվելու համար պարտադիր չէր քր. կյանք ունենալ: Թաղ. միջավայրում հաճախ նման կերպ էին կոչում գող. հասկացություններին տուրք տվող և այդ պրակտիկաները գործածող տղաներին: Այս արտահայտությունը չէր վերաբերում օրենքով գողերին:

ԽԱՐԵԲ

Նշ. 1. Հարգանքի արժանի ընկեր:

Ծգմ. *Ախպեր* բառի հնչյունափոխված տարբերակն է:

Պտմ. Հայաստանում լայն գործածություն է ստացել հատկապես հետխորհրդային շրջանում:

Բղղ. Խարեբներ:

Լրց. Այս բառով *լավ տղաները* նշում են իրենց ընկերներին: Բառը նույնիմաստ է *ախպեր, ախպերություն* բառերին, որոնցով նշում են այն ընկերոջը, որը պատկանում է տղաների նույն խմբին, որոնք միավորված են հիմնականում թաղ. կամ ընկերական միջավայրերին պատկանելության սկզբունքով:

ԽԻՄԻՉԻՏ

Նշ. 1. Թմրանյութի լուծույթ պատրաստել: 2. Համեմատաբար փափուկ գաղութային պայմաններում կալանքն անցկացնել (այդպիսի գաղութներ էին բնակավայր գաղութները): 3. Խառնակչություն: 4. Դեսից-դենից ճարել, դգել-փչել, գլխառադ անել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. химичить բառից, որն ունի վերը նշված նշանակությունները:

Պում. Կարծիք կա, որ բառը առաջին իմաստով տարածում է գտել 1974 թվականից՝ ցանկացած տեսակի թմրամիջոցներին առնչվող գործունեության համար պատասխանատվության խստացման մասին հրամանագրի ընդունումից հետո, նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում: 2-րդ իմաստով բառն օգտագործվում 1960-ականների կեսերից, երբ աշխատանքային ուղղիչ գաղութների աշխատանքների ցանկում ընդգրկվեցին շինարարական աշխատանքները, այդ թվում՝ մեծ քանակությամբ քիմիական արդյունաբերության օբյեկտների կառուցումը:

Լրց. Ավագ սերնդի գողականների շրջանում առավելապես օգտագործվում էր 1-ին և 2-րդ իմաստներով, միջին սերնդի գողականների շրջանում՝ 1-ին և 3-րդ իմաստներով: 4-րդ իմաստը հանդիպում է հիմնականում նոր սերնդի քրեականների շրջանում:

ԽԻՊԻՇ

Նշ. Աղմուկ, կռիվ ու սկանդալ սարքել: 2. Կոնֆլիկտ ունենալ բանտային վարչակազմի հետ, բունտ բարձրացնել: 3. Խուլիգանություն անել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. хитов բառից, որի ծագման մասին տարբեր կարծիքներ կան: Կարծիք կա, որ այն կապված է հին հանցավոր զբաղմունքներից մեկի՝ *խիպեսի* հետ: Ըստ մեկ այլ տարբերակի՝ բառը ծագել է Օդեսայի քր. խոսակցային ձևից, որը փոխառություն է եբր. חִיפּוּשׁ (խիպուս) «հրարանցում, շփոթ» բառից: Այլ կարծիքի համաձայն՝ բառը ծագում է 19-րդ դարի գերմ. արգոյի ghippesch, gippesch «խուզարկություն» ձևից: Եվս մի կարծիք. բառը ծագում է «խիբեժ, խիբոժ» եզրույթից, որը 1903 թվից օգտագործվում էր մարմնավաճառի օգնությամբ թալան կազմակերպելու հանցավոր գործողությունը նշելու համար:

Պում. Առաջին նշանակությամբ օգտագործվում է ՆԷՊ-ի ժամանակներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում, իսկ 2-րդ նշանակությամբ՝ սկսած

1940-ականների կեսերից:

Բղր. Խիպիշ անել, էս ինչ խիպիշ ա:

Լրց. Ըստ բանասացների մի մասի բացատրության՝ բառը ծագում է ռուս.

կիպյոշ արտահայտությունից, որը նշանակում է իրավիճակը եռացնել, եփել:

ԽՈՒՄԱ

Նշ. 1. Կատակ, ծիծաղելի որևէ երևույթ: 2. Ծիծաղելի մարդ: 3. Հումորով մարդ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. хохма «ձեռնածություն, ծաղր» բառից: Ծագում է իդիշի *חאָכמ* *իմաստություն* բառից:

Պտմ. Օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից:

Լրց. Ընդհանուր օգտագործման բառ է: Ավելի տարածված է ավագ և միջին սերնդի մեջ, նոր սերունդը անհամեմատ քիչ է գործածում:

ՂՈՒՄԱՐ/ ԽՈՒՄԱՐ

Նշ. Խաղադրույքով խաղացվող թղթախաղ, որի հասույթի մի մասը փոխանցվում էր *գողական արշագ* (*գողական գանձարան*):

Ծգմ. Փոխ. արաբ. *خمار* (խումար) «հարբած, հարբածությունից նոր սթափված, խենթ» բառից:

Պտմ. Քր. խոսույթում լայն տարածում է ստացել 1974 թվականից:

Լրց. Բանտային միջավայրում լայնորեն տարածված պրակտիկա էր, որը գողական գանձարանը լցնելու հիմնական ձևերից մեկն էր: Այդ պատճառով, սկսած ստիպողականից, վերջացրած մոտիվացնող տարբեր մեթոդներով, շահագրգռում էին բանտարկյալներին ղումար խաղալ, քանի որ անկախ այն բանից, թե ով էր հաղթում կամ պարտվում, գողական գանձարանը դրանից գումար էր ստանում: Այսինքն՝ որքան շատ մարդ էր խաղում, այնքան շատ գումար էր լցվում արշագ: Նույն պատճառով շատ խիստ էր նաև պարտված գումարը հաղթողին տալու հարցը, որը կանոնակարգվում էր հատուկ քրեական մեխանիզմի՝ *թավանի* միջոցով: *Թավանի տակ* մնացողները, այսինքն՝ գումարը չվճարողները, կարող էին *փչացվել* և զրկվել որևէ մարդկային կարգավիճակից: Այդ պատճառով պարտվածներն ամեն գնով աշխատում էին վճարել պարտված գումարը:

ԾԱԿՎԵԼ

Նշ. 1. Դատաիրավական մարմիններին տեղեկություններ հաղորդել այս կամ այն բանտարկյալի մասին: **2.** Թմրանյութ սրսկվել:
 Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. колоться բառից, որն ունի «դատաիրավական մարմիններին տեղեկություն հաղորդել» իմաստը:
 Պտմ. Զր. խոս. առաջին իմաստով օգտագործվում է ՆԷՊ-ի ժամանակներից՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:
 Լրց. Ընդհանուր օգտագործման բառ է: Գողական ենթամշակույթում առավել հաճախ օգտագործվում է առաջին իմաստով: Նույնիմաստ արտահայտություններն են՝ *ծախել, գործ տալ, բոզկընալ*:

ԾՅՈՌԿԵՔ

Նշ. Գողական տարբեր հեղինակությունների կամ խմբավորումների միջև բանավեճ կամ խոսակցություններ:
 Ծգմ. Ռուս. քր. խսկց. терки բառից, բաղադրված հայերեն հոգնակերտ -եք վերջավորությամբ: Ռուս. քր. тёрки՝ *հարաբերություններ պարզել, խնդրի լուծում փնտրել* բառն առաջացել է ռուս. тереть «տրորել» բայից:
 Պտմ. Բառն օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից:
 Հայկ. միջավայր մուտք է գործել ռուսականից 1950-60-ականների շրջանում:
 Բղղ. Ծյոռկեքի մեջ լինել:
 Լրց. Ծյորտի բառը քր. միջավայրում նշանակում էր խելացի, գաղափարով, հմուտ խոսակցություն վարելու ունակ մարդ:
 Օգտագործվում էր հիմնականում քր. միջավայրում՝ ավագ ու միջին սերունդների շրջանում:

ԿԱԹԱՑՆԵԼ

Նշ. Ինչ-որ մի բան քիչ-քիչ բացատրել՝ համոզելու նպատակով:

Ծգմ. Ծագում է հայերեն *կաթեցնել* բառից, որը գող. խոսվածքում ձեռք է բերել աստիճանաբար ինչ-որ միտք առաջ տանելու, այսինքն՝ *ջրի նման կաթիլ-կաթիլ կաթեցնելու* իմաստ:

Պտմ. Օգտագործվում է 1970-ականներից:

Բղղ. Ուղեղը կաթացնել:

Լրց. Տարածված է հիմնականում ավագ և միջին սերունդների շրջանում:

Օգտագործվում է գլխավորապես գող. խոսվածքում, սակայն տարածված է նաև թաղ. խսկց.:

ԿԱՅՖ ԲՈՆԵԼ

Նշ. 1. Ինչ-որ մեկին ծաղրել: 2. Թմրանյութեր օգտագործել: 3. Վայելել պահը կամ իրավիճակը, հաճույք ստանալ:

Ծգմ. Ռուս. խսկց. *ловить кайф* արտահայտության պատճենումը՝ *кайф*-ի փոխառմամբ և *հյ. բռնել* բայի հարադրությամբ: *Кайф* բառը ռուսերենում նույնպես փոխառություն է, ենթադրաբար, թրք. *keyif* ձևից, որն էլ, իր հերթին, փոխառվել է արաբ. համարժեք բառից, որն ունի *հաճույք, վայելք* իմաստները:

Պտմ. Արտահայտության ռուս. տարբերակը տարածում է գտել 1974 թ. թմրանյութերի հետ կապված որոշման ընդունումից հետո:

Բղղ. Կայֆավատ լինել

Լրց. Արտահայտությունը տարածված է թե՛ քր. և թե՛ առօրյա

խոսակցություններում: Օգտագործվում է բոլոր սերունդների կողմից:

ԿԱՆՑԱՎԻԿ

Նշ. 1. Գող դառնալու նպատակ ունեցող: 2. Գողին հավասար հեղինակություն, որը հրաժարվում է գող դառնալուց:

Ծգմ. Հավանաբար՝ ռուս. խսկց. *концевик* բառից:

Պտմ. Հայաստանում օգտագործվում է 1970-ականներից:

Լրց. Կիրառվում է գող. խոսվածքում: Բնորոշ է ավագ և միջին սերունդներին:

ԿԱՍԻՏ ԱՆԵԼ

Նշ. Ինչ-որ բան թաքցնել, լեզվի տակ ինչ-որ բան պահել:

Ծգմ. Ռուս. քր. *кочить* «խուսափել ինչ-որ բանից, կեղծել, ձևացնել»

փոխառյալ բառի և հայ. «անել» բայի հարադրություն:

Պում. Ռուս. քր. խոսվածքում բառն օգտագործվում է 1920-ականների վերջից-1930-ականների սկզբներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Հայ.-ում տարածում է ստացել ավելի ուշ:

Լրց. Օգտագործվում է միջին և նոր սերնդի գող. միջավայրում:

ԿԱՍՅԱԿ

Նշ. 1. Գաղութի ակտիվիստի կամ դրուժիննիկի կարմիր թևկապ: 2. Գող. հասկացողությանը անընդունելի արարք, բացթողում, սխալ: 3. Տարատի կողային գրպաններից մեկը: 4. Հաշիշով լցունված ծխախոտ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *кочак* բառից: Ծագում է *кочой* «թեք» բառից, սլավ. *коча* «մանգաղ»-ից:

Պում. Առաջին իմաստով օգտագործվում է 1930-ականներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում: Երկրորդ իմաստով օգտագործվում է 1920-ականներից հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում: Երրորդ իմաստով ևս օգտագործվում է նույն ընդգրկումով տարածքում 20-րդ դարի կեսերից, հիմնականում գրպանահատների կողմից: Չորրորդ իմաստով օգտագործվում է 1970-ականներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղր. Կասիտ անել:

Լրց. Քր. միջավայրում օգտագործվում է հիմնականում երկրորդ և չորրորդ իմաստներով:

Թաղ. միջավայրում օգտագործվում է հիմնականում չորրորդ իմաստով՝ ավագ և միջին սերնդի շրջանում: Գողականով *կասյակը* նաև դուռը բացող-փակողն է. *զակասիտ*՝ բացել, փակել, թողնել-չթողնել:

ԿԵՂՏ ԲՈՆԵԼ

Նշ. Դիմացինի վրա գող. հասկացողությանը սխալ համարվող արարք

գործելու մեղադրանք բարդել՝ խոսակցությունը հատուկ կերպով վարելու միջոցով: 2. Գող. ընկալմամբ սխալ արարքի հայտնաբերմանն ուղղված խոսակցություն:

Ծգմ. Բառակապակցություն, կազմված է հայ. *կեղտ* և *բռնել* բառերից:

Բռնելը հայ.-ում ունի նաև *հայտնաբերել, երևան հանել* նշանակությունը:

Պտմ. Հայ.-ում տարածվել է 1970-ական թվականներից:

Լրց. Գործածական է գող. ու թաղ. խոսվածքներում: Հաճախ կիրառվում է նաև առօրյա խոսակցության մեջ:

ԿԶՑՆԵԼ

Նշ. 1. Խեղճացնել: 2. Նվաստացնել: 3. Լռեցնել: 4. Ենթարկեցնել:

5. Զզվեցնել:

Ծգմ. Հայ. խսկց.՝ նվաստացնել: Կան զուտ հայ. արտահայտություն է, կան ռուս. քր. опустить բառի նմանակում է:

Պտմ. Օգտագործվում է 1960-ականներից:

Բղղ. Կզցրած պահել, կզցնել-թողնել:

Լրց. Գող. միջավայրում օգտագործվում է հիմնականում առաջին երեք իմաստներով: Թաղ. միջավայրում օգտագործվում է բոլոր իմաստներով: Հազվադեպ է գործածվում: Հանդիպում է բոլոր սերունդների խոսքում: Գող. խոսվածքում տարածված է նաև համարժեք «ոտքը պոչի վրա դնել» արտահայտությունը:

ԿԹԵԼ

Նշ. Փոքրոգի, վախկոտ մեկից համոզելու կամ վախեցնելու միջոցով պարբերաբար թանկարժեք իրեր ստանալը:

Ծգմ. Ռուս. քր. доить բառի նշանակությամբ գործածվող իմաստի թարգմանությունն է:

Պտմ. ԽՍՀՄ տարածքում բառն օգտագործվում է 1970-ական թվականներից:

Լրց. Գործածվում է քր. միջավայրում: Բավական տարածված է նաև թաղ. միջավայրում և առօրյա խոսքում: Առօրյա իմաստը շատ մոտ է քրեականին, պարզապես չունի քր. երանգավորում: Այսինքն՝ եթե քր. *կթելը* ունի նաև ստորացնելու ենթատեքստ, ապա առօրյա կյանքում ավելի շատ «կթողի» խորամանկության ու «կթվողի» միամտության ենթիմաստ ունի:

Օրինակ՝ առօրյայում կարող է մի եղբայրը «կթել» մյուսին՝ անընդհատ խեղճացած տեսք ընդունելով ու նրանից նյութական օժանդակություն ստանալով, սակայն դա չունի քր. բնորոշ ստորացուցիչ ենթատեքստը:

ԿԻԼԴԻՄ

Նշ. 1. Տարածք (տաղավար, որջ, խորշ), որտեղ դեռահասներն ու անչափահասները իրենց ժամանցն են անցկացնում: 2. Հանցագործների հավաքատեղի: 3. Կոիվ, ընդհարում, վեճ: 4. Խառնաշփոթ, քաոս: *Ծգմ.* Փոխ. ռուս. քր. килдым «որջ, բույն» բառից: Հնում Ռուսաստանում այդպես էին անվանում բաց կառույցը կամ տարածքը, որտեղ կարող էին ժամանակ անցկացնել ընկերների հետ: Մերձվուլգյան շրջաններում *կիլդիմ* են անվանում շվայտ գինարբուքը: Ուկրաինայի որոշ մասերում այդպես է կոչվում մեծ հավաքը:

Պում. Բառը ռուս. միջավայրում օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից: Հայկ. միջավայր է ներթափանցել խորհրդային տարիներին:

Լրց. Քր. միջավայրում օգտագործվում է երկրորդ իմաստով և հիմնականում՝ հին սերնդի միջավայրում: Թաղ. միջավայրում օգտագործվում է երրորդ և չորրորդ իմաստներով, հիմնականում միջին և նոր սերնդի մեջ:

ԿԻՄԱՐԻՏ

Նշ. 1. Քնել, աչք կպցնել: 2. Կիսարթուն վիճակ: 3. Թմրանյութի ազդեցության տալ լինել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. кимарить, кимать «քնել, հանգստանալ» բառից: Ավանդաբար համարվում է հունարենից ռուսերենի արգո անցած ձև. հուն. κείμαι «պառկած եմ», κοιμάμαι «քնած եմ»: Ըստ այլ վարկածի՝ բառը ծագում է նիս. սլավ. *kyvati «գլուխը վերուվար անել» ձևից:

Պում. Բառն առավել տարածում է գտել 1974 թվականից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Գող. միջավայրում օգտագործվում է հիմնականում առաջին և երկրորդ իմաստներով: Տարածված է ավագ և միջին սերունդների շրջանում: Թաղ. միջավայրում հազվադեպ է հանդիպում: Այստեղ օգտագործվում է նաև երրորդ իմաստով:

ԿԻՇԿԻ ՄԵՌԱԾ

Նշ. 1. Սննդի, ուտելիքի համար ամեն ինչի պատրաստ մարդ, որկրամոլ:

2. Գողոն, գողացված իր:

Ծգմ. Ռուս. *кишка` աղիք* բառի և հայերեն *մեռած* բայի հարադրություն:

Հայ.-ում տարածված է *մեռնել*, *մեռած* բառերի համադրությամբ մարդու գայթակղությունը, ինչ-որ մի բանով տարվելու թուլությունը նշելը:

Բղղ. Կիշկադրոմ, կիշկա բացել:

Լրց. Քր. ենթամշակույթում օգտագործվում է երկու նշանակությամբ:

Թաղ. միջավայրում և առօրյա խոսակցություններում օգտագործվում է առաջին իմաստով:

Տարածված է հիմնականում ավագ և միջին սերունդների շրջանում:

Գող. միջավայրում համարվում է դատապարտելի բան, պախարակելի թուլություն: Քանի որ համարվում է վտանգավոր բան, որովհետև *կիշկի խաթեր* մարդ կարող է դավաճանել, մատնությամբ զբաղվել, այսինքն՝ *գործ տալ*:

ԿԿԵԼ

Նշ. Սեռական կապ ունենալ:

Ծգմ. Հայ. քր.՝ «սեռական կապ ունենալ»: Հավանաբար եկել է թարգմանաբար՝ ռուս. քր. *гнать* «ենթարկել, ստիպել կամքին հակառակ գործողություն կատարել» բառից:

Լրց. Քր. աշխարհում ծանոթ են, բայց համարում են, որ քր. միջավայրում չի ծագել: Տարածված է բոլոր սերունդների մեջ: Ներկայումս երիտասարդության մեջ շատ չի գործածվում:

ԿՅԱՆՔԻ ՏՂԱ

Նշ. Գող. հասկացություններին քաջածանոթ և դրանց հարգանքով վերաբերվող անձ, որը, սակայն, գողական կյանքով չի ապրում:

Ծգմ. Պատճենում ռուս. քր. *пацан по жизни* արտահայտությունից, հայ. «կյանք» և «տղա» բառերի բաղադրություն:

Պտմ. Հայաստանում առավել լայն շրջանառություն է ստացել 1990-ականներից ի վեր:

Լրց. Առավել բնորոշ է թաղ. խսկց. լեզվին:

ԿՈՂԼ

Նշ. 1. Խաղաքարտերի կապոց: 2. Մարդկանց (չափահասների և անչափահասների) խումբ, որ հակված է հանցագործության, գողության, կռվչտոցի և այլն: 3. Ցանկացած խումբ, որ միասին ժամանակ է անցկացնում:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. кодра, кодряк «հավաքույթ»: Кодло «գողերի խումբ» բառի հնչյունափոխված տարբերակն է: Ծագում է նիդեր. kudde «նախիր» ձևից: Որոշ լեզվաբաններ համարում են, որ բառը ծագում է լեհ. godlo «նշանաբան, խորհրդանշան» բառից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից:

Բղղ. Կողլավատ:

Լրց. Գող. միջավայրում օգտագործվում է 1-ին և 2-րդ իմաստներով: Առօրյա խսկց. գործածվում է բոլոր երեք իմաստներով: Առավել տարածված էր ավագ և միջին սերունդների միջավայրում:

ԿՊՆԵԼ

Նշ. 1. Անհիմն մեղադրել, վիրավորել: 2. Անտեղի կոնֆլիկտ ստեղծել: 3. Ինչ-որ բան հաջողվել (գործ կայնել, փող կայնել):

Ծգմ. Հայ. կայնել բառի ժարգոնային իմաստափոխումն է: Համարժեք ժարգոնային արտահայտություններն են պիտնո բռնել, կիլդիմ բռնել, կեղտ բռնել, սխալ բռնել, յակռվել, դայաղվել:

Պտմ. Հայաստանում տարածված է 1960-1970-ական թվականներից:

Լրց. Գող. խոսվածքում օգտագործվում է առաջին և երկրորդ իմաստներով: Թաղ. միջավայրում օգտագործում են բոլոր իմաստներով: Հանդիպում է բոլոր սերունդների բառապաշարում:

ԿՌԻՍ

Նշ. 1. Կալանավոր, որն ուրիշի իրը վերցրել է առանց թույլտվության: 2. Դավաճան: 3. Խաբեբա, ստախոս:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. кривса (առնետ): Кривса բառի ծագումն անհայտ է, ենթադրաբար, կապ ունի քրивы «կրծում եմ» ձևի հետ: Մեկ այլ վարկածով՝ ազգակցություն ունի. հն. հնդ. krúdhyaṭi «զայրանալ, բարկանալ» ձևի հետ:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1930-ականներից:

Բղղ. Կռիսություն, կռիսավարի, կռիսական:

Լրց. Առօրյա խսկց. գործածվում է վերջին իմաստով, գող. խոսվածքին բնորոշ է առաջին նշանակությունը:

ԿՐՈՒՏԻՏ

Նշ. 1. Կալանքի ավելացում կամ նոր կալանքի դատապարտում կալանավայրում գործած հանցագործությունների (փախուստ, սպանություն և այլն) համար: 2. Բանավեճի ընթացքում մեղադրանքից խուսափում: Գողական բանավեճի ժամանակ հնուտ կերպով, տարբեր արդարացումների կամ հիմնավորումների միջոցով մանևրելով՝ մեղադրական թեմաներից խուսափելը:

Ծգմ. Ռուս. գող. ժրգ. крутить, крутануть՝ պտտել բառերից:

Պտմ. ԽՍՀՄ-ում օգտագործվում է 1930-ականներից: Հայաստանում տարածվել է 1950-1960-ական թվականներից:

Բղղ. Կրուտիտ լինել, կրուտիտներ անել:

Լրց. Քր. միջավայրում առաջին իմաստով օգտագործվում է միայն ավագ սերնդի շրջանում: Երկրորդ իմաստով օգտագործում են միջին ու նոր սերունդները: Թաղ. միջավայրում ևս օգտագործվում է հիմնականում երկրորդ իմաստով: Գողը, գողականը չի կարող անել: Նրանք մեղադրանք են ներկայացնում (պրիոյավիտ են անում) իրենցից ցածրերին: Հաճախ դա կարող է վերաբերել դումարի գումարը չվճարելուն:

ԿՈՒՏՈՎ

Նշ. 1. Կալանավորների ճաշակով առանձնացված հատված, անկյուն (պռախող): 2. Խումբ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. куток բառից, որն ունի հետևյալ իմաստները՝ 1. Որջ: 2. Բռնավորների խումբ: 3. Թաքստոց, թմրանյութերը պահելու վայր:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1930-ականներից, հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ-ի ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Գողերի կուտոկ, բոզերի կուտոկ:

Լրց. Գող. միջավայրում օգտագործվում է հիմնականում առաջին նշանակությամբ, թաղ. խսկց.՝ մեծ մասամբ երկրորդ նշանակությամբ: Գործածական է հիմնականում ավագ և միջին սերունդների շրջանում:

ԿՈՒՏ ՏԱԼ

Նշ. Գրավիչ առաջարկների միջոցով դիմացինին համոզել, մանիպուլյացիայի ենթարկել:

Ծգմ. Ծագել է «թռչուններին որսալու ժամանակ կուտ տալու միջոցով թակարդը զցելու գործողություն» իմաստից: Ժարգոնային խոսվածքում նույն իմաստն ունի, քանի որ կիրառվում է նույն կերպ դիմացինին գայթակղելու և խաբելու նպատակով:

Պտմ. Հայաստանում գործածվում է սկսած 1960-ականների վերջերից: *Բղղ.* Կտավատ անել:

Լրց. Տարածված է բոլոր սերունդների մեջ: Կիրառելի է ինչպես քր., այնպես էլ թաղ. ու առօրյա խոսակցություններում: Հիմնականում օգտագործվել է *հարիֆներին* կամ *չմոներին* որևէ բան համոզելու ու խաբելու համար:

ԿՈՒՐԱԺԻՑԱ

Նշ. 1. Ձևեր թափել, ցուցադրականորեն իրեն «լավ տղա» ներկայացնել: 2. Զվարճանալ, ձեռ առնել, ծաղրել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *Куражиться* բառից: Ծագում է *кураж*-ից, որը փոխառված է ֆրնս. *courage* «խիզախություն» բառից, որն առաջացել է *cœur* «սիրտ» արմատից:

Պտմ. Ռուսաստանում բառն օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից: Հայաստանում տարածում է գտել 1970-ականներից սկսած:

Լրց. Հայաստանյան միջավայրում ավելի շատ օգտագործվում է առաջին և ավելի հազվադեպ՝ երկրորդ իմաստով: Գործածվում է բոլոր սերունդների կողմից:

ԿՈՒՐՅԱՏՆԻԿ

Նշ. Մեկուսի տարածք, որը քրեականների կողմից բանտային միջավայրում հատկացված է նույնասեռական բանտարկյալներին:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *курятник*՝ հավաքուն, բաժին կամ բարաք, որտեղ ապրում են ճամբարային նույնասեռականները: Բառը ծագել է *кура*, *кыр*՝ աքլոր, հն. սլավ. *коуръ* ձևից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1930-ականներից, հիմնականում

ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ-ի ամբողջ տարածքում:
Լրց. Թաղ. և առօրյա խսկց. բնորոշ չէ: Հիմնականում գործածվում է
բանտային միջավայրում:

ԿՈՒՐՍՎԵԼ

Նշ. Որևէ հարցում ճիշտ կողմնորոշվելու համար վստահելի մարդուց
անհրաժեշտ տեղեկություններ ստանալ:

Ծգմ. Հայ. կուրս՝ *ուղղություն, ընթացք:* Ծագում է լատ. *cursus* «*ընթացք,
ուղի*» բառից:

Պտմ. Հայաստանում տարածում է ստացել 1990-ականներից:

Բղղ. *Կուրսի լինել, կուրսավորվել:*

Լրց. Ընդհանուր օգտագործման բառ է ինչպես գող., այնպես էլ թաղ.
խսկց.: Օգտագործվում է հիմնականում միջին և կրտսեր սերունդների
շրջանում: Թաղ. ու գող. միջավայրերից դուրս առօրյա խսկց. ավելի
հազվադեպ է հանդիպում:

ՀԱՄԲԱԼ

Նշ. 1. Խոշորամարմին մեկը, որին օգտագործում են կամ ուրիշներին
վախեցնելու, կամ ինչ-որ ծանր գործեր անելու համար: 2. Ուրիշի համար
աշխատող, ուրիշին ծառայող: Ունի նաև *հիմար* իմաստը:

Ծգմ. Հայ. խսկց. համալ, համբալ՝ *բեռնակիր:* Ծագում է արաբ. *حمال*
(*hammāl*)՝ *բեռնակիր, բարձող* ձևից:

Հայ. քր. *համբալը* փոխառություն է ռուս. քր. *амбал*-ից: 1. Ամրակազմ մարդ:

2. Գողացված իրերը տեղափոխող: 2. Ուրիշի հանցանքը իր
վրա վերցնող: Ռուս. *амбал*-ի ծագման մի քանի վարկած կա:

Ամենատարածվածներն են՝ 1. Բառը փոխառված է պրսկ.՝ Կասպից
ծովի նավահանգիստներում աշխատող բեռնակիրների անվանումից:

Պրսկ. բառը ծագում է նույն արաբ. ձևից, ինչ հայ. համբալը: 2. Օղեսայի
հրեաները ցորենի պահեստի բեռնակիրներին անվանել են «*амбарный*»
(ամբարնիյ), բայց քանի որ հրեաները *н* և *р* հնչյունները դժվարանում են
արտաբերել, ապա *амбарный*-ը վերածվել է *амбальный* ձևի:

Պտմ. Օգտագործվում է նախահեղափոխական ժամանակներից, հիմնականում հարավի և արևելյան կալանավայրերում:
Բղղ. Համբավություն անել, համբավվարի, ատմասկի համբալ:
Լրց. Գող. խոսվածքում օգտագործվում է հիմնականում առաջին իմաստով: Թաղ. միջավայրում տարածված է երկրորդ նշանակությունը: Օգտագործվում է բոլոր սերունդների շրջանում: Որպես հոմանիշներ գործածվում են *շկաֆ, գարդերոր, շիֆաներ, եգ, հարիֆ, շեստյորկա* բառերը:

ՀԱՐԻՖ

Նշ. 1. Ոչ գող. դատապարտյալ, որն ընդունում է գող. օրենքները և հարգանք է դրսևորում գողերի հանդեպ: 2. Խեղճ, միամիտ, ուրիշներին հեշտ վստահող մարդ, որին հեշտ է խաբել:
Ծգմ. Հայ. խսկց. հարիֆ: Փոխառություն՝ արաբ. حريف (harif)՝ ընկեր, բարեկամ:
Բղղ. Հարիֆություն անել, հարիֆավարի, հարիֆցնել:
Լրց. Գող. խոսվածքում օգտագործվում է հիմնականում առաջին իմաստով: Թաղ. միջավայրում տարածված է երկրորդ իմաստը: Գործածվում է բոլոր սերունդների մեջ: Հոմանիշ է թաղ. խոս. *միամիտ* բառին: Մոտ է քր. խսկց.՝ *ֆրայեր* բառին (տես ՖՐԱՅԵՐ բառահոդվածը):

ՀԱՎԱՅԻ

Նշ. Անիմաստ, անտեղի, իզուր:
Ծգմ. Արաբ. هوى (havai-հավայ)՝ օդային բառից, որի փխբ. իմաստն է *թեթևամիտ, ցանցառ, անարժեք, դատարկ*:
Պտմ. Օգտագործվում է հայ. խսկց. շատ վաղ շրջանից:
Բղղ. Հավայի տեղ, հավայի գյադա, հավայի խոսել *հավայի բաներ ասել*:
Լրց. Գործածական է բանտ. և թաղ խսկց.: Ընդհանուր օգտագործման բառ է: Վերաբերում է ինչպես խոսքին ու արարքին, այնպես էլ մարդուն: Ընդհանուր օգտագործման բառ է: Որպես հոմանիշներ՝ թաղ. խսկց. գործածվում են *ֆուֆլո, տուֆտա* բառերը:

ՀԱԼԱԼ/ՆԵՐ

Նշ. 1. Գող. հասկացություններից չչեղվող, դրանք չխախտող, վրան բիծ չունեցող մարդ կամ մարդիկ: 2. Յուրային կամ յուրայիններ:
3. Առհասարակ մաքուր, ազնիվ մարդ:

Ծգմ. Փոխ. արաբ. *حلال* հալալ՝ թույլ տրված, *լիակատար, օրինական*:

Ղուրանում «հալալ»-ը հակադրվում է «հարամ»-ին՝ որպես լավի և վատի, ճշտի ու սխալի հակադրություն:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է հայ. խսկց. շատ հին ժամանակներից:

Բղղ. Հալալ ախպեր:

Լրց. Հավանաբար գող. խոսվածք է թափանցել ժողովրդախոսակցական լեզվից: Համընդհանուր օգտագործման բառ է, բայց գող. խոսվածքում օգտագործվում է առաջին և երկրորդ իմաստներով, իսկ թաղ.

միջավայրում՝ երրորդ նշանակությամբ: Որպես հոմանիշներ գործածվում են *մաքուր, սվոյ* բառերը:

Ճ

ՃԻՇՏ

Նշ. Գող. ենթամշակույթում ճմարիտ համարվող դոգմատիկ հասկացություններ, որոնք ընկած են հարաբերությունների հիմքում:

Ծգմ. Հայ. խսկց. *ճիշտ* բառից, որը գող. խոսվածքում գործածվում է բացառապես այդ ենթամշակույթի հիմքը կազմող հասկացությունների համար:

Պտմ. Ենթադրվում է, որ հայ. գող. խոսվածքում այն հիմնավորվել է 1950-ականներին:

Բղղ. Ճշտով տղա, ճշտի մեռած, ճիշտը պահել, ճիշտ կյանք, հարցերը ճշտով լուծել, ճիշտը մեկն է:

Լրց. Գող. աշխարհի ներկայացուցիչները պարտավոր են հարցերը լուծել «ճշտով»: Ընդունված է, որ յուրաքանչյուր երևույթի, հարաբերության մեկ ճիշտ ձև կա: Այս բառի գործածումը գող. խոսվածքում վերաբերում է բացառապես այդ աշխարհի անբեկանելի հասկացություններին: Թաղ. միջավայր բառի նման նշանակությամբ գործածումը տարածված է գող. և նրանց հարող տղաների միջավայրում: Թաղ. միջավայր ներթափանցել է գող. խոսվածքից:

ՃԻՇՏ ԿՅԱՆՔ

Նշ. 1. Գող. աշխարհում ընդունված հասկացություններով ու նորմերով ապրելը: 2. Գողերի ապրած կյանքը:

Ծգմ. Ծագում է գող. խոսվածքի *ճիշտ* հասկացությունից:

Պում. Ենթադրվում է, որ գող. և թաղ. խոսվածքում սկսել է տարածվել 1950-ականներից: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո ԽՍՀՄ ներքին գործերի ժողկոմիսարիատը (ՆԳԺԿ – НКВД) պատերազմ սկսեց *օրենքով գողերի* դեմ՝ բոլորին հայտարարելով «կազմակերպված հանցագործներ»: Նրանք, ովքեր իրենց համարում էին *օրենքով գողեր*, դատապարտվում էին ազատազրկման: Շատ *օրենքով գողեր* այդ պատճառով հրաժարվեցին իրենց կոչումներից, իսկ նրանք, ովքեր չհրաժարվեցին, գող. աշխարհում սկսեցին կոչվել *ճիշտ կամ ճշմարիտ գող* (воп правильный):

Բղղ. Ճշտով ապրել:

Լրց. Երկու իմաստներով օգտագործվում է հիմնականում միջին և նոր սերնդի շրջանում: Գործածական է նաև թաղ. միջավայրում:

Մ

ՄԱԼԱԼԵՏԿԱ

Նշ. 1. Անչափահաս կալանավոր: 2. Անչափահասների համար ուղղիչ-աշխատանքային գաղութ: 3. Դեռահաս:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *малолетка` անչափահաս կալանավոր* բառից:

Պում. Բառը հավանաբար ծագել է Դոնի, Կուբանի, Օրենբուրգի կազակների մեջ մինչև 1917 թ. ընդունված *малолетка* «քիչ տարիք ունեցող» բառից, որը նշանակում էր բանակում դեռևս չծառայած մեկը: Բառն օգտագործվում է 1960-ականներից հիմնականում ազատազրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Մալալետկա լակոտ, մալալետկա նստել:

Լրց. Գող. խոսվածքում օգտագործվում է առաջին և երկրորդ իմաստներով: Թաղ. միջավայրում օգտագործվում է հիմնականում առաջին և երրորդ իմաստով: Համընդհանուր օգտագործման բառ է:

ՄԱՆԴԱԼՈՇԿԱ

Նշ. Քր. միջավայրում ստորացման ենթարկված անձ՝ փչացած:

2. Հակահիգիենիկ տիպ: 3. Պարազիտ կենդանի:

Ծգմ. Ըստ մի վարկածի՝ ծագում է լեհ. *małdowieszka, mędowieszka* բառից, որ թարգմանվում է *ոջիլ*:

Պտմ. Հայաստանում տարածված է 1970-ականներից: Ներկայումս բառը շատ հազվադեպ է գործածվում:

Լրց. Գող. միջավայրում այդպես կարող են անվանել *փչացածներին, թռածներին*, անցանկալիներին: Թաղ. միջավայրում գործածվում է երկրորդ իմաստով, հիմնականում թեթև վիրավորանք հասցնելու նպատակով: Մեծ մասամբ օգտագործվում է ավագ սերնդի մեջ:

ՄԱՆԴՐԱԺ

Նշ. 1. Վախից, անկարողությունից առաջացած զգացում:

2. Ինքնատիրապետման կորուստ: 3. Քողազերծման, ձերբակալման երկյուղ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *мандраж*: Բառի ծագումը պարզ չէ:

Պտմ. Բառի օգտագործման ստույգ ժամանակահատվածը ճշտված չէ: Հայտնի է, որ ցարական Ռուսաստանի կրկեսային դերասաններն օգտագործում էին այդ բառը, երբ անսպասելիորեն չէին կատարում անելիքը կամ սխալ էին թույլ տալիս ելույթի ժամանակ:

Բղղ. Մանդրաժի մեջ լինել, պոլնի մանդրաժ, մանթո մնալ, սիամանթո:

Լրց. Բառը գող. խոսվածքում գործածվում է բոլոր իմաստներով, իսկ թաղ.՝ միայն առաջին երկու: Թաղ. խսկց. ներթափանցել է գող.-ից: Ներկայումս ավելի գործածական են առաջին երկու իմաստները: Կիրառվում է բոլոր սերունդների կողմից:

ՄԱՉԻՏ ԱՆԵԼ

Նշ. 1. Հրազենի օգտագործմամբ սպանել: 2. Ցանկացած միջոցով սպանել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *мочить «սպանել»* բառից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.)

ժամանակներից:

Բղղ. Մաչիլովկա:

Լրց. Գող. խոսվածքին բնորոշ է հիմնականում առաջին նշանակությունը: Տարածված էր ավագ սերնդի մեջ: Թաղ. միջավայրում օգտագործվում է նաև երկրորդ իմաստով՝ ավագ և միջին սերունդների մեջ:

ՄԱՍՏ

Նշ. 1. Հանցագործ աշխարհում՝ կարգավիճակ, կաստա, խումբ: 2. Հաշիշի կոշտուկ, 3. Թղթախաղի ժամանակ նշվող խաղաքարտի այս կամ այն տեսակը: 4. Բնավորության և նախընտրությունների նմանություն:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. масть՝ կարգավիճակ, թղթախաղի խաղաքարտի տեսակ բառից:

Պում. Բառն օգտագործվում է 1920-ականների վերջերից-1930-ականների սկզբներից հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Մաստը փոխել, մաստը բռնել, մաստը չբռնել, նույն մաստի:

Լրց. Գող. միջավայրում օգտագործվում է առաջին երեք իմաստներով: Առաջին իմաստով նշվում են բանտային տարբեր կարգավիճակի բանտարկյալների խմբերը, օրինակ՝ գողերի մաստ, հարիֆների մաստ, չուռկաների մաստ:

1930-ական թթ. հանցագործ աշխարհում կային երեք մաստեր՝ գողեր, մուժիկներ, ֆրայերներ: 1960-ականի սկզբներին ԽՍՀՄ-ում նոր ազատագրկման կողքսի ընդունումից հետո ավելացան նոր ենթակաստաններ՝ թռածներ, կոտրվածներ, կարմիր գլխարկներ, ցուլիկներ և այլն: Ըստ այդմ՝ նաև դատապարտվածներին առանձնացնում էին տարբեր հարկաբաժիններում կամ տնակներում:

Թաղ. միջավայրում հիմնականում գործածվում է երրորդ և չորրորդ իմաստով:

ՄԵԾ ԱԽՊԵՐ

Նշ. 1. Գողերին ու գող. հեղինակություններին դիմելու ձև:

2. Հեղինակություն ունեցող մարդ:

Ծգմ. Առաջացել է մեծ և եղբայր բառի արևելահայ. խսկց. ախպեր ձևից:

Մոտ է ռուս. քր. баты հասկացությանը:

Պում. Հայկ. քր. խոսույթում տարածվել է 1970-ականներից:

Բղղ. Մեծություն, մենձ ախպեր:

Լրց. Գող. խոսվածքում ընդունված է առաջին նշանակությունը:
Հաճախ նման արտահայտությամբ դիմում էին *բազածով գողերին*:
Թաղ. միջավայրում համընդհանուր օգտագործման բառ է և կարող է
վերաբերել հեղինակություն ունեցող ցանկացած մարդու, այդ թվում՝ մեծ
եղբորը: Սովորաբար դիմում են մեկ սերունդ բարձր և հեղինակություն
վայելող անձին:

ՄԵՆԹ

Նշ. Ոստիկան: 2. Անդուր մարդ:

Ծգմ. Ռուս. քր. мент` *ոստիկան* բառից, որը հավանաբար փոխառված
է լեհ. menda *ոստիկան* ձևից: Այլ վարկածով՝ 19-րդ դարի հունգարացի
ոստիկանների mentik հագուստի անվանումից:

Պտմ. Բառը ռուսական միջավայրում սկսել է գործածվել
Նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից: Հայկ. միջավայրում
ավելի լայն տարածում է ստացել 1960-ականներից:

Բղղ. Մենթի բազար, մենթի տղա, մենթ գյաղա, մենթնոց, մենթովկա:

Լրց. Բառը գործածական է ավագ և միջին սերունդների շրջանում,
կրտսեր սերնդի միջավայրում շատ հազվադեպ է կիրառվում:

ՄԵՆԹՆՈՑ

Նշ. Քաղաքային կամ մարզային միլիցիայի բաժանմունք,
ոստիկանատուն:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. ментовка (ментура)` *ոստիկանական բաժանմունք*
բառից: Ծագում է мент` *ոստիկան* բառից:

Պտմ. Բառն ամենուր օգտագործվում էր Նախահեղափոխական (1917
թ.) ժամանակներից սկսած: Հայկ. միջավայրում տարածում է ստացել
1960-ականներից:

Բղղ. Մենթի բազար, մենթի տղա, մենթ գյաղա, մենթովկա:

Լրց. Բառը գործածական է ավագ և միջին սերունդների շրջանում:
Երիտասարդ սերնդի միջավայրում շատ հազվադեպ է հանդիպում:
Հոմանիշներ են *միլիցնոց, մուսըռնոց, մենթովկա, բոզանոց* ձևերը:

ՄՈՒԽԼՅՈՒԹ

Նշ. 1. Թղթախաղում խարդախության, խորամանկության դիմող անձ: 2. Կեղծ գողական: 3. Կեղծիք:

Ծգմ. Քր. խսկց. բառի ծագման մասին կա երկու հիմնական մոտեցում.

1. Ռուս. քր. խսկց. мухлевать բառից առաջացած ձև, որն իր հերթին յուրացվել է գերմ. muheln՝ նշում անել խաղաքարտերի վրա, mogeln՝ խարդախել: 2. Եբր. mâhal՝ կտրել, գինու մեջ ջուր ավելացնել:

Պում. Բառն օգտագործվում է նախախորհրդային ժամանակներից:

Բղղ. Մուխլովչիկ, մուխլոժ անել:

Լրց. Գող. խոսվածքում գործածվում է առաջին իմաստով: Երկրորդ և երրորդ իմաստները գործածական են թաղ. խսկց.: Որպես հոմանիշ հանդիպում է նաև մուֆլոժ ձևով:

ՄՈՒԺԻԿ

Նշ. 1. Հարգված հարիֆ, որը գողական չէ, հաճախ՝ ավագ տարիք ունեցող: 2. Իսկական տղամարդ, որոշ իմաստով՝ համարձակ կամ խոսքի տեր տղամարդ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. мужик՝ ճամբարում բարեխղճորեն աշխատող շարքային դատապարտյալ: Ծագում է հն. ռուս. мужикъ «գյուղացի, ռամիկ», նխ. սլավ. *mъžikъ «մարդուկ, ցածրահասակ տղամարդ»:

Պում. Բառն օգտագործվում է 1930-ականներից՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. մուժիկավարի:

Լրց. Գող. խոսվածքում օգտագործվում է առաջին իմաստով: Թաղ. միջավայրում տարածված է հիմնականում երկրորդ իմաստը: Ավելի շատ գործածական է ավագ և միջին սերունդների մեջ: Կալանավայրերում՝ մարդկանց խումբ, որը չի ապրում գողական կյանքով, բայց միևնույն ժամանակ հրաժարվում է համագործակցել վարչակազմի հետ: Գողականները հիմնականում ապրում են մուժիկների հաշվին և աշխատում են պաշտպանել նրանց բեսպրեդելից:

ՄՈՒՍՈ

Նշ. Ոստիկան: 2. Սովետական միլիցիոներ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. мусор՝ միլիցիոներ, ՆԳ բաժնի աշխատակից:

Բառի առաջացման մի քանի վարկած կա: Ամենապարզ վարկածը. *мысор` աղբ* բառն օգտագործված է իր ուղիղ իմաստով: Ըստ մեկ այլ մեկնաբանության՝ դա «Մոսկվայի հետախուզման և քննչական վարչություն» անվան հապավումն է (ռուս.՝ Московское Управление Сыска и Расследований – МУСР): Մեկ այլ վարկածով՝ բառն առաջացել է իդիշի *מאָסער* դի *մուսեն` մատնիչ* բառից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է ՆԷՊ-ի ժամանակներից: Հայաստանում գործածության մեջ է հայտնվել ավելի ուշ՝ 1950-1960-ական թվականներից:

Լրց. օգտագործվում է բոլոր միջավայրերում, հիմնականում՝ ավագ ու միջին սերունդների մեջ: Ներկայումս երիտասարդ սերնդի մեջ համարյա թե չի գործածվում:

ՄՈՒՏԻՏ

Նշ. *Խառնակչություն:* Ծգմ. Փոխառություն՝ ռուս. քր. мутить՝ *կոնֆլիկտային իրավիճակ հրահրել* բառից:

Պտմ. Ռուս. քր. միջավայրում բառն օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից: Հայկ. միջավայրում տարածում է գտել 1960-70-ական թվականներից:

Բղղ. մուտիտ անել, մուտիլովկա, մուտիլ(ով)չիկ:

Լրց. Գող. աշխարհում *մուտիտ անելը* չէր հարգվում: *Մուտիլովկի* համար կարող էին պատժել: Բառը գործածական է գող. և թաղ. խոսվածքներում՝ բոլոր սերունդների միջավայրում: Թաղ. միջավայր ներթափանցել է գող.-ից:

ՄՈՒՏԻԼՈՎԿԱ

Նշ. 1. *Խառնակչություն:* 2. Կեղծ փաստարկումների միջոցով շփոթություն առաջացնել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. мутилово *կեղծիք, համոզիչ սուտ* բառից: Տե՛ս

ՄՈՒՏԻՏ:

Պտմ. Հայկ. միջավայրում տարածում է գտել 1960-70-ական թվականներից:

Բղղ. Մուտիլովկա անել:

Լրց. Հոմանիչ է գող. խոսվածքի մեկ այլ՝ *պառաշ* բառի:

ՆԱՅԻԺԱՏ ԱՆԵԼ

Նշ. 1. Նվաստացնել: 2. Վրա տալ, ճնշել, նեղել: 3. Դաս տալ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. наезжать՝ վրա տալ բառից: Բառի ծագումը՝ տե՛ս

ՆԱՅԵԶԴ Բառահոդվածը:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Գող. խոսվածքում կիրառվում է բոլոր սերունդների կողմից: Երրորդ իմաստով կիրառվում է միայն գող. խոսվածքում: Թաղ. միջավայրում կիրառվում է ավելի հաճախ երկրորդ և ավելի հազվադեպ՝ առաջին իմաստով: Գործածական է հիմնականում ավագ և միջին սերունդների շրջանում: Երիտասարդ սերնդի կողմից նկատելի է գործածության անկման միտում:

ՆԱՅԵԶԴ

Նշ. 1. Կալանավայրերում վարչակազմի ներկայացուցիչների կողմից հաճախ կալանավորների նկատմամբ ֆիզիկական բռնության ուղեկցությամբ իրականացվող շրջայցը: 2. Որևէ մեկի կամ խմբի վրա խեղճացնելու կամ ինչ-որ բան ստանալու նպատակով իրականացվող խոսքային կամ ֆիզիկական բռնություն մեկ այլ անձի կամ խմբի կողմից: Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. наезд «վրա տալ» բառից:

Պտմ. Ռուս. քր. խոսույթում օգտագործվում է ՆԷՊ-ի ժամանակներից՝ երկրի ամբողջ տարածքում: Հայաստանում տարածում է ստացել 1960-1970-ականներից:

Բղղ. Նայեզդ անել:

Լրց. Գող. խոսվածքին բնորոշ են երկու իմաստներն էլ: Թաղ. միջավայրում գործածվում է միայն երկրորդ նշանակությամբ: Բնորոշ է ավագ ու միջին սերունդներին: Տարեցտարի նվազում է երիտասարդության միջավայրում կիրառումը:

ՆԻՐՅԱՏ ԼԻՆԵԼ

Նշ. 1. Գող. խսկց. ժամանակ՝ միջամտելով խորանալ խնդրի մեջ:

2. Գրպան մտնել: 3. Գողության նպատակով տուն մտնել: 4. Փակվել, ժամանակավոր թաքնվել:

Ծգմ. Փոխ.՝ ռուս. քր. нырнуть «1. Ինչ-որ տեղ խցկվել, սողոսկել:

2. Միջամտել, խորանալ»: Բառը ծագում է ռուս. нырять «սուզվել», նխ. սլավ. нырѣ ձևից:

Պտմ. Արտահայտությունը համատարած օգտագործվում

էր գրպանահատների և տան գողերի շրջանում սկսած

նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից մինչև 20-րդ դարի

կեսերը, երբ փոխարինվեց ахнуть «արձագանքել» բառով: Այդ

ժամանակից нырнуть բառը գործածվում է 2-րդ նշանակությամբ:

Լրց. Առաջին, երկրորդ, երրորդ իմաստները բնորոշ են գլխավորապես գող.

խոսվածքին, օգտագործվում է հիմնականում ավագ և միջին սերունդների

կողմից: Երրորդ նշանակությունը գործածական է թաղ. միջավայրում:

ՆԻՇՏՅԱԿ

Նշ. 1. Գերազանց, լավ վիճակ: 2. Թմրանյութի ազդեցությամբ հաճելի վիճակ: 3. Սնունդ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. ништяк «լավ, գերազանց» բառից: Առաջացել է нечто «մի բան» («нечто» արտասանությամբ) բառից, որն առաջացել է что դերանունից, նխ. սլավ. *чьто ձևից:

Պտմ. Ռուսաստանում օգտագործվում է ՆԷՊ-ի ժամանակներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Երեք նշանակություններն էլ կիրառելի են գող. խոսվածքում:

Վերջին նշանակությունը բնորոշ է հատկապես ավագ սերնդին: Թաղ.

միջավայրում կիրառվում է առաջին նշանակությամբ, հիմնականում

ավագ սերնդի կողմից: Նոր սերունդը չի օգտագործում:

Յ

ՅԱԽՇԻ

Նշ. Լավ տղա, հարցեր լուծող տղա:

Ծգմ. Փոխ. թաթ. *յախշի* «լավ»:

Բառը ծագում է հն. *yaki*, թյուրք. *yakışig* «բարետես» ձևից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է թյուրքալեզու ժողովուրդների լեզուներում հին ժամանակներից, քր. խոսվածքում՝ 20-րդ դարի կեսերից: Հայ. միջավայրում տարածում է գտել 1990-ականներից:
Լրց. Արտահայտությունն ավելի տարածված է բանակային միջավայրում: Յախշի լինելու համար պարտադիր չէր լինել գողական: Կարևորը հասկացող լինելն ու հարցեր լուծելու կարողությունն է: Բնորոշ է միջին և նոր սերնդին:

Շ

ՇԱԼԱՇՈՎԿԱ

Նշ. Պահանջարկ չունեցող էժանագին պոռնիկ:
Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. шалашовка (шалаш)՝ չպահանջված, էժան մարմնավաճառ: Ծագում է ռուս. шалаш՝ հյուղակ, քուլիկ, թյուրք. salaş՝ ծածկ, վրան բառից:
Պտմ. Ռուս քր. միջավայրում բառն օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից: Հայկ. քր. խոսվածք անցել է ռուսականից 1950-60-ականներին:
Լրց. Հայկ. գող. խոսվածքում ոչ հաճախակի գործածվող բառերից է: Հայտնի է ավագ սերնդի միջավայրում: Թաղ. միջավայրում չի օգտագործվում: Հոմանիշ է *պոռնիկ* և ռուս. քր. շալավա բառերին:

ՇԱԿԱԼ

Նշ. 1. Ուրիշի ուտելիքը գողացող կալանավոր: 2. Խոսք տանող- բերող: 3. Նենգ, անխիղճ, վտանգավոր մարդ: 4. Ժլատ:
Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. шакал՝ լկտի, անամոթ մարդ արտահայտությունից: Ռուս. Шакал-շնագայլ-ը փոխառություն է գերմ. schakal կամ ֆր. chacal-ից: Բառն օգտագործվում է նախախորհրդային (1917 թ.) ժամանակներից: Հայկ. միջավայր մուտք է գործել 1930-ականներին:
Բղղ. Շակալավարի, շակալություն:
Լրց. Առաջին և երկրորդ իմաստները բնորոշ են գող. խոսվածքին: Երկրորդից չորրորդ իմաստները հանդիպում են թաղ. միջավայրում: Ավելի բնորոշ է ավագ և միջին սերնդին:

ՇԱՅԿԱ

Նշ. 1. Հանցագործների խումբ: 2. Հանրայնության կողմից մարգինալ համարվող և անընդունելի ցանկացած խումբ:

Ծգ. Ռուս. խոսակցական шайка բառի փոխառությունը: Բառն իր հերթին կարող է փոխառված լինել թրք. ծագման shaika բառից, որը նշանակում է նավակ, ծովահենների նավ:

Պտմ. Տարածված էր նախախորհրդային ժամանակներից մինչև 1960-ական թթ.:

Բղղ. Գողերի շայկա, բոզերի շայկա:

Լրց. Բառը լայնորեն օգտագործվում էր առօրյա խսկց.: Ներկայումս ավելի քիչ է գործածվում երիտասարդության մեջ: Հոմանիշ են կողլ, թայֆա, կուտոկ, բանդա բառերը:

ՇԵՍՏՅՈՐԿԱ

Նշ. 1. Գողերից կախվածություն ունեցող՝ ցածր կարգավիճակի մանր գող, նրանց ծառայող անձ: 2. Որևէ մեկից կախված, նրան ծառայող անձ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. шестёрка՝ վեցնոց բառից: Բառն առաջացել է, հավանաբար, թղթախաղի որոշ տեսակներից, որոնցում վեցանոցը՝ «шестёрка»-ն, ամենացածր արժեքով խաղաքարտն է: Բառը ծագում է ռուս. шесть՝ վեց թվից:

Պտմ. Ռուս. քր. խսկց.-ում բառն օգտագործվում է նախախորհրդային շրջանից: Հայկ. միջավայրում օգտագործվում է 1960-ականներից: Բառը հայկ. գող. և թաղ. խոսվածք ներթափանցել է ռուս. քր. խսկց.-ից:

Լրց. Առաջին իմաստով գործածական է քր. միջավայրում, երկրորդ իմաստով՝ թաղ.: Հանցագործ աշխարհում չունի հստակ ընդգծված ստորացուցիչ նշանակություն: Պարզապես նշում է գող. հիերարխիայում որոշակի կարգավիճակ և գործառույթ ունենալը:

ՇԼԱՆԳ

Նշ. Իրեն անհասկացողի, չիմացողի տեղ դնող մարդ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. шланг ծոյլ, հիմար բառից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից՝ նախկին ԽՍՀՄ տարածքում: Հայկ. միջավայր մուտք է գործել ռուս. քր. խոսվածքից:

Բղղ. Շլանգի տեղ դնել, շլանգավատ լինել:

Լրց. Բառը բնորոշ է գող. և թաղ. խոսվածքին և երկու միջավայրում էլ ունի նույն իմաստը: Գործածական է բոլոր սերունդների մեջ:

ՇԿՈՆԿԻ ՏԱԿ ԿՈՒՆԵԼ

Նշ. 1. Փչացնել, նվաստացնել: 2. Որևէ մեկին պղծվածների տարածք՝ «գյոթնոց» գցել:

Ծգմ. 1. *Շկոնկի տակ* կոչվածը բանտախցում տեղակայված մահճակալ էր, որ գտնվում էր զուգարանի կամ զուգարանակոնքի մոտ: Սովորաբար այդ տեղը ազատ էր լինում, և ոչ ոք չէր քնում: Այն նախատեսված էր արիժնիկների համար: Ըստ մեկ այլ բացատրության՝ արտահայտությունը ծագել է պատժելու նպատակով կարգը խախտածներին՝ *թռածներին* ու *նեղացածներին*, բանտախցում տեղադրված մահճակալի տակ մտցնելու պրակտիկայից:

Պտմ. Ազատագրվման վայրերում բառն օգտագործվում է 1960–ական թվականներից:

Լրց. Բնորոշ է միայն գող. խոսվածքին: Երկրորդ իմաստը շատ հազվադեպ է հանդիպում:

ՇՄՈՆ

Նշ. 1. Կալանավայրի աշխատակցի կողմից իրականացվող խուզարկություն: 2. Ցանկացած մեկի կողմից իրականացված խուզարկություն:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. амон՝ *խուզարկություն, զննություն, շուրջկալ* բառից: Ենթադրաբար, առաջացել է եբր. שמונה «ութ» բառից: Օդեսայի բանտում, դեռ ցարական Ռուսաստանի ժամանակներում, առավոտյան ժամը ութին խուզարկում էին բանտախցերը:

Պտմ. Ռուս. քր. միջավայրում բառն օգտագործվում է նախահեղափոխական (1917 թ.) ժամանակներից: Հայկ. միջավայր մուտք է գործել 1930–ականներից:

Բղղ. Շմոն անել:

Լրց. Գող. խոսվածքում գործածվում է առաջին իմաստով: Երկրորդ նշանակությունը տարածված է թաղ. միջավայրում: Հատուկ է բոլոր սերունդներին: Գող. աշխարհում դա համարվում էր մենթերի գործը, և գողերն իրենք շմոն չէին անում: Եթե ցանկանում էին ինչ-որ կորած

կամ թաքցված բան գտնել, ապա ստիպում էին կասկածի ենթակա բանտարկյալին՝ դատարկել գրպանները կամ ցույց տալ, թե որտեղ է կորածը կամ գողացածը թաքցրել: Նույն պրակտիկան բնորոշ էր նաև թաղի տղաների միջավայրին:

ՇՊԱՆԱ

Նշ. Մանր գող, ժուլիկ, խուլիգան:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. шпана՝ *անապաստան, մանր գող, ժուլիկ* բառից:

Բառի ծագումը պարզ չէ: Ոմանք նմանեցնում են шпанский՝ *իսպանական* բառին՝ նկատի ունենալով դրա «թափառական» իմաստը ցարական Ռուսաստանում: Հնարավոր է՝ կապ լինի шпандырь բառի հետ, որը նշանակում է՝ կոշկակարների օգտագործած կաշվե բարակ փոկ:

Պտմ. Ռուս. միջավայրում բառն օգտագործվում է նախախորհրդային (1917 թ.) ժամանակներից: Հայկ. միջավայր անցել է ռուսականից:

Լրց. Բառը գործածվում է գող. և թաղ. խոսվածքներում նույն իմաստով: Չնայած գործածական է բոլոր սերունդների մեջ, սակայն հաճախ չի կիրառվում:

ՇՈՒԼԵՐ

Նշ. 1. Խորամանկ, խարդախ: 2. Խաղաքարտային աճպարար:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. шулер՝ *թղթախաղում կամ պարզապես կյանքում խարդախ մարդ* բառից: Ծագում է լեհ. szuler, միջին գերմ. scholderer, schollerer՝ *մոլեխաղերի կազմակերպիչ*, scholder, scholler (մոլի խաղի անվանում) բառից:

Պտմ. Ռուս քր. խսկց. բառն օգտագործվում է նախախորհրդային (1917 թ.) ժամանակներից:

Բղղ. Շուլերություն անել, շուլերական, շուլերավարի:

Լրց. Գործածվում է գող. և թաղ. խոսվածքներում նույն իմաստով:

Տարածված է բոլոր սերունդների մեջ: Երիտասարդության շրջանում ավելի հազվադեպ է գործածվում: Հոմանիշ են *մախինատոր, բիճ, բճի տղա* ձևերը:

ՈՏԵՐ

Նշ. Բանտի կամ գաղութի սպասարկող անձնակազմ:

Ծգմ. Ունի հայ. ծագում ու նշանակություն:

Պտմ. Գող. խոսվածքում բառը գործածվում է 2000-ականներից:

Լրց. Հատուկ է գող. խոսվածքին, թաղ. միջավայրում կիրառում չունի:

Գործածվում է երիտասարդ սերնդի միջավայրում:

ՉԱՏԼԱԽ / ՉԱԹԼԱԽ

Նշ. 1. Պիղծ, անբարոյական, 2. վատ մարդ:

Ծգմ. Հայ. և վրց. հայհոյական բառ: Ծագում է թյուրք. Çatlak՝ *ճեղք* բառից:

Հայերենին հավանաբար անցել է ադրբեջաներենից, որտեղ թրք. k-ն արտասանում են kh (խ):

Բղղ. Չատլախ գյադա, չատլախի կատու, չատո/չաթո, չատիբեկ, չաթինդար:

Լրց. Բառն օգտագործվում է Անդրկովկասում և Հյուսիսային Կովկասի մի մասում հին ժամանակներից: Հայաստանում գող. և թաղ. խոսվածքում համարվում է խիստ ծանր հայհոյանք, որի դիմաց ենթադրվում է շատ սուր և խիստ արձագանք վիրավորանքը ստացողի կողմից, ընդհուպ՝ վիրավորողին ծանր ծեծ ու դանակահարություն: Համազոր է համարվում *գյրթ, սուկա* բառերին: Ընկերական առօրյա զրույցում բառը կորցնում է իր խստությունը և կարող է օգտագործվել նույնիսկ որպես կատակով միմյանց դիմելու ձև: Երկրորդ իմաստը հանդիպում է առօրյա խոսք. մեջ, սակայն ոչ գող. խոսվածքին բնորոշ իմաստով:

ՉԱԹՈ

Տե՛ս **ՉԱՏԼԱԽ**

ՉԵՖԻՐ

Նշ. Թունդ թեյ, որն ընդունված է օգտագործել բանտարկյալների միջավայրում:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. чифир՝ շատ թունդ թեյ բառից: Բառի ծագումն անհայտ է: Կա կարծիք, որ բառն առաջացել է «чихир» բառից, որը նշանակում է *կովկասյան թունդ գինի*, կամ *սիբիրյան* բառից, որը նշանակում է *փչացած՝ թթված գինի*:

Բառն օգտագործվում է 1920–1930–ականներից հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:
Բղղ. Զիֆիրիտ անել:

Լրց. Առավել բնորոշ է գող. խոսվածքին և թաղ. միջավայրում քր. հարող շրջանակներին: Զեֆիրը համարվում է հոգեխթանիչ, ինչ–որ առումով թույլ թմրանյութային միջոց, որն առաջացնում է ֆիզիոլոգիական կախվածություն: Հայտնի է ավագ և միջին սերունդներին: Կրտսեր սերնդի մեջ հազվադեպ է գործածվում:

ՉՄՈ, ՉՄՈՇՆԻԿ

Նշ. 1. Անպատիվ և կամազուրկ մարդ, որին բոլորը կարող են շահագործել: 2. Մարդ, որը չի հետևում իր արտաքինին, աղբ է քջջում, գետնից կոթուկներ է հավաքում և այլն:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. чмо՝ անպետք, անարգ, բարոյապես և ֆիզիկապես ընկած բառից: Բառի ծագման վերաբերյալ միասնական տեսակետ չկա: Մի վարկածով նշվում է, որ այն առաջացել է քր. խոսվածքում և, հավանաբար, *человек морально опустившийся* «բարոյապես ընկած մարդ» արտահայտության հապավումն է: Այլ վարկածով՝ Կարմիր բանակի զինվորների կողմից նյութական ապահովման զորամասերի ծառայողների (*части материального обеспечения*) նսեմացուցիչ անվանումն է: Դիտարկվում է նաև անգլ. իսկց. մերձեցման վարկածը՝ *schmo՝ բթամիտ, տաղտկալի*, կամ իդիշից՝ *שמאץ (shmok) առնանդամ, պենիս, հիմար* բառերից ծագած լինելը:
Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1920–ականների վերջերից–1930–ականների սկզբներից, հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Զնո գյադա, չմոյացնել, չումարիտ անել:

Լրց. Բառը գործածական է գող. և թաղ. խոսվածքներում: Գործածվում է բոլոր սերունդների կողմից: Խորհրդային շրջանում բավական լայն տարածում ուներ նաև խորհրդային բանակում: Շատ տղաներ հենց այնտեղ էին ծանոթանում բառի նշանակությանը:

ՊԱԼԱԺԵՆԵՑ

Նշ. 1. Կալանավայրում գող. կարգուկանոնի և հասկացությունների համաձայն դատապարտյալների հարաբերությունները կարգավորող՝ գող. աշխարհի ներկայացուցիչ դատապարտյալ: 2 Որևէ տարածքի նիստուկացր վերահսկող անձ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. Положенец-ից՝ գող, որը հանցագործների հիերարխիայում օրենքով գողի նկատմամբ երկրորդ աստիճանն է զբաղեցնում: Բառը ծագում է ռուս. ложить, նխ. սլավ. *ložitī «դնել» ձևից: Ըստ էության, положенец-ը նշանակում է դրածո:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1970-ականների կեսերից, հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում: *Լրց.* Իմաստով մոտ է զոն նայող-ին (տես՝ ԶՈՆ ՆԱՅՈՂ բառահոդվածը), սակայն եթե որոշ դեպքերում զոն նայողը կարող էր չլինել գող. հիերարխիայի անդամ, ապա պալաժենեցը պետք է անպայման լիներ գող. աշխարհի ներկայացուցիչ: Նույնացնում են նաև սմատրյաշչի բառին: Սակայն կա կարծիք, որ սմատրյաշչին գող. աշխարհը ներկայացնող այն անձն է, որը հետևում է քր. խմբավորումների միջև բաժանված քաղաքային տարածքի այս կամ այն հատվածին:

Բառը գործածական է գող. խոսվածքում: Թաղ. խսկց. շատ հազվադեպ, ավագ սերնդի միջավայրում կիրառվել է միայն երկրորդ իմաստով:

ՊԱԼԻՏ ԱՆԵԼ

Նշ. 1. Իրավապահ մարմիններին կամովի կամ ակամա քրեականների վերաբերյալ տեղեկություն հայտնել: 2. Բացահայտել գաղտնի համարվող տեղեկությունը մտածված կամ չմտածված ձևով:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. палить «մատնել քրեականների վերաբերյալ տեղեկություն»: Ծագում է հն. ռուս, палить՝ այրվել, բոցկլտալ բառից: Հմմ. հայ. «վառվել» բառի հետ (գործը վառվավ, վառվանք և այլն):

Պտմ. Ռուս. քր. խոսվածքում օգտագործվում է ՆԷՊ-ի ժամանակներից՝ երկրի ամբողջ տարածքում: Հայ.-ում փոխառվել է ռուս. քր. խոսվածքից:

Բղղ. Պալիտ ըլնել, պալիտ անել:

Լրց. Առաջին իմաստը ավելի բնորոշ է գող., իսկ երկրորդը՝ թաղ. խոսվածքին: Գործածական է բոլոր սերունդների միջավայրում:

ՊԱՌԱԺ

Նշ. 1. Կեղծիք, անհիմն, վարկաբեկող լուր: 2. Դատարկ խոսակցություն: *Ծգմ.* Ռուս. քր. параша բառից, որը նշանակում է *արտաթորանքի համար նախատեսված տարա*, որը տեղադրվում է խցում:

Բառը ծագել է «պարաշայից»՝ սերբական Սուրբ Պարասկևայի տոնի ժողովրդական անվանման՝ Պարասկևա Գոյազնիխայից (նշվում է հոկտեմբերի 27-ին): Անունը տրվել է աշնանային ցեխի և վատ եղանակի պատճառով:

Պտմ. Երկրորդ իմաստով բառն օգտագործվում է 1930-ականներից՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Պառաժ գցել, պառաժնյակ, պառաժ տարածող:

Լրց. Հայաստանյան միջավայրում օգտագործում է հիմնականում առաջին իմաստով: Ընդհանուր օգտագործման բառ է թե՛ գող., թե՛ թաղ. միջավայրում: Առավել տարածված է ավագ սերնդի շրջանում:

ՊԱՍՏԱՎԿԱ ԱՆԵԼ

Նշ. 1. Գող. ենթամշակույթում՝ ինչ-որ մեկի կողմից մյուսին ոչ միտումնավոր դժվար վիճակի մեջ դնել, այդ թվում՝ բռնել տալ: 2. Քաշել, մեկ ուրիշին վատ վիճակի մեջ դնել:

Ծգմ. Ռուս. քր. խսկց. постава բառի փոխառությունն է:

Լրց. Առաջին իմաստով գործածվում է գող. խոսվածքում: Երկրորդ իմաստն ավելի բնորոշ է թաղ. միջավայրին: Գործածվում է բոլոր սերունդների կողմից: Հոմանիշ է *քաշել* ժարգոնային արտահայտությանը:

ՊԵՐԵԴՈՋ

Նշ. 1. Չափից մեծ քանակությամբ թմրանյութի օգտագործում, որից կարող է մարդը առողջական տարբեր բարդություններ ունենալ, անգամ մահանալ: 2. Ինչ-որ բանի չափից շատ օգտագործում:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. передоз՝ *մեծ դոզայով ընդունված թմրանյութ* արտահայտությունից: Բառն առաջացել է передозировка-ի կրճատումից:

Պատմ. Քր. խոսույթում օգտագործվում է 1974-ից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Պերեդոզ անել, պերեդոզ լինել, պերեդոզի տակ մնալ:

Լրց. Գործածական է գող. և թաղ. խոսվածքներում: Թաղ. խսկց. մուտք է գործել գող. միջավայրից՝ պահպանելով իմաստը: Գործածական է բոլոր սերունդների շրջանում:

ՊԵՐՎԱՆՈՂԿԱ

Նշ. Առաջին անգամ դատված և կալանավայրում հայտնված անձ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. первоход (первая ходка) առաջին անգամ

դատապարտված բառից: Ռուս. խսկց. первоходка բառն այլ նշանակություն ունի՝ մեկ ելք ունեցող բնակարան, և այս իմաստով օգտագործվում է ՆԷՊ-ի ժամանակներից: Ռուս. первоход բառն առաջացել է первая և ходка բառերից:

Պատմ. Օգտագործվում է 1930-ականներից հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Բառը գործածվում է հիմնականում կալանավայրերում: Թաղ. միջավայրում բառը գործածություն չունի:

ՊԻՂՈ

Նշ. 1. Նույնասեռական: 2. Սեռապես փչացած: 2. Ծախու էակ:

3. Անբարոյական:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. пидор «педераст»-ից, նույնասեռականի կրճատ ձևը: Բառը ծագում է հն. հուն. παιδεραστία բառից, որը Եվրոպայում paederastia ձևով կիրառվել է 16-րդ դարից: Ռուսաստանում եզրույթն օգտագործվել է տղամարդկանց նույնասեռականության առումով, սակայն բառի բուն իմաստն է՝ սեռական կապ տղայի հետ:

Ծգմ. Ռուս. քր. խսկց. բառն օգտագործվում է 19-րդ դարից: Հայկ.

միջավայրում տարածված է եղել 1950-ականներից սկսած:

Բղղ. Պիղո գյաղա, պիղո լակոտ, պիղառած:

Լրց. Գող. խոսվածքում գործածվում է առաջին երկու իմաստներով, թաղ. խոսվածքում բոլոր չորսն էլ հայտնի ու գործածական են: Օգտագործում են բոլոր սերունդներն էլ:

ՊԻՈՍ

Նշ. 1. Իրավապահ մարմինների կամ կալանավայրերում վարչակազմի աշխատակից: 2. Էժան արարքներ գործող, «լակոտական» արարքներ գործող մարդ, որին օգտագործում էին ինչ-որ մեկին նեղելու համար, «քսի էին տալիս» ինչ-որ մեկի վրա:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. пёс «շուն, անպետք, նվաստ արարած» բառից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1920-30-ականներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Պիոս գյադա:

Լրց. Առաջին իմաստը բնորոշ է գող. խոսվածքին, երկրորդը՝ թաղ.: Մասնավորապես, հատուկ է ավագ և միջին սերունդներին:

ՊԻՍԿԵԼ

Նշ. Սուր գործիքով մարմնական վնասվածք պատճառել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. писка` մետաղադրամից պատրաստված փոքր դանակ, անվտանգ ածելու կեսը բառից: Բառի հայերենացված բայական ձևն է պիսկել՝ կտրել, ծակել, դանակահարել:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից, հիմնականում գրպանահատների խոսքում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Բնորոշ է գող. և թաղ. խոսվածքներին: Թաղ. խոսվածք անցել է գող.-ից՝ առանց իմաստափոխման: Գործածվում է բոլոր սերունդների կողմից:

ՊԻՏՆՈ ԲՈՆԵԼ

Նշ. Որևէ մեկի արարքում կամ խոսքում միտումնավոր սխալ փնտրել:

Ծգմ. Կազմված է ռուս. пято рիծ և հայ. բռնել բառերից: Ռուս. пято բառը, որն ունի նաև «արատավորող, վարկաբեկող փաստ» իմաստը (տվյալ բառակապակցության մեջ հենց այդ իմաստն ունի), ծագում է հն. ռուս. пятьно խարան, նշան ձևից: Փոխ. է ռուս. քր. խսկց. поймать пято արտահայտությունից:

Պտմ. հայկ. գող. և թաղ. խոսվածքում գործածվում է 1960-ականներից:

Լրց. գործածական է գող. և թաղ. խոսվածքներում բոլոր սերունդների կողմից: Հոմանիշ է կեղտ բռնել, սխալ բռնել արտահայտություններին:

ՊԻՏՈՒԽ/ ՊԻՏՈՒԽԻ ԶՈՆ

Նշ. 1. Նույնաստեղծական դատապարտյալ, որը որոշակի գումարի դիմաց ծառայություն է մատուցում բոլոր ցանկացողներին: 2. Ցածր կարգի կալանավոր՝ «կզցված»: 3. Գլուխգոլման մարդ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. петух «ճամբարային նույնաստեղծական» արտահայտությունից:

Բառը ծագում է пет-երգել-ից: Ի դեպ՝ հնում ռուս. петух՝ աքլոր-ին անվանել են певух՝ երգող:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1930-ականների սկզբից՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Առաջին և երկրորդ իմաստներով բառը գործածվում է բացառապես գող. խոսվածքում, երրորդ իմաստով՝ թաղ. միջավայրում և առօրյա խոսքում:

ՊՈՆՏ

Նշ. 1. Ձև, ցուցադրական արարք: 2. Ուշադրություն շեղող հնարք: Խորամանկություն: 3. մարդկանց կուտակում, որտեղ հեշտ է գողություն կատարել՝ ուշադրությունը շեղելով:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. поит ձևամոլություն, շինծու արարք բառից:

Բառը փոխառված է ֆրնս. ponte-ից՝ կազմված ponter ձևից, որն ունի թղթախաղում բանկի դեմ դուրս եկող խաղացող կամ քայլ իմաստը:

Պտմ. Ռուս. քր. խսկց. բառն օգտագործվում է նախախորհրդային (1917 թ.) ժամանակներից: Հայկ. միջավայր մուտք է գործել 1950-60-ականներից:

Բղղ. Պոնտ անել, պոնտավատ լինել:

Լրց. Գող. խոսվածքում բոլոր ձևերն էլ գործածական են: Երրորդ ձևը միայն ավագ սերնդին է հայտնի, մնացած սերունդները չեն կիրառում: Առաջին և երկրորդ իմաստները հատուկ են նաև թաղ. միջավայրին և գործածական են բոլոր սերունդների մեջ:

ՊՈԱԲԻՏ/ՊՈԱԲԻՎԱՏ ԱՆԵԼ

Նշ. Իմանալ, ճշտել, ստուգել, պարզաբանել, ձեռք բերել անհրաժեշտ տեղեկությունը:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. пробить, пробивать ստուգել, ճշտել

արտահայտությունից: Բառը կազմված է про- + бивать (бить) «խփել, հարվածել»:

Պտմ. Ռուս. քր. խսկց.-ում բառն օգտագործվում է նախախորհրդային (1917 թ.) ժամանակներից: Հայկ. միջավայր մուտք է 1930-ականներից: Լրց. Գործածական է գող. խոսվածքում: Թաղ. միջավայրերում գործածվում է գող. հարող տարբեր սերունդների տղամարդկանց միջավայրում: Առօրյա խսկց. հազվադեպ է հանդիպում: Թաղ. միջավայր անցել է գող.-ից՝ առանց իմաստափոխման:

ՊՈԱԳՈՆ

Նշ. Արտակարգ գրավոր ուղերձ գողի կամ մի խումբ գողականների կողմից:

Ծգմ. Ռուս. քր. խսկց. прогон՝ գողական ուղերձ բառի փոխառությունն է: Լրց. Կարող է հղվել ինչպես գաղութի ներսում, այնպես էլ գաղութից գաղութ և ազատության միջավայրից գաղութներ: Պռագոնը սովորաբար վերաբերում էր նոր կարգ և պայմաններ հաստատելուն կամ քր. հեղինակությունների շարքում տեղի ունեցող փոփոխություններին: Պռագոնը պետք է գրված լիներ անձամբ օրենքով գողի ձեռքով:

ՊՈԱԽՈՂ

Նշ. 1. Գաղութի բարաքներում մահճակալների կամ «նառերի» միջև դատարկ տարածություն, անցում: 2. Միջանցիկ բակ, որից օգտվել են հանցագործները փախուստի դեպքում: 3. Հեղինակության կամ խմբի կողմից հովանավորություն որևէ հարցում:

Ծգմ. Ռուս. проход՝ միջանցք բառի փոխառությունն է:

Պտմ. Ռուս. քր. խսկց. գործածվում է նախախորհրդային շրջանից: Հայկ. քր. և թաղ. խոսվածքում տարածում է ստացել 1950-ականներից:

Բղղ. Պռախող տալ:

Լրց. Քր. խսկց. հատուկ են առաջին և երկրորդ իմաստները:

Յուրաքանչյուր պռախողում կարող էր տեղակայված լինել 8-10 մահճակալ: Երրորդ նշանակությունը բնորոշ է թե՛ գող. և թե՛ թաղ. խոսվածքներին: Տարածված է բոլոր սերունդների միջավայրում:

ՊՈԱՇԼԱԳ

Նշ. 1. Նախկինում օրենքով գող, որը հետագայում ինչ-ինչ պատճառներով հրաժարվել է իր կոչումից, կամ որին պարտադրել են

հրաժարվել: 2. Փչացած, գծից ընկած, բարոյականություն չունեցող:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. прошляк նախկինում օրենքով գող

արտահայտությունից: Բառը ծագում է пройти «անցնել» բայից:

Պտմ. Օգտագործվում է 20-րդ դարի երկրորդ կեսից՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Գող. խոսվածքում կիրառվում է առաջին իմաստով: Թաղ.

միջավայրում գործածական է երկրորդ իմաստը: Ավելի տարածված է ավագ և միջին սերնդի մեջ:

ՊՈԱՇՄԱՆԴՈՎԿԱ

Նշ. 1. Խորամանկ փողոցային կին: 2. Անբարոյական:

Ծգմ. Ռուս. ժարգոնային проамандовка բառի փոխառությունը: Ըստ մի ստուգաբանության՝ կազմված է профура «ավանտյուրիստ, խորամանկ կին» և мондя «արգանդ» բառերից:

Պտմ. Ռուս. խսկց. առկա է նախախորհրդային շրջանից: Տարածված հայիոյանքի ձև էր համարվում հատկապես Օդեսայում:

Լրց. Գող. խոսվածքում ավելի շատ ունի առաջին իմաստը: Առօրյա խոսակցություններում առավելապես կիրառվում է երկրորդ նշանակությամբ: Գործածվում է հատկապես ավագ և միջին սերունդների շրջանում:

ՊՈԱՊՈՒՍԿԱՏ

Նշ. 1. Գող. հասկացություններին չհամապատասխանող արարք կամ արտահայտություն, որին կարող էր պատիժ հետևել: 2. Ցանկացած սխալ կամ սայթաքում, որը բացահայտվում է, բայց պարտադիր չէ, որ լինի պատժի ենթակա:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. пропустить-ից. 1. Քր. բանավեճի ժամանակ պատահաբար (անզգուշորեն) հայտնաձև անցանկալի տեղեկություն:

2. Քր. կյանքում, հարաբերությունների մեջ թույլ տրված սայթաքում:

Բառը կազմված է про- + пускать «թողնել» ձևից:

Պտմ. Ռուս. քր. խսկց. հայտնի չէ՝ երբ է հայտնվել: Հայկ. միջավայր փոխառվել է ռուսականից, լայնորեն գործածվում է 1970-ականներից:

Լրց. Գող. խոսվածքում կիրառվում է առաջին նշանակությամբ, թաղ.-ում գործածվում են երկու նշանակությունները: Տարածված է բոլոր սերունդների շրջանում:

ՊՈԵԴՅԱՎ/Կ/Ա

Նշ. Մեղադրանք գող. օրենքները խախտելու համար:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. предъява «*պահանջ, դժգոհություն, մեղադրանք*» բառից:

Ծագում է предъявить՝ *ներկայացնել* բայից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1930-ականների սկզբից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում, այդ թվում և հայկ. քր. խոսվածքում:

Լրց. Բնորոշ է գող. խոսվածքին, թաղ. միջավայրում չի գործածվում:

Մեղադրել կարող էին միայն գողերը: Օրենքով գողի կարող էր մեղադրել միայն մեկ այլ գող, հիմնականում գող. սխողկայի ընթացքում: Հայ.-ում հայտնի է նաև *դեմը դնել* արտահայտությունը:

ՊՈԻԿՈԼ

Նշ. 1. Հետաքրքիր պատմություն, պատում: 2. Ձեռ անելու բան, ծաղրանք:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. прикол «*հետաքրքիր պատմություն, ծաղրանք, կատակ, խարդավանք*» նշանակությունից: Ծագում է ռուս. приколоть *խոցել, խոցելով ամրացնել* բառից:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1920-1930-ականներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Պռիկոլ անել, պռիկոլ բռնել:

Լրց. Առաջին նշանակությունը բնորոշ է գող. խոսվածքին, երկրորդը՝ թաղ.: Տարածված է բոլոր սերունդների մեջ:

ՊՈԻԾՅՈՎԻ

Նշ. 1. Գող. հասկացողության համաձայն՝ կարգին կալանավոր: 2. Քր. միջավայրում հաջողակ մեկը:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. пугивый *բոլոր առումներով օրինավոր կալանավոր* բառից:

Ծագում է ռուս. пугь՝ *ճանապարհ* բառից:

Պտմ. Օգտագործվում է 1930-ականներից հիմնականում ազատազրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Պուսյովի տղա:

Լրց. Գործածական է հիմնականում գող. խոսվածքում: Թաղ. միջավայրում նույնպես երբեմն կիրառվում է, սակայն որոշ

իմաստափոխմամբ. գողական հասկացություններից հասկացող և դրանք հարգող թաղի տղա:

Ռ

ՌԱՄՍ

Նշ. 1. Գող. հասկացությունների շրջանակում ընդունված վարքագծային սահման: 2. Քննարկում, որը չի վերաբերում գող. բարքերին, բայց կատարվում է գող. օրենքով: 3. Թղթախաղի անվանում: 4. Չափ, սահման:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. рамс «սահման, չափ» բառից:

Բառի ծագման մի քանի վարկած կա: Առաջինը՝ թղթախաղի անվանումից: Հետաքրքիր վարկածներից է նաև այն, ըստ որի՝ рамсы նշանակում է՝ մատներ: Մատների դիրքը և շարժումները մեծ նշանակություն ունեն բանավեճի դեպքում: Սխալ ժեստը հենց անվանվել է՝ ռամները խառնել:

Պում. Բառն օգտագործվում է 1920-30-ականներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Բղղ. Ռամները խառնել, ռամները խախտել, ռամների մեջ մնալ:

Լրց. Առաջին երեք իմաստները վերաբերում են գող. խոսվածքին: Թաղ. միջավայրում կիրառվում է միայն չորրորդ նշանակությամբ, այն էլ՝ գլխավորապես ավագ և միջին սերնդի միջավայրում:

ՌԱՍՎԼԱԴ

Նշ. 1. Եղելություն, դրվածք: 2. Հանցագործության մասնակիցների մատնություն, որը կարող էր տեղի ունենալ ինչպես իրավապահ մարմինների ճնշման, այնպես էլ սեփական դատապարտման ժամկետը կրճատելու ցանկությամբ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. расклад «իրական իրավիճակ, մատնություն»

(раскладка) բառից: Առաջացել է раскладывать բայից, հն. սլավ. кладѣ, класти:

Պում. Առաջին իմաստով բառն օգտագործվում է 60-ականներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում: Բնորոշ է գող. և թաղ. խոսվածքներին՝ հիմնականում ավագ և միջին սերնդի մեջ: Երկրորդ իմաստով բառն

օգտագործվում է գող. խոսվածքում 30-ականների կեսերից՝ ավագ և միջին սերնդի կողմից:

Ս

ՍԱԴԿԱ ՊԱՏԵԼ

Նշ. 1. Քաղաքային ավտոտրանսպորտի երթուղու արձանագրումը գրպանահաստների կողմից: 2. Աչքը վրան պահել, հետևել:

Ծգմ. Ռուս. քր. садка փոխառյալ բառի և հայ. պահել բայի հարադրություն:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1930-ական թվականներից: Օգտագործվում է հիմնականում 2-րդ իմաստով՝ ավագ և միջին սերունդների մեջ:

Լրց. Բառի առաջին իմաստը գրեթե մոռացված է: Մյուս իմաստով գործածական է հիմնականում ավագ և միջին սերնդի մեջ: Քր. խսկց. ունի *աթանդի*, *աթանդի լինել* հոմանիշները:

ՍԼԻՎ

Նշ. 1. Փակ, գաղտնի համարվող տեղեկության (հիմնականում կալանավայրերի վարչակազմերին վերաբերող) արտահոսք,

2. ցանկացած գաղտնի տեղեկության արտահոսք:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. слив՝ տեղեկության արտահոսք բառից: Հայտնի է նաև сливь՝ գողոնը վաճառել: Ծագում է сливать՝ դատարկել բառից:

Պտմ. Գողոնի վաճառքի իմաստով բառն օգտագործվել է ՆԷՊ-ի ժամանակներից, մինչև որ 20-րդ դարի կեսերին փոխարինվել է

сдагрить «ռադ անել, բեռը թոթափել» բառով: *Տեղեկության արտահոսք*

նշանակությամբ բառն օգտագործվում է 1980-ականներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Առաջին իմաստով բնորոշ է գող. խոսվածքին: Երկրորդ

նշանակությունը գործածական է թաղ. և ընդհանրապես առօրյա խսկց.:

Գործածական է բոլոր սերունդների մեջ:

ՍԽՈՂԿԱ /ՍԽԱԴՆՅԱԿ

Տեն ԳՈՂԱԿԱՆ ՍԽՈՂԿԱ բառահոդվածը:

ՄԽԱԼ ԿՅԱՆՔ

Նշ. 1. Գող. հասկացություններով ու օրենքներով չապրողների կյանքը:

2. Գողականից բացի այլ օրենքներով ապրողների կյանքը:

Ծգմ. Գող. խոսվածքում գործածվող *Ճիշտ կյանք* (տե՛ս այս բառարանի *ՃԻՇՏ ԿՅԱՆՔ* հոդվածը) հասկացության հականիշը՝ հակառակ իմաստից: *Պտմ.* Ենթադրվում է, որ գող. և թաղ. խոսվածքում սկսել է տարածվել 1950-ականներից: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո ԽՍՀՄ ներքին գործերի ժողկոմիսարիատը հայտարարեց օրենքով գողերի դեմ պայքար: Բոլոր նրանք, ովքեր հրաժարվեցին գողական կյանքով ապրելուց, որակվեցին որպես սխալ կյանքով ապրողներ:

Լրց. Գործածական է հիմնականում գող. և թաղ. խոսվածքին տիրապետող ավագ ու միջին սերնդի անձանց միջավայրում:

ՄՍԱՏՐՅԱՇՉԻ

Նշ. Քր. հեղինակությունների կողմից նշանակված անձ, որն առաջնորդվելով գող. հասկացություններով՝ պատասխանատու է որոշակի տարածքում հարցերի ու խնդիրների լուծման համար:

Ծգմ. Ռուս. *смотрящий* բառը ծագում է *смотреть*՝ *նայել* բայից:

Լրց. Որոշ կարծիքների համաձայն՝ այս բառը հոմանիշ է *զոն նայող* կամ պալաժենեց բառերին: Սակայն կա նաև կարծիք, որ ի տարբերություն *զոն նայողի* կամ *պալաժենեցի*՝ *սմատրյաչչին* թաղային կամ քաղաքային որոշակի տարածքը «նայողն է», այլ ոչ՝ *զոնի*:

Մանրամասն տե՛ս նաև այս բառարանի ԶՈՆ ՆԱՅՈՂ և ՊԱԼԱԺԵՆԵՑ բառահոդվածները:

ՍՊՈՌՏ ԱՆԵԼ

Նշ. 1. Հարցում անել գող. հասկացություններին չհամապատասխանող որևէ արարքի համար: 2. Պատասխան պահանջել արարքի համար:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *спрос* «սխաղնայկի ժամանակ այս կամ այն հարցի պատասխան պահանջելը» արտահայտությունից: Կազմված է *c + просить*-ից՝ «պատասխան պահանջել»:

Պտմ. Օգտագործվում է 1930-ական թթ. ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Առաջին նշանակությամբ բնորոշ է գող. խոսվածքին: Երկրորդ նշանակությունը գործածական է թաղ. միջավայրում: Տարածված է

հիմնականում ավագ և միջին սերունդների մեջ: Գողից կարող էին *սպառնա անել* ուրիշ գողեր՝ սխաղնյակի ժամանակ: Ոչ գողից *սպառնա* կարող էր անել գող. աշխարհում հեղինակություն ունեցող ցանկացած մեկը:

ՍՈՌԿ ՎԵՐՑՆԵԼ

Նշ. 1. Բանտարկվել, բանտ նստել: 2. Մեղադրանքն իր վրա վերցնել:
Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. խսկց. тащить срок արտահայտությունից:
Պտմ. Հայկ. միջավայրում տարածված է 1950-ականներից:
Բղղ. Սոռկ շալակել:
Լրց. Բնորոշ է գող. և թաղ. խոսվածքներին: Կիրառվում է բոլոր սերունդների մեջ:

ՍՎԻԴԱՆԿԱ

Նշ. Ազգականների հետ կարճաժամկետ կամ երկարաժամկետ տեսակցություն ազատագրկման վայրում:
Ծգմ. Ռուս. քր. свиданка բառի փոխառությունը:
Բղղ. Սվիդանշիկ՝ ազատագրկման վայրերում տեսակցությունը կազմակերպող/դասավորող անձ:
Պտմ. Օգտագործվում է նախախորհրդային ժամանակներից:
Լրց. *Ջոն նայողը* սվիդանկաներում կարող էր իր մարդն ունենալ, որպեսզի խնդիրներ չծագեին:

ՍՏՐԵԼԿԱ ԽՓԵԼ

Նշ. Գողականների ժամադրություն որևէ վայրում որևէ հարց քննարկելու կամ լուծելու նպատակով:
Ծգմ. Փոխ. ռուս. забить стрелку՝ բառացի *ժամացույցի սլաքը մեխել* արտահայտությունից, որը նշանակում է *«ամրագրել հանդիպման ժամը»*: Ըստ այլ վարկածի՝ Լենինգրադում (ներկայումս՝ Սանկտ Պետերբուրգ) մի ժամանակ հանդիպման սիրված վայր էր Վասիլևսկի կղզու ցամաքալեզվակը (Стрелка Васильевского острова), որից և ծագել է արտահայտությունը: Կա նաև վարկած, ըստ որի՝ բառակապակցության стрелка բառը կապված է стрелять՝ «կրակել» բառի հետ:
Բառն օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

ՍՈՒՉԻՑ ԱՆԵԼ

Նշ. 1. Ծախել, պարբերաբար մատնությանը զբաղվել: 2. Բարոյապես փչացնել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *всучить` մատնություն տալ* բառից:

Ծագում է *сучить* «հյուսել, ոլորել, փաթեթ տալ» բառից, որը ստացվել է հն. ռուս. *сукати* «թել ոլորել, խմոր գրտնակել» ձևի հնչյունափոխությամբ:

Կապ չունի *сукка* բառի հետ:

Պում. Բառն օգտագործվում է 1960-ականներից նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Բանտային միջավայրում ավելի տարածված է առաջին իմաստը: Երկրորդ իմաստը, որն ավելի շատ կապվում է *սուկա* բառի հետ, հիմնականում կիրառվում է թաղ. խոսվածքում:

ՍՈՒՉԻ ԶՈՆԱ

Նշ. 1. Գաղութ, որտեղ մեծամասնություն են կազմում մատնիչ-ակտիվիստները: 2. Մատնիչների միջավայր:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *сучья зона-ից` գործ տվողների, փչացվածների տարածքը ճամբարում: Բառակապակցության сучья-ն сукки* բառի հոլովածն է:

Պում. Բառակապակցությունն օգտագործվել է 1940-ականների կեսերից մինչև 1960-ականների սկիզբը, երբ բառը փոխարինվեց *зона красная-ով` կարմիր զոնա* բառակապակցությամբ` նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Առաջին նշանակությունը բնորոշ է գող. խոսվածքին: Երկրորդ իմաստով կիրառվում է թե՛ գող., թե՛ թաղ. միջավայրերում: *Սուչի զոնայի* կամ *կրասնի զոնայի* առանձնահատկությունն այն է, որ այստեղ բանտարկյալները մեկը մյուսի վրա գործ են տալիս, ինչը խիստ դատապարտելի է գող. աշխարհում:

Այս արտահայտության մասին տե՛ս նաև ԳՈՐԾ ՏՎՈՂ և ԶՈՆ բառահոդվածները:

Վ

ՎԱԶՎՈՒՏՉԻԿ

Նշ. Ինչ-որ բան հետ բերող անձ: Դա կարող էր լինել օրենքով գողը կամ պալաժենեցը:

Ծգմ. Ռուս. քր. возвратчик բառի փոխառությունը:

Պոսմ. Բառն օգտագործվում է 1960-ականներից:

Լրց. Տարածված էր հիմնականում ավագ սերնդի մեջ: Ներկայումս խիստ հազվադեպ է կիրառվում:

ՎԱԼԱԿԻՏ

Նշ. 1. Խոսակցության բարդացում: 2. Խառնաշփոթ, իրարանցում:

3. Դերոշի թեթև տեսակ:

Ծգմ. Ռուս քր. волокита՝ քաշքշուկ, ձգձգում բառի փոխառությունն է:

Ծագում է հն. ռուս. волокида՝ զննություն, velkti «тащить», «волочь» համապատասխան ձևից:

Լրց. Առաջին երկու իմաստները բնորոշ են գող. խոսվածքին: Երկրորդ և երրորդ իմաստով կիրառական է եղել փողոցային խսկց.: Հատուկ է հիմնականում ավագ և միջին սերունդներին: Ըստ որոշ բանասացների՝ վալակիտ-ը բնորոշ է գող. խոսվածքին, իսկ վալակուշ-ը ավելի ուշ արտահայտություն է և վալակիտի հետ կապ չունի: Կա նաև կարծիք, որ վալակիտը վերաբերում է գողերի սխոդկայի ժամանակ բարդ խոսակցությանը:

ՎԱԼԱԿՈՒՇ

Նշ. Թմրանյութի առաջացրած էյֆորիայի երկրորդ փուլը:

Ծգմ. Ռուս. խսկց. волокуша բառի փոխառությունը:

Պոսմ. Բառն օգտագործվում է սկսած 1974 թ.՝ թմրանյութերի դեմ պայքարի ուժեղացման մասին որոշման ընդունումից հետո:

Լրց. Ռուսական միջավայրում բառն ունեցել է նաև «ձնառատ տայգայում փորձանքի մեջ ընկած մարդկանց տեղափոխելու նպատակով օգտագործվող պարաններից գործված հարմարանք» իմաստը: Այդ իմաստով բառը գործածվել է նախախորհրդային ժամանակներից,

հիմնականում անտառահատման գոտիներում տեղակայված կալանավայրերում:

ՎԱՌՎԵԼ

Նշ. Բացահայտվել, ձախողվել:

Ծգմ. Հավանաբար, ռուս. քր. *политы* բառի *բոցկլտալ, այրվել*

նշանակության թարգմանությունից ստացված կրավորական տարբերակն է, որը քր. խոսվածքում ունի *ձախողվելու պատճառով բացահայտվել* իմաստը:

Պտմ. Հայ.-ում տարածվել է 1960-ականներից:

Լրց. Գործածական է քր. և թաղ. խոսվածքներում՝ բոլոր սերունդների միջավայրում:

ՎԻՆԻՎԻՏ

Նշ. Վեճի («ռազբիրատի») ժամանակ մեղադրական ներկայացնել:

Ծգմ. Ռուս. քր. *винить, виноватить* (մեղադրել, մեղսագրել բառից) բառի խեղաթյուրմամբ փոխառություն:

Լրց. Վինիվիտը *վազնիկատի* ու *լիվիրիտի* (տես ԼԻՎԻՐԻՏ

բառահոդվածը) միջև է և նշանակում է «սխալ ռազբիրատ» սկսել

(մեղավորին փնտրել ուրիշների մեջ) գուցե անտեղի, ինչի համար,

կրկին, պիտի «ատվետ» պահել, եթե արդեն խոսակցությունը բացել ես

(մեկնաբանությունը Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանինն է): Օգտագործվում էր

հիմնականում ավագ և միջին սերունդների խոսքում:

S

ՏԱԼԿԱՉ

Նշ. 1. Ինչ-որ գումարի դիմաց խնդիրներ լուծող մարդ: 2. Ցանկացած գնով ապրանք իրացնող, սաղացնող անձ:

Ծգմ. Ռուս. *толкач` հրող, խթանող* բառի փոխառությունը:

Պտմ. Ռուս. քր. խսկց. օգտագործվում է նախախորհրդային

ժամանակներից: Հայ.-ում գործածվել է 1960-ականներից:

Լրց. Ներկայումս այդ բառի առաջին նշանակությամբ օգտագործման փոխարեն տարածված է *հարց լուծող* արտահայտությունը:

Երկրորդ նշանակության հոմանիշներն են *սաղցնող, նաղդող* արտահայտությունները:

ՏԱՍՈՎԿԱ

Նշ. 1. Խառնել խաղաթղթերը, խաղաքարերը: 2. Գործերը, հարաբերությունները հմուտ կերպով դասավորել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. тасовка՝ *վերաբաշխում, դասավորում, թղթաքարտերի խառնում* բառից: Ծագում է ռուս. тасовать, тасую բառերից, լեհ. Tasować-ից: Փոխ. ֆրնս. tasser՝ *կոյտով դարսել, tas՝ կոյտ* արմատից:

Պտմ. *Խաղաթղթերի խառնում* իմաստով բառն օգտագործվում է նախախորհրդային (1917 թ.) ժամանակներից, *դասավորում* իմաստով՝ 1930-ականներից, երբ քր. միջավայրում հայտնվեցին *տասովչիկներ*՝ «գործերը դասավորողներ»:

Բղղ. Տասովչիկ, տասովկեք անել:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է նախախորհրդային ժամանակներից:

Լրց. Գող. խոսվածքում գործածվում է առաջին նշանակությամբ: Երկրորդ իմաստը բնորոշ է առօրյա խսկց.:

ՏԻՆԴԻՐԻՏ/ՏԻՆՏԻՐԻՏ

Նշ. 1. Խոսքի, հիմնականում շատախոսելու միջոցով շփոթության ստեղծում՝ դիմացինին նեղը գցելու նպատակով: 2. Ձևեր թափել:

Լրց. Տինդիրիտը *լիվիրիտի* թեթև ու «մեծահոգի» դեպքն է: *Լիվիրիտը* համարվում է *վազնիկատի* «նիսյա» տարբերակը, այսինքն՝ խլրտալ, թպրտալ՝ ուշադրություն գրավելով, առանց դրա իրավունքն ունենալու (տե՛ս ԼԻՎԻՐԻՏ բառահոդվածը): Եթե *վազնիկատը* հայտ է ու հավակնություն, ապա *լիվիրիտ* անում են ստորին կաստաները կամ ստորինացվածը/ստորինացվողը, ու դրա համար, եթե առանց թույլտվության է արվել, սովորաբար պատասխան կպահանջվի:

Իսկ *տինդիրիտն* այն դեպքն է, երբ մթնոլորտն ու միջավայրը ընկերական են, երբ կարելի է *լիվիրիտ* անել: Բայց նույնիսկ այդ դեպքում կարող է որևէ մեկի աչքում *տինդիրիտը* վեր ածվել *լիվիրիտի*, ու պահանջ ներկայացվի «լիվիրիտին տեր կանգնելու» և «ատվեչայ պահելու», քանի որ դրա իրավունք տվյալ անձին չի տրված, այսինքն՝ «սխալ վազնիկատ է լինում» (մեկնաբանությունը Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանինն է):

ՏՈՒՉ

Նշ. 1. Ամենաբարձր կարգավիճակ գող. ենթամշակույթում: Օրենքով գողի խորհրդանիշ: 2. Թաղի հեղինակություն: 3. Բարձրաստիճան պաշտոնյա, դեկավար:

Ծգմ. Ռուս. քր. туз բառի փոխառությունը: Օգտագործվում էր նաև որպես հապավում, օրինակ՝ ТУЗ – «Тюрьма у нас – забава», «Тут умирают зеки», «Туалетный уборщик зоны» և այլն:

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1960-ականների կեսերից հիմնականում անչափահասների գաղութներում և առավել հաճախ՝ դաջվածքների մեջ: Խոսակցականում օգտագործվում էր երրորդ դեմքով: 1970-ական թվականների վերջերին Հայաստանում այն արդեն դուրս էր եկել ակտիվ շրջանառությունից:

Լրց. Տուգավատ, քուչի տուգ, մայլի տուգ, թաղի տուգ:

ՏՈՒԼԻԿ

Նշ. 1. Կալանավայր ուղարկվող փոքրիկ ծանրոց, որը հիմնականում պարունակում է սնունդ և ծխախոտ: 2. Զինծառայողներին ուղարկվող փոքրիկ կապոց, որը հիմնականում պարունակում է սնունդ և ծխախոտ:

Ծգմ. Թրք. тyлик բառի փոխառությունը, որը թարգմանվում է *սնունդ, ուտելիք*:

Լրց. Բառը գործածական է բոլոր սերունդների մեջ, ինչպես գող., այնպես էլ առօրյա խսկց.-ում:

ՏՈՒԼԻՏ ԱՆԵԼ

Նշ. Ինչ-որ անպիտան բան իրացնել՝ գնորդին կամ ստացողին խաբելով: Խաբելով դիմացինին ինչ-որ բանում համոզել:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. тулить թաքցնել, փակել, խոթել բառից:

Պտմ. Տարածված է եղել նախահեղափոխական (1917) շրջանի Օդեսայի խոսվածքում: Հայկ. միջավայր է ներթափանցել 1960-ականներին:

Լրց. Գործածական է գող. և թաղ. խոսվածքներում: Տարածված է բոլոր սերունդների մեջ: Հոմանիշ է *սաղացնել* արտահայտությանը:

ՏՈՒՍՈՎԿԱ

Նշ. 1. Ցանկացած խումբ, որին միավորում է ընդհանուր հետաքրքրությունը: 2. Զբոսանք:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. тусовка՝ աննպատակ ժամանց՝ պարզապես շփման համար:

Պտմ. Բառը առաջին նշանակությամբ, մեծ մասամբ՝ «տասովկա» ձևով, օգտագործվել է Նախախորհրդային (1917 թ.) ժամանակներից: Բառամիջի ա-ից ու անցումը տեղի է ունեցել անցած դարի 70-ականներին, երբ բառը սկսեցին օգտագործել բոհեմի ներկայացուցիչները:

Լրց. Բառը գործածական է բոլոր սերունդների մեջ: Երկրորդ իմաստը կիրառվել է միայն քր. միջավայրում՝ գլխավորապես ավագ սերնդի կողմից:

ՏՈՒՖՏԱ

Նշ. 1. Կեղծ բան: 2. Անորակ բան: 3. Աննպատակ, առանց գումարի թղթախաղ: 4. Դատարկ, անիմաստ խոսակցություն: 5. Անիմաստ մարդ, դատարկախոս:

Ծգմ. 1. Ռուս. ТУФТ հապավման կենցաղային փոխառությունը, որը բացվում է որպես Техника Учета Фиктивного Труда – Ձևական աշխատանքի հաշվարկի տեխնիկա: Այն կապվում է Սոլովկիի՝ ԽՍՀՄ-ում առաջին ուղղիչ աշխատանքային գաղութում հանդիպող պրակտիկայի հետ, որտեղ բանտարկյալները, որպեսզի գերակատարեին սահմանված նորման և միևնույն ժամանակ կանխեին դրա ավելացումը, ձևացնում էին, թե աշխատում են:

2. Մեկ այլ մեկնաբանությամբ «տուֆտա»-ն նույն արմատից է, ինչ «տուֆ»-ը: Նշանակում է ծակոտկեն և համեմատաբար փափուկ մի բան: Նման է նաև «Տաֆտա» բառին, որը փոքրիկ կտոր էր, մի փոքր հաստ, փափուկ և ծակոտկեն: Օղեսայի դերձակները աշխատանքի ավարտից հետո այն դնում էին «Զինգեր» կարի մեքենայի ասեղի ոտնակի տակ, որպեսզի ասեղը չդիպչի մետաղական մասին ու չվնասվի: Այսինքն՝ «տաֆտա անելու» ժամանակ մեքենայի անվակը անիմաստ պտույտ է անում: Երբ նրանց աքսորեցին առաջին էտապներով, նրանք հասկացան, որ գուլագային համակարգում ապրելու միակ ձևը «տուֆտա անելն» է, այսինքն՝ ձև թափել, թե գործ ես անում, իրականում չանել: Եվ այդպես

այդ բառը մտավ այդ ամբողջ մշակույթի մեջ (մեկնաբանությունը Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանինն է):

Բղր. Տուֆտել, տուֆտա խոսել, տուֆտըչի, տուֆտա գյադա:

Պտմ. Առաջին իմաստով բառն օգտագործվում է նախահեղափոխական ժամանակներից:

Լրց. Ըստ գրանցված մեկնաբանություններից մեկի՝ «տուֆտայի» թեզաուրուսի մեջ կարելի է ընդգրկել նաև *ֆուֆլո*, «*ֆառշ*» («*ֆալշ*» բառից), *ֆընդըրի*, *իմիտացիա*, *կամուֆլաժ*, *ադապտացիա*, *սիմուլակր*, *ֆեյք*, *կեղծ*, *ֆասադ*, «*Պոստոմկինի գյուղ*» արտահայտությունները (մեկնաբանությունը Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանինն է):

Բառի առաջին երեք իմաստները բնորոշ են գող. խոսվածքին: Երրորդ իմաստն ավելի շատ բնորոշ է եղել ավագ սերնդին: Վերջին երկու իմաստներով բառը գործածվում է նաև թաղ. միջավայրում և առօրյա խոսկց.:

Ց

ՑԵԼԿԱ

Նշ. 1. Իրավապահ և առողջապահական մարմինների կողմից չգրանցված մարմնավաճառ: 2. Ցանկացած նոր, չօգտագործված բան: 3. Կույս:

Ծգմ. Ռուս քր. խոսկց. целка՝ կույս բառի փոխառությունն է: Բառը ծագում է ռուս. целый ածականից, հն. ռուս. целъ, նխ. սլավ. *cělъ ձևից:

Բղր. Ցելկա մաշնա, ցելկա աղջիկ:

Լրց. Գործածական է գող. և թաղ. խոսվածքներում, բոլոր սերունդների կողմից:

ՑԵԼՈՉՆԻԿ

Նշ. 1. Կույս բռնաբարելու համար դատապարտված: 2. Բռնության դիմող հանցագործ: 3. Գող. կյանքում նպատակ ունեցող, օրենքով գող կամ հեղինակություն դառնալու նպատակով քր. կյանքով ապրող մարդ:

Ծգմ. Ռուս. քր. целочник բառի փոխառությունն է:

Պտմ. Հայկ միջավայրում բառն օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից:

Լրց. Առաջին իմաստը համարվում է գող. խոսվածքում գործածված, սակայն հնացած ու դուրս մնացած: Երկրորդ իմաստը նույնպես բնորոշ է

համարվում գող. խոսվածքին: Երրորդ իմաստն ունի նաև *ցելավիկ* ձևը, որն առավելապես տարածված է թաղ. խսկց.:

ՑԻՆԿԱՎԱՏ ԱՆԵԼ

Նշ. 1. Նշան տալ (ձայնի, ժեստերի կամ այլ միջոցներով): 2. Նշաններով խոսել: 3. Հաճույք ստանալ, կայֆ բռնել:

Ծգմ. Ռուս. քր. խսկց. *цинкануть* բառի մասնակի թարգմանությունը: Ըստ մի վարկածի՝ առաջացել է անգլ. *chink* բառից, որ թարգմանվում է *ձայն հանել, զանգել*:

Պտմ. Օգտագործվում է 1930-ականներից:

Լրց. Առաջին երկու նշանակությունները բնորոշ են գող., երրորդը՝ թաղ. խսկց.-ին:

Հոմանիշ են *իշմար տալ, իշմարել* արտահայտությունները: Գող. խոսվածքում *ցինկ* բառով նշվում է բանտից դուրս ուղարկվող հաղորդագրությունը, որն իմաստով շատ մոտ է *քսիֆ* բառին, որով նշվում է դրսից բանտ ուղարկվող լուրը:

Փ

ՓԱՌՉԱԿ

Նշ. 1. Ստորացված, թափթփված, հաճախ՝ վեներական հիվանդություններ ունեցող դատապարտյալ: 2. Փնթի հարիֆ: 3. Երկար մազերով տղա, հիպի:

Ծգ. 1. Ռուս. ժարգոնային *парчак* բառի փոխառությունը, որը թարգմանվում է *փրչոտ, մազմզոտ*:

Պտմ. Օգտագործվում է 1930-ականներից: Հայկ. միջավայրում, խոսակցական լեզվում լայն տարածում է ստացել 1960-ական թվականներին:

Բղղ. Փառչակ գյաղա, փառչակի մազեր, փառչակ տեսք:

Լրց. Բառի առաջին նշանակությունը գող. խոսվածքում գործածվել է ավագ սերնդի կողմից: Բառը խոսակցական լեզվում տարածվել է 1960-ականներին. դրանով նշում էին հիպիզմի հետևորդներին, որոնք չէին ապրում թաղ. նորմերով և անտեսում էին թաղերում տարածված գող. հասկացությունները:

ՓԱՐՄԱԶՈՆ

Նշ. 1. Զարդեր կեղծելով և կեղծված զարդերի փոխանակությամբ զբաղվող անձ: 2. Խաբող, զցող, խարդախությամբ զբաղվող անձ:
Ծգմ. Ֆրանսերեն *franc-maçonnerie ազատ որմնադիր*
բառակապակցությունից, որը ռուսերենում ստացել է *фармазон* «*ազատ մտածող*», իսկ քր. խսկց.՝ *խարդախությամբ խաբող* նշանակությունը:
Պտմ. Օգտագործվում է նախախորհրդային ժամանակներից:
Լրց. Առաջին նշանակությունը բնորոշ է գող. խոսվածքին, երկրորդը՝ թաղ.: Երկու դեպքում էլ արտահայտությունը հնացել ու դուրս է եկել գործածությունից: Հոմանիշ են *քցող, պատաստվչիկ* ձևերը:

ՓԱՄՓԻՈՆ

Նշ. Հիմար, անիմաստ մարդ:
Ծգմ. Կա ենթադրություն, որ բառի ծագումը կապվում է թաղ. խոսակցական լեզվում «փամփիոն» կոչվող էժանագին կոնֆետի մի տեսակի անվանման հետ:
Բղղ. Փամփիոն գյաղա:
Լրց. Գործածվել է ավագ սերնդի կողմից և ներկայումս մոռացության է մատնված:

ՓՈՐՈՎ

Նշ. 1. Նեղացած լինել: 2. Նեղացած մարդ:
Ծգմ. Կարծիք կա, որ արտահայտության ծագումը կապվում է *հղի* բառի՝ այլաբանության միջոցով խոսակցական հայերենում գործածվող *փորով* բառի հետ, որը նշում է պտուղը փորում կրելու իմաստը: Այստեղ ավելի շատ ակնարկվում է ոչ օրինական սեռական կապից հղիանալու իմաստը, որն առօրյա խոսակցական լեզվում համարվում է անցանկալի ու խնդրահարույց երևույթ:
Բղղ. Փորով մնալ:
Լրց. Օգտագործվում է հիմնականում միջին և նոր սերնդի միջավայրերում: Որպես հոմանիշ է կիրառվում *արիժնիկ* բառին:

ՓՈՒՌԸ ՏԱԼ

Նշ. 1. Զոհաբերել, զոհել: 2. Վատ արարքի համար պարսավանքի ենթարկել:

Ծգմ. Հայերեն *փուռ* (հաց թխելու վառարան, հնոց) և *տալ* բառերից:
Լրց. Գործածական է գող. և թաղ. խոսվածքներում: Ներկայումս
գործածական է առօրյա խոսակցական երկրորդ ձևը: *Փուռ* բառով քր.
խակց. երբեմն նշել են մեկուսարանը:

Ք

ՔԵՐՈՔ

Նշ. Օրենքով գող:

Ծգմ. Եբրայերեն כָּרֹב, քերովբե բառից. այդպես են կոչվում երկնային
թռչող էակները Աստվածաշնչում: Թարգմանվում է *գիտության*
բազմություն և *հմաստության հեղում*: Ըստ Դիոնիսիոս Արիոպագացու՝
քերովբեները հրեշտակաց 9 դասերից մեկն են: Ըստ Սաղմ. 17:11-ի՝
քերովբեները Աստծո կամքի կատարողներն են: Ծննդոց գրքում նրանք
դեպի Կենաց ծառը տանող ճանապարհը պահպանողներն էին (Ծննդ.
3:24): Նրանք իրենց վրա են կրում Աստծո աթոռը կամ մինչև իսկ
ծառայում են իբրև աթոռ՝ գահ: Սբ Գրքում շատ ենք հանդիպում (Ա Թագ.
4:4, Բ Թագ. 6:2, Սաղմ. 79:1):

Լրց. Առերես հանդիպման ժամանակ գողին *զակոննիկ* կամ *օրենքով գող*
չէին անվանում, այլ պարզապես դիմում էին *քերոք ջան* ձևով:
Տես նաև ՕՐԵՆ-ՔՈՎ ԳՈՂ և ԶԱԿՈՆՆԻԿ բառահոդվածները:

ՔՅԱՍՍՄ

Նշ. 1. Գող. հասկացությունների գործադրմամբ, երբեմն նաև որևէ գող.
հեղինակության միջամտությամբ հաշտություն կնքել: 2. Վեճն ավարտել
հաշտությամբ:

Բղղ. Քյասսմ տալ:

Լրց. Առաջին նշանակությունը բնորոշ է գող. խոսվածքին: Երկրորդ
նշանակությամբ կիրառվում է թաղ. միջավայրում: Որպես հոմանիշներ
գործածվում են նաև *խոռոգ տալ*, *փըչըցնել*, *ջրել*, *բարիչել*, *հարցը փակել*
արտահայտությունները: Տարածված է բոլոր սերունդների մեջ:

ՔՅՈՒԵԼ

Նշ. 1. Խաբել: 2. Համոզել, սուտ խոսքով թյուրիմացության մեջ գցել, մոլորության մեջ գցել:

Ծգմ. 1. Հայերեն՝ շերամի որդերի բոժոժ հյուսելու համար քոլ դնել:

2. Եբր. kollel – כוללִים հավաքել:

Պտմ. Հայաստանում գործածվում է 1960-70-ական թվականներից:

Լրց. Գող. ենթամշակույթում խրախուսվող վարքագիծ, որն հիմնականում օգտագործվում էր հարիֆներին համոզելու միջոցով նրանցից ինչ-որ բան՝ ապրանք, ծառայություն, աջակցություն, ստանալու նպատակով: Օգտագործվում է գող. և թաղ. խոսվածքներում: Բնորոշ է հատկապես ավագ և միջին սերունդներին: Կրտսեր սերնդի մեջ ներկայումս ավելի քիչ է գործածվում:

ՔՈՐԵԼ

Նշ. Հետաքրքրել, վերաբերել, անհանգստացնել:

Ծգմ. Հավանաբար, ռուս. ժարգոնային чечать բառի թարգմանությունն է:

Это мне не чешёт – դա ինձ չի վերաբերում:

Պտմ. Հայ. թաղ. խոսվածքում տարածում է գտել 1960-70-ական թվականներին:

Բղղ. Ինձ չի քորում:

Լրց. Հավասարապես գործածվում է գող. և թաղ. խոսվածքներում, նույն նշանակությամբ, բոլոր սերունդների մեջ:

ՔՍԻՏ

Նշ. 1. Որևէ մեկի կամ իրադարձության մասին ազատության միջավայրից գաղութ կամ հենց գաղութում գաղտնի փոխանցվող նամակ, գրություն: 2.

Փաստաթուղթ: 3. Ցանկացած գաղտնի փոխանցվող թուղթ:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. ксива՝ փաստաթուղթ, նամակ, գրություն բառից, որն էլ, իր հերթին, փոխառվել է իդիշերեն כְּסִיבָה (ksiva)– փաստաթուղթ, թուղթ, որի վրա ինչ-որ բան է գրված:

Պտմ. Առաջին իմաստով ռուս. քր. իսկց. բառն օգտագործվում էր մինչև 20-րդ դարի կեսերը, որը հետո փոխարինվեց՝ *малыца* բառով, իսկ երկրորդ նշանակության փոխարեն շրջանառության մեջ մտավ *корочку* արտահայտությունը:

Լրց. Քսիֆ անվանվում էր տեղեկությունը, որն ուղարկվում էր դրսից բանտ կամ փոխանցվում էր բանտի ներսում: Իսկ բանտից դուրս ուղարկվող լուրը գող. խոսվածքով կոչվում է *ցինկ*: Ներկայումս քսիֆը կամ ցինկը կարող է փոխանցվել նաև հեռախոսով: Առաջին և երկրորդ նշանակությունները բնորոշ են քր. խոսվածքին: Երրորդ նշանակությունը սովորաբար գործածվում է թաղ. խսկց.:

ՔՈՒՅՐԻԿ

Նշ. 1. Նույնասեռական, որին բանտային միջավայրում օգտագործում են սեռական ակտ կատարելու նպատակով: 2. Թաղ. միջավայրում նուրբ շարժումն ունեցող տղա:

Լրց. Առաջին նշանակությամբ գործածական է քր. խոսվածքում: *Քույրիկները* և *պիտուխները* բանտում ունեին մեկուսի տեղ, որը համարվում էր պիղծ տարածք: Երկրորդ իմաստը հատուկ է թաղ. խոսվածքին: Ներկայումս թաղ. միջավայրում այն ավելի հազվադեպ է հանդիպում:

ՈՒ

ՈՒԳԱՎԻԿ

Նշ. 1. Գաղութում առաջին *պռախող*-ում (տե՛ս ՊՈՒԱԽՈՂԵ բառահոդվածը) քնողը: 2. Ջոն նայողի օգնականը: 3. Թաղում «քուչա» նայողներ: *Ծգմ. Ռուս. քր. уловой` շարքային գողերի (բլատնոյ) կողմից նշանակված նայող բառից:*

Պտմ. Բառն օգտագործվում է 1970-ականներից հիմնականում ազատագրկման վայրերում՝ նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Բանտում ուգլավիկը համարվում էր գող. հասկացություններով ապրող այն անձը, որն զբաղվում էր բարաքի ներսի խնդիրների լուծմամբ (*արշագ հավաքել, թղթախաղին հետևել* և այլն): Թաղ. միջավայրում բառը հաճախ օգտագործվում էր երրորդ իմաստով և հոմանիշ էր *քուչա նայող, մայլա նայող, մայլի ավտարիտետ* հասկացություններին:

ՕԲՇԻ ԿԱՄՅՈՒ

Նշ. 1. Գողականների տարբեր կարիքների (թեյ, ծխախոտ և այլն) համար հավաքվող գումար: 2. Ընդհանուր տնօրինման ենթակա գումար:
 Ծգմ. Փոխ. ռուս. ժարգոնային *общий катѐл* արտահայտությունից:
 Լրց. առաջին նշանակությամբ գործածվում է քր. միջավայրում: Հոմանիշ է *արշագ* բառին (տե՛ս ԱԲՇԱԳ բառահոդվածը): Երկրորդ նշանակությունը բնորոշ է առօրյա խսկց.: Գործածական է բոլոր սերունդների մեջ:

ՕԴԵՐԸ ՓԱԿԵԼ

Նշ. 1. Նեղը գցել, կապի միջոցներից զրկել: 2. Փող աշխատելու հնարավորություններից զրկել:
 Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *перекрыть кислород* *հնարավորությունները սահմանափակել, ռեժիմը կոշտացնել* արտահայտությունից:
 Պտմ. Բառակապակցությունն օգտագործվում է 20-րդ դարի կեսերից նախկին ԽՍՀՄ-ի ամբողջ տարածքում, այդ թվում և Հայաստանում:
 Լրց. Առաջին նշանակությամբ գործածական է գող. և թաղ. խոսվածքներին, երկրորդ նշանակությունը կիրառվում է առօրյա խսկց.: Գործածվում է բոլոր սերունդների մեջ:

ՕԼՈՒԽ

Նշ. Հիմար, միամիտ մարդ, որին հեշտ է խաբելը:
 Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. *олях* *հիմար, անխելք* բառից:
 Ծագում է անհայտ ձևից, սակայն բառի առաջացման վարկածները բազմաթիվ են՝ սկսած նույնացումից՝ Պսկովի բարբառային *волях* (*ծույլ*) և *валых* (*հիմար*) բառերի հետ, վերջացրած՝ արաբ. օլուխ (*հիմար, կոպիտ*) բառերով: Ռուսերենում հանդիպում է 1769 թվից: Շատ տարածված է *Олях царя небесного* արտահայտությունը, որը նույն իմաստն ունի, ինչ ռուս. քր. *олях*-ը:
 Բղղ. Օլուխավարի, օլուխի տեղ դնել:
 Լրց. Ավելի տարածված է ավագ և միջին սերնդի մեջ, քան կրտսեր: Հոմանիշ են *լոխ, ուլ, էշ, հորթ* արտահայտությունները:

Ֆ

ՖՐԱՅԵՐ

Նշ. 1. Մարդ, որը գող չէ: 2. Սովորական կալանավոր: 3. Հարիֆ: 4. Մարդ, որը փորձում է իրեն ներկայացնել որպես քր. հասկացություններին տիրապետող, սակայն իրականում այդ գործերում անփորձ մեկն է:

5. Մարդ, որն իրեն ներկայացնում է «գողականից» հասկացող՝ իրականում չլինելով այդպիսին:

Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. խսկց. *фрээр* բառից: Ծագում է գերմ. *freier* – *հասարակաց տան հաճախորդ* բառից: Գերմ.–ից այն անցել է իդիշին՝ *פֿֿֿֿ*, որը նշանակում է «ազատ»: Իդիշից, հավանաբար, անցել է Օդեսայի ժարգոնային բառապաշար, այնտեղից էլ՝ ռուս. քր. խոսվածք:

Պտմ. Օգտագործվում էր նախախորհրդային ժամանակներից մինչև 1960-ական թվականների կեսերը: Մինչև 1930-ականները հանցագործ աշխարհում կար հիմնական երեք խումբ՝ *գողեր, մուժիկներ, ֆրայերներ*: Ավելի ուշ այդ դասակարգումը փոփոխությունների ենթարկվեց:

Լրց. Մինչև 1930-ականները լայնորեն գործածվող բառ է եղել: Առաջին երեք իմաստները բնորոշ են եղել քր. խոսվածքին: Այժմ հանդիպում է ավագ և միջին սերունդների բառապաշարում՝ հիմնականում չորրորդ և հինգերորդ նշանակությամբ: Երիտասարդության մեջ հազվադեպ է կիրառվում: Հոմանիշ է եղել *լոխ, հարիֆ* բառերին:

ՖՈՒՑՆ

Նշ. 1. Միամիտ, նաև փոքրոգի մարդ: 2. Քր. հասկացություններից անտեղյակ, բան չհասկացող: 3. Հարգանքի անարժան մարդ:

4. Ինտելիգենտ:

Ծգմ. Ռուս. քր. խսկց. *футцан, фыцан* բառի փոխառությունը, որն իր հերթին փոխառվել է գերմ. *foitze* – *կնոջ սեռական օրգան* բառից:

Պտմ. Բառի ծագման ժամանակագրությունը պարզ չէ: Ենթադրվում է, որ այն եկել է Օդեսայի խոսվածքից: 1970-80-ականներին Օդեսայում *ֆուցն* էին անվանում բարոյական սկզբունքներից ամբողջովին զուրկ, տականք երիտասարդներին, որոնց Մոսկվայում անվանում էին *ուրլա*, իսկ Սանկտ Պետերբուրգում՝ *գոպնիկ*: Ենթադրվում է, որ հենց Օդեսայից էլ բառը

տարածվել է նախկին ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում:

Լրց. Առօրյա խսկց. *պիտուի, համբալի* նմանությամբ օգտագործվող բառ: Գող. խոսվածքի համաձայն՝ *ցածր խմբի պատկանող մարդ*, բայց ոչ՝ *փչացածը*: Միևնույն ժամանակ, այդ բառը նշանակում է պոտենցիալ զոհ կողոպուտի համար: Որպես հոմանիշ գործածվում է նաև *ֆուֆան* բառը:

ՖՈՒՖԼՈ

Նշ. 1. Ազարտային խաղերի արդյունքում առաջացած գումարային պարտք, որը չի վճարվել պայմանավորված ժամկետում: 2. Ազարտային խաղերում պարտքը պայմանավորված ժամկետում չվճարած անձ: 3. Գող. հասկացությունները լավ չհմացող մեկը, որը փորձում է իրեն ներկայացնել որպես «հասկացող տղա»: 4. Անիմաստ խոսող անձ: Ծգմ. Փոխ. ռուս. քր. խսկց. *фугло կեղծ, սուտ տեղեկություն, անպիտան մարդ* բառից: Բառի ծագման մասին կան ենթադրություններ: Ըստ դրանցից մեկի՝ այն փոխառվել է գերմաներեն *waffel* բառից, որն ունի *անկապություն, եղած-չեղած, անիմաստ բան* իմաստները: Մեկ այլ վարկածի համաձայն՝ բառն առաջացել է *ֆուֆայկա*-ից: Կալանավայրում տաք ֆուֆայկա էին հագնում միայն հեղինակություն ունեցող կալանավորները: Ազատության մեջ գտնվելով՝ նրանցից շատերը շարունակում էին ֆուֆայկա հագնել, սակայն ազատ կյանքում դա ոչ մի արժեք չուներ, դառնում էր «ոչինչ»՝ ֆուֆլո:

Պտմ. ԽՍՀՄ կալանավայրերում բառն սկսել է օգտագործվել 1930-ական թվականներից:

Բղղ. Ֆուֆլիժնիկ, ֆուֆլո գյադա:

Լրց. Գող. խոսվածքում գործածվում է առաջին իմաստով: *Ֆուֆլո* չի համարվում այն պարտքը, որ դժվար է փոխակերպել գումարի: Օրինակ՝ 10 անգամ կքանստելը կամ գետնից պոկում անելը: Պարտքը ժամանակին չվճարողներին կամ ասածին «աչոտ» տալ չկարողացող անձին կոչում էին *ֆուֆլիժնիկ*: Վերջին երեք իմաստները բնորոշ են թաղ. խոսվածքին: Որպես հոմանիշ գործածվում են նաև *հավայի, տուֆտա* բառերը:

«ԳՈՂԱԿԱՆ» ԿՈՉՎՈՂ ԵԶՐԸ, ԽՈՍՎԱԾՔԸ ԵՎ ԵՆԹԱՄՇԱԿՈՒՅԹԸ. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄՆԵՐ

Նիկոլ Մարգարյան

Բառարանում տեղ գտած բառերի և արտահայտությունների մեծ մասն ունի ավելի վաղ ծագում, քան գողական ենթամշակույթը: Գողական ենթամշակույթի ծագումը վերագրվում է 1930-ական թթ. խորհրդային իշխանության ժամանակահատվածին¹, այնինչ գողական խոսվածքում կան բառեր, որոնք ռուսաստանյան քրեական տարբեր շրջանակներում կիրառվել են դեռևս նախախորհրդային ժամանակահատվածում²: Բացի դրանից՝ ինչպես պարզ է դառնում բառարանից՝ հասկացությունների զգալի մասն օգտագործվում է ոչ միայն գողական ենթամշակույթին պատկանող մարդկանց կողմից: Այդուհանդերձ, այդ հասկացությունները գողական ենթամշակույթի խոսվածքին վերագրելու համար ամենակարևորը դրանց ծագումը կամ օգտագործողների պատկանելությունը չէ: Առավել էական են այլ հանգամանքներ: Օրինակ՝ հանրային խոսույթում, սկսած 1950-ականներից, այդ հասկացություններն ընկալվում են որպես գերազանցապես գողական և նույնականացվում են գողական ենթամշակույթի հետ: Դրանք գողական է համարում նաև քրեական աշխարհին պատկանող կամ չպատկանող բանասացների մեծ մասը: Մեկ այլ էական հանգամանք է այն, որ ներկայացվող հասկացությունները ինտենսիվորեն օգտագործվել կամ օգտագործվում են գողական խոսվածքում և մեկնաբանվում են գողական արժեքանության համատեքստում: Գողական ենթամշակույթի արժեքանության առանցքում գողությունն է՝ որպես հանցագործության նախապատվելի տեսակ: Հանցագործության այլ տեսակները (սպանություն, խոշտանգում, բռնաբարություն, թմրանյութերի վաճառք

1 Сидоров А. Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России. Книга первая (1917-1940 гг.), Ростов на Дону, 1999.

2 Лихачев Д. С., 1935. Черты первобытного примитивизма воровской речи, Язык и мышление. III-IV, сс. 48-51. Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանը մատնանշում է բազմաթիվ քրեական հասկացությունների իդիշերեն ծագումը: Տես Բռնության մշակույթը. գողականություն և հարակից երևույթներ. ետխորհրդային փուլի ավարտը Հայաստանում: Հարցազրույց Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանի հետ: Զրուցավար՝ Գայանե Հովակիմյան: Մաս առաջին: <https://hetq.am/hy/article/108479>, (վերջին դիտումը՝ 21 օգոստոս, 2022):

և այլն) չեն խրախուսվում կամ սկզբունքորեն մերժվում են: Օրինակ՝ ըստ գողական վարքականոնի՝ օրենքով գող չի կարող դառնալ մեկը, որի առաջին երկու դատվածությունները կապված են սպանության և բռնության հետ³:

Գողության՝ որպես հանցագործության նախապատվելի ձևի մասին պատկերացման ձևավորումը, ինչը էական նշանակություն է ունեցել քննության առարկա ենթամշակույթը «գողական» անվանելու համար, որոշակի քաղաքական գործոնների հետևանք է և պայմանավորված է հանցագործ աշխարհի դեմ խորհրդային իշխանությունների իրականացրած մի շարք միջոցառումներով: Այստեղ դեր ունի առաջին հերթին այն հանգամանքը, որ բացի գողությունից՝ հանցագործության մյուս տեսակները (սպանություն, խուլիգանություն, բռնաբարություն, պետական գույքի ոչնչացում և այլն) ժամանակի ընթացքում քաղաքականացվեցին, և դրանց համար ավելի մեծ պատժաչափեր սահմանվեցին՝ գողության համեմատ: 1926 թ. կատարված խմբագրումների արդյունքում⁴ ՌՍՖՍՀ Բրեական օրենսգրքի 59-րդ հոդվածով սահմանվող բանդիտիզմը (այդ թվում՝ խուլիգանությունը) պատժաչափով գրեթե հավասարվեց 58-րդ հոդվածով՝ քաղաքական թշնամիների համար սահմանվող պատժաչափին: Ըստ այդմ՝ նախատեսվում էր նվազագույնը 3 տարի ազատազրկումից մինչև մահապատիժ՝ գույքի բռնագրավմամբ⁵: Ի տարբերություն դրանց՝ գողության և խարդախության համար սահմանվում էին բավականին ցածր պատժաչափեր՝ 3 ամսից մինչև 1 տարի ազատազրկում⁶: Նման մեղմ մոտեցումը մասամբ պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ խորհրդային իշխանությունները գողերին վերաբերվում էին որպես իրենց «սոցիալապես մերձավորների»⁷:

3 Как статья вором в законе? Вор в законе – это кристально чистый человек по воровской идеологии https://vk.com/@darkside_int-kak-stat-vorom-v-zakonevor-v-zakone-eto-kristalno-chisty-ch, (վերջին դիտումը՝ 25 օգոստոս, 2022):

4 Уголовный кодекс РСФСР в редакции 1926 года. <https://bit.ly/3GAJLoj>, (վերջին դիտումը՝ 26 օգոստոս, 2022):

5 1937թ. բոլոր խուլիգանական գործերը սկսեցին անցնել 58-րդ հոդվածի համաձայն, այսինքն որպես «հակահեղափոխական հանցագործություններ»: Բանը հասավ նրան, որ 1937–1938 թթ. Լենինգրադում խմբային խուլիգանության փաստով ոչ մի քրեական գործ չի հարուցվել: Բոլորն անցել են 58-րդ հոդվածի 2-րդ կետով՝ մասնակցություն հակահեղափոխական կազմակերպությանը: Стен' Сидоров А. Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России. Книга первая (1917-1940 гг.):

6 Уголовный кодекс РСФСР в редакции 1926 года.

7 Գողությունը մեկնաբանվում էր որպես կարիքի և գործազրկության հետևանքով նվազագույն պահանջումների բավարարման ուղղված գործունեություն:

Մեկ այլ կարևոր հանգամանք էր խորհրդային իշխանությունների կողմից գողությունն իբրև հանցագործության տեսակ անթաքույց խրախուսելը, մասնավորապես, եթե դա վերաբերում էր դասակարգային թշնամիների ունեցվածքին: Պետական կամ հանրային ունեցվածքի գողության համար սահմանվում էր ավելի մեծ պատժաչափ՝ մինչև 2 տարի ազատազրկում⁸: Պատահական չէ, որ իրավական այդ խմբագրումների ժամանակահատվածում խորհրդային զանգվածային լրատվամիջոցները հիշեցին «բարի գող» Ստենկա Ռազինի մասին: Նույն ժամանակ ստեղծվում և տարածում են գտնում բազմաթիվ լեգենդներ ու պատմություններ տարբեր քաղաքներում և թաղամասերում ապրող արդար և հոգատար գողերի վերաբերյալ⁹:

Վերջնահաշվում այդ ամենը խթանելու էր քրեական աշխարհում իշխանության վերաբաշխմանը միտված գործընթացներ, որոնց հետևանքով իշխանությունն աստիճանաբար անցնելու էր գողերի ձեռքը: Սկզբնապես դա տեղի ունեցավ ազատության մեջ, քանի որ ազատազրկման վայրերում դեռևս զգալի ազդեցություն ունեին նախորդ՝ ցարական շրջանի քրեական բարքերը և հեղինակությունները: Սակայն ազատազրկման վայրերում զանազան գողերի (*շիրմաչներ* – գրպանահատներ, *դոմուշնիկներ* – տուն թալանողներ, *մադյաննիկներ* – կայարաններում և շուկաներում գողություն կատարողներ, *նայյոտչիկներ* – բանկեր, հիմնարկություններ թալանողներ և այլն) թվի գերակշռությունը շուտով իր դերն ունեցավ, և թվային առավելության շնորհիվ նրանք իրենց ձեռքը վերցրին իշխանությունը նաև քրեակատարողական հիմնարկներում¹⁰: Հիշեցնենք, որ այդ ժամանակներում ազատազրկման վայրերի մեծ մասում տարբեր տեսակի հանցագործները միևնույն տարածքում էին կրում իրենց պատիժը, և չկային առանձնացված բաժիններ մարդասպանների, քաղաքական և այլ հանցագործների համար: Սա, ըստ էության, նպաստավոր պայման էր ազատազրկման վայրերում իշխանության հավակնող հանցագործների նոր խմբի ազդեցությունը ավելի արագ տարածելու համար:

8 Շուտ էության, պետությունը թափանցիկ կերպով ակնարկում էր՝ իմին ձեռք մի տուր, քեզ համար թանկ կ'ստի:

9 Сидоров А. Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России. Книга первая (1917-1940 гг.).

10 Այդ առավելությունը հատկապես զգալի դարձավ տխրահռչակ ԳՈՒԼազ-ի ստեղծմամբ: 1934 թ. բոլոր ճամբարները միավորվեցին ԳՈՒԼազ (ГУЛАг – Главное управление лагерей) – համակարգում:

Հենց այդ ժամանակներում՝ 20-ական թթ. վերջերին և 30-ականների սկզբներին, ռուսաստանյան քրեական աշխարհում հայտնվում են «օրենքով գող» (законный вор), «գող ըստ օրենքի» (вор по закону) հասկացությունները¹¹: Ի տարբերություն ժիգանների¹² ու բանդիտների՝ իրենց այդպես սկսեցին կոչել նախկին քրեական աշխարհի հեղինակությունները (ռուկազանները) և նրանց միացած մնացյալ հանցագործ աշխարհը՝ անկախ նախկին հանցագործ զբաղմունքներից: Այդ եղանակով նրանք ձգտում էին ցույց տալ իրենց չեզոքությունը խորհրդային իշխանության հանդեպ: Առաջին անգամ «գող» բառը սկսեց նշանակել ոչ թե մասնագիտություն, այլ քրեական կաստա¹³:

Մեծ հաշվով, ակնկալելի էր, որ իշխանության վերաբաշխման գործընթացների հետևանքով հանցագործության՝ գողությունից տարբերվող տեսակների և դրանցով զբաղվող հանցագործների կարգավիճակը քրեական աշխարհում իջեցվելու էր: Ըստ այդմ՝ բանդիտիզմը, մարդասպանությունը, խուլիգանությունը, բռնության իրականացումը համարվեցին ցածր կարգի հանցագործության տեսակներ, իսկ գողությունը՝ բարձր կարգի հանցագործություն: Քանի որ «գողն իր գործն» անում է տեխնիկապես, առանց արյուն թափելու և «մաքուր» կերպով¹⁴:

Կարելի է ուղիղ ասել, որ հենց պետական նպատակաուղղված քաղաքականության պատճառով ձևավորվեց գողական կաստան: Պետական իշխանությունները, ըստ էության, հանցագործ աշխարհին բացահայտ ուղերձ հղեցին՝ եթե ցանկանում եք գոյատևել, ապա կարող եք զբաղվել միայն հանցագործության այդ տեսակով:

Կալանավայրերի ցանցի ընդլայնումը՝ մի կողմից, դրանք մեկ գլխավոր հիմնարկության՝ ԳՈՒԼազ¹⁵-ի մեջ միավորելը՝ մյուս կողմից,

11 Այդ հասկացությունների ծագման վերաբերյալ կան տարբեր մեկնաբանություններ: Դրանցից մեկի համաձայն՝ «օրենքով գող» անվանումը ծագել է գրպանահատների միջավայրում, երբ գրպանահատը, ըստ պայմանավորվածության, գողոնի մի մասը բաժին է հանել հասցե («նավողկա») տվողին, ինչի համար վերջինս ասել է, որ «գողն ամեն ինչ արել է օրենքով»: Մեկ այլ վարկածի համաձայն՝ գողական օրենքների անդրդվելիորեն հետևող անձին անվանել են «օրենքով գող»:

12 Քրեական խոսվածքների բացատրական բառարանում «ժիգան» բառը մեկնաբանվում է մի քանի կերպ. «1. Կատաղի, մոլեգին գող: 2. Հին, փորձառու կալանավոր: 3. Հանցագործ խմբի գլուխ: 4. Թափափուկների հաշվին ապրող: 5. Գողական խոսվածքին տիրապետող: 6. Նորածն հազվադեպ: Տե՛ս Толковый словарь уголовных жаргонов (под общей редакцией Ю. Дубягина и А. Бронникова), Москва, 1991, Интер ОМНИС, с. 56.

13 Сидоров А., Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России, Книга первая (1917-1940 гг.).

14 Նույն տեղում:

15 ГУЛаг – ռուսերեն Главное управление лагерей կազմակերպության հապավումը, որը որպես մեկ բառ ընտրոշում է խորհրդային շրջանի համակենտրոնացման ճամբարների համակարգը:

գողականության հեղինակության հետագա կայացման ու ամրակայման համար նոր խթաններ դարձան: Բանն այն է, որ սկզբնապես չունենալով վարչակազմի բավարար թվով ռեսուրսներ՝ մի շարք գաղութներում կառավարումը հանձնվում էր «սոցիալապես մերձավորներին»¹⁶», այսինքն՝ գողերին¹⁷: Գողերի հանդեպ վստահության նման դրսևորումը կարծես լեգիտիմացնում էր գողականությունը ոչ միայն քրեական աշխարհի, այլև հասարակության աչքում: Այդ գործընթացը զգալիորեն հեշտանում էր ձևավորված այնպիսի հանրային ընկալումների շնորհիվ, որոնցում գողությունը, որպես հանցագործության տեսակ, կոնսուսսի մեջ էր խորհրդային իշխանության վարած քաղաքականության հետ: Քանի որ վերջինս նույնպես, ընդհանուր առմամբ, իր հենասյունը համարվող բանվոր և ընչազուրկ գյուղացիական դասակարգերի օգնությամբ զբաղված էր գողությամբ ու թալանով, որն ուղղված էր դասակարգային թշնամիներ հայտարարված կապիտալիստների, կուլակների և հոգևորականության դեմ:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմին հաջորդած ժամանակահատվածում քրեական աշխարհում սկիզբ առած պատերազմները (սուչկաների պատերազմներ – сучьи войны), որոնք տեղի էին ունենում հիմնականում գողական վարքականոնին հավատարիմ մնացած գողերի և վարքականոնին դավաճանածների (իշխանության հետ համագործակցածների¹⁸) միջև, գողականության

16 Հասկացությունն օգտագործվում է Ա. Սոլժենիցինի «Արխիպելագ Գուլագ»-ում: Տե՛ս նաև <https://dzen.ru/media/litosfera/asoljenicyn-archipelag-gulag-socialnoblizkie-ili-blatari-5d09c9c886eb9300b19b5133>, (վերջին դիտումը՝ 25 օգոստոս, 2022):

17 Ուղղիչ աշխատանքային գաղութների ադմինիստրատիվ պաշտոնների մեծ մասը (սկսած գաղութի անցակետերի գլխավոր հերթապահից) ԳՈՒԼագ-ի առաջին տարիներին զբաղեցնում էին կալանավորները: Նույնիսկ գաղութների ապարատի բաժնի ղեկավարը կալանավոր էր: Գաղութների վարչակազմը, առաջնորդվելով կուսակցության և պետության գլխավոր քաղաքական ուղեգծով, իհարկե, նախընտրում էր այդ պաշտոններին նշանակել «սոցիալապես մերձավոր» բանտարկյալների շարքերից: Նրանք, նախ, հիմնալի գիտեին բանտային բարքերը, սովորույթները, կարգուկանոնը և հեշտությամբ էին կողմնորոշվում տարբեր իրավիճակներում, երկրորդ՝ նրանց օգնությամբ հնարավոր էր դառնում հեշտությամբ վերահսկել «քաղաքականապես անհուսալի» կալանավորներին՝ հատկապես նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ վերջիններս ԳՈՒԼագ-ի ստեղծման առաջին տարիներին բազմաթիվ հոգսեր էին պատճառում բանտային ղեկավարությանը՝ իրենց իրավունքների մասին բարձրաձայնելով: Տե՛ս Сидоров А., Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России. Книга первая (1917-1940 гг.): Հատկանշական է, որ մեր փորձագետներից ոմանք հայաստանյան կալանավայրերում գողական բարքերի ավայրությունը նույնպես բացատրում են վարչակազմի՝ ոչ բավարար ռեսուրսներ (օրինակ՝ հսկիչներ) ունենալու հանգամանքով: Տե՛ս Փորձագիտական հարցազրույց, #6:

18 «Սուչկաները» նախկին օրենքով գողեր և գողական հեղինակություններ էին, որոնք երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ համաձայնել էին զենք վերցնել ու կրվել խորհրդային բանակում, բայց պատերազմից հետո անգործ մնալով վերադարձել էին հին մասնագիտությանը: Գողական վարքականոններին չհետևելու պատճառով, սակայն, նրանք զրկվել էին գողի կոչումից ու իրավունքներից: Փորձելով վերագտնել իրենց իշխանությունը ազատագրկման վայրերում, նրանք

հեղինակության վրա ընդհանուր առմամբ չազդեցին: Ընդհակառակը՝ գողական վարքականոնին հավատարիմ մնացածների և վարքականոնից շեղվածների միջև մարտերում հավատարիմների հաղթանակը քրեական աշխարհում ավելի բարձրացրեց գողականության հեղինակությունը: Սանձարձակությունը (беспрдел) և ֆիզիկական ուժի (маховик) գործադրումը կրկին ու հիմնավորապես մերժվեցին:

Հօգուտ գողականության հեղինակության մեծացման նշանակություն ունեցան նաև մի շարք այլ կարևոր գործընթացներ: Նախ՝ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմին հաջորդած շրջանում գողականության հեղինակության պահպանման ու ամրապնդման տեսանկյունից կարևոր էր «մաքուր» կամ «օրենքով» գողերի նկատմամբ շարքային (այսպես կոչված՝ «մուժիկ») ազատազրկվածների վերաբերմունքի փոփոխությունը: Այս խավը, ըստ էության, ամենամեծաթիվն էր ազատազրկման վայրերում, և նրա համակրանքից ու գոյության պայմաններից էր մեծապես կախված որևէ քրեական կաստայի իշխանավարումը¹⁹: Նախապատերազմյան շրջանում և բուն պատերազմի ընթացքում ազատազրկվածների այդ խումբը բացարձակապես արհամարիված էր գողական վերնախավի կողմից և ենթարկվում էր տարաբնույթ շահագործման: Կալանավայրերում, կարելի է ասել, նրանք էին հիմնականում հոգում գողերի լրացուցիչ սննդի և նյութական պահանջները, սակայն դրա դիմաց էական աջակցություն չէին ստանում: Սա, իհարկե, «մուժիկների» շրջանում որոշակի դժգոհություն էր հարուցում, բայց քանի որ իշխանության համար գողականներին մրցակից խմբավորումները՝ «ժիգանները», շատ ավելի մերժողական վերաբերմունք ունեին մուժիկների հանդեպ, ապա վերջիններս լռելյայն հանդուրժում էին իրենց հանդեպ գողականների ցուցաբերած անարդար վերաբերմունքը:

Պատերազմից հետո գողական վարքականոնից հրաժարված գողերի («սուչկաների») վերադարձը և մի շարք կալանավայրերում նրանց իշխանության հաստատումը ուղեկցվեց ծայրահեղ «բեսպրեդելով» և «մուժիկների» շահագործման ավելացումով: Սա պատճառ դարձավ,

սկսեցին համագործակցել կալանավայրերի վարչակազմերի հետ և դրա հետևանքով արժանացան «սուչկա» պիտակմանը:

19 Гилинский Я., Субкультура за решеткой, Советская этнография, 1990, №2, сс. 100-103.

որ վերջիններս աջակցեն գողական վարքականոնին հավատարիմ մնացած կամ, որ նույնն է, «մաքուր» գողերին: «Մաքուր» գողերը, իրենց հերթին, անհավատարիմ գողերի («սուչկաների») դեմ պայքարում ունեին «մուժիկների» աջակցության կարիքը, և տեղի ունեցավ դատապարտյալների այդ երկու խմբերի փոխշահավետ մերձեցումը: «Մուժիկների» տեսանկյունից այդ մերձեցումը շահավետ էր հատկապես նրանով, որ գողերը, հասկանալով մուժիկների նշանակությունը, փոխեցին իրենց վերաբերմունքը վերջիններիս նկատմամբ և սկսեցին պաշտպանել նրանց «բեսպրեդելից»: Որոշ դեպքերում «մաքուր» գողերը նույնիսկ ընդհանուր գանձարանի («աբազա») միջոցներից օգնություն էին հատկացնում նեղության մեջ գտնվող «մուժիկներին» և նրանց ընտանիքներին²⁰:

Գողական ենթամշակույթի հեղինակության աճի տեսանկյունից կարևոր իրադարձություն էր ազատազրկման վայրերից դուրս՝ լայն հանրության շրջանում, գողականության արժեքների և խոսվածքի տարածումը: Դրանում որոշակի դեր խաղաց Ստալինյան ռեժիմի տապալմանը հաջորդած Ձևհալը և դատապարտվածների ռեաբիլիտացիայի՝ սկիզբ առած գործընթացը, որի արդյունքում մեծ թվով դատապարտյալներ և աքսորյալներ, ազատ արձակվելով, վերադարձան իրենց բնակության վայրերը: Քանի որ ազատազրկման վայրերի մեծ մասում իշխում էին գողական վերնախավը և գողական բարքերը, տուն վերադառնալով՝ նրանք իրենց հետ բերեցին գողական սովորույթներն ու հասկացությունները²¹: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ԳՈՒԼագ-ը ամբողջ ԽՍՀՄ տարածքի կալանավայրերի միավորում էր, որոնցում պատիժ էին կրում նաև բազմաթիվ հայաստանցիներ, նրանց միջոցով ևս այդ բարքերը ներմուծվեցին հայաստանյան միջավայր²²:

20 Сидоров А., 1999. Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России. Книга первая (1917- 1940 гг.). Ростов на Дону, Издательство МарТ.

21 Ըստ Ն. Ս. Խրուշչովի հիշողությունների՝ Ստալինի մահվան պահին ճամբարներում կար 10 մլն մարդ, իսկ բանտերը գերհագեցած էին. տե՛ս Хрущев Н. С., 1989. Воспоминания // Огонек. №28, с. 31. Առհասարակ, ԽՍՀՄ-ում բնակիչների մի զգալի հատված ուներ բանտային կամ գաղութային փորձառություն: Պաշտոնական տվյալների համաձայն՝ միայն 1958-1988 թթ. 30 մլն մարդ է դատապարտվել, որից 10 միլիոնը՝ որպես կրկնահանցագործ. տե՛ս Самойлов Л., 1990. Этнография лагеря, «Советская этнография», №1, сс. 96-108. <http://a-pesni.org/dvor/piter/a-etnlageria.php>:

22 Գ. Տեր-Գաբրիելյանը այդ գործընթացը մեկնաբանում է հետևյալ կերպ. «Ճիշտ ինչպես որ մենք ունենք մի գանգված, որը պնդում է, որ ինքը՝ Ղարաբաղյան պատերազմի ժամանակ հերոսություններ է արել, նույն կերպ էլ ԳՈՒԼագ-ից վերադարձածները, թեկուզև «ընկածները», ամենատուժածները, իրենց վերադարձից հետո, չունենալով՝ փաստորեն զրկված լինելով մասնագիտությունից, փող սարքելու միջոցից և այլն, պիտի մի կերպ ինքնահաստատվեն արդեն իրենց խաղաղ շրջապատում՝ թաղում և այլն: Եվ մի կողմից ինքնահաստատվելիս, մյուս կողմից՝ ամբողջությամբ ներշնչվելիս գուլագային արժեքներով...»

Այդ պատճառով էլ մարդիկ, որոնք գող չէին, չէին պատկանում այդ «օրենքով գողերի» կասսային,

Մի շարք մասնագետների դիտարկմամբ՝ 1950-ականներին գողական ենթամշակույթը արդեն համասովետական երևույթ էր²³: ԽՍՀՄ որևէ հանրապետությունում կամ մարզում գողական համայնքի կողմից իրականացվող կարևոր միջոցառումներին մասնակցություն ունեին այլ հանրապետությունների ու մարզերի գողական շրջանակները՝ ուղղակի ներկայությամբ կամ պարզապես տեղեկացված լինելով: «Օրենքով գողերը» գումարում էին համախորհրդային ժողովներ («սխողկաներ»): Տեղեկատվական տարատեսակ փաթեթների (քսիֆ- кси́фа, մալյավա – малява, պրագոն – прагон) օգնությամբ գողական հեղինակությունների կայացրած կարևորագույն որոշումների մասին ապահովվում էր տեղեկատվություն՝ ոչ միայն առանձին հանրապետությունների ու մարզերի, այլև համայն միության գողական շրջանակների համար²⁴:

1980-ականների կեսերին փոխվում է խորհրդային միութենական իշխանությունների պետական քաղաքականության կուրսը («Վերակառուցում», «Հրապարակայնացում», «Արագացում», «Տնտեսաշվարկ»), ինչով պայմանավորված՝ գողական աշխարհը առերեսվում է նոր մարտահրավերների: Հատկապես կարևոր նշանակություն ունեցան տնտեսական բարեփոխումները, որոնցով սկիզբ դրվեց կոոպերատիվ շարժմանը և մասնավոր ու տնտեսական տարբեր տեսակի գործունեություններին: Դեռևս 1970-ական թթ. նկատելի էին ընդհատակյա տնտեսական տարբեր գործունեություններին գողական հեղինակությունների մասնակցության փաստեր, սկզբից՝ դրամաշորթության (рекет), այդուհետ՝ ուղղակի կապիտալի մասնակցությամբ: Գորբաչովյան վերակառուցումը և, ի մասնավորի, կոոպերատիվ գործունեության խրախուսման քաղաքականությունը

այդ գողականության մշակույթն իրենց հետ բերեցին: Տրավեստի արված ձևով, այսինքն՝ ավելի շատ ֆարային ձևով, հաճախ՝ պարոդիայի ձևով: Այսինքն՝ այդ մշակույթը «ներքևից» է գալիս: «Օրենքով գողերը» երբեք այդքան որակական ազդեցություն չէին ունենա, եթե տասնամյակների ընթացքում այդ գործելակերպը սոցիումի կողմից կառուցվածքայնորեն չմարսվեր և վերևից՝ իշխի կողմից չթիմարվեր ու քաջալերվեր»: Տես Բնության մշակույթը. գողականություն և հարակից երևույթներ. ետխորհրդային փուլի ավարտը Հայաստանում: Հարցազրույց Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանի հետ: Մաս երրորդ, <https://hetq.am/hy/article/111823> (վերջին դիտումը՝ 21 օգոստոս, 2022):

23 Ա. Սիրոբովը, նկատի ունենալով 1990-ականները, գրում է. «Ներկայումս «գողական» գաղափարը գործառնում է ոչ միայն Ռուսաստանում, այլև մերձավոր արտասահմանում, ինչպես նաև ամբողջ աշխարհի ռուսական սփյուռքում»։ տես Сидоров А. Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России. Книга вторая (1941-1991 гг.), Ростов на Дону, 1999:

24 «Սխողկեքի» որոշումները, հատկապես կարևոր հարցերի մասին, «վսեսայուզկի»՝ նշանակություն ունեին ու հիմա էլ ունեն: «Սովետի» սաղ գողերը տեղեկացվում էին դրանց մասին ու կարծիք հայտնում: Որոշումները գաղութներ ու բանտեր կհասնեին «պրագոնների» միջոցով: Կամչատկայից մինչև Օդեսա, Լենինգրադից ու Մոսկվայից մինչև Կավկազ ու Հայաստան «սխողկի» ինֆորմացիան 2-3 օրվա մեջ տեղ կհասնի», Անհատական հարցազրույց: Նախկին դատապարտված: Գյումրի, 2022:

Նոր հնարավորություններ բացեցին տնտեսական տարբեր գործունեություններում գողական հեղինակությունների ակտիվությունը ավելացնելու համար: Նման գործունեության հիմնավորումն այն էր, որ գողերն աշխատում են մասնավոր և ոչ թե պետական ոլորտում կամ պետության համար²⁵: ԽՍՀՄ փլուզման և հետանկախության շրջանում նկատելի դարձավ նաև նախկին քրեական հեղինակություններից մի քանիսի մասնակցությունը երկրի քաղաքական զարգացումներին, ինչը առանձին դեպքերում ուղեկցվում էր բանդիտիզմի և բեսպրեդելի դրսևորումներով: Չնայած այդ զարգացումներին՝ ազատագրկման վայրերում գողական վարքականոնները և գողական վերնախավը պահպանեցին իրենց դիրքերը և ներկայումս շարունակում են հիմնականում պահպանել: Սա մասամբ պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ԽՍՀՄ-ից անկախացած հանրապետություններում, այդ թվում՝ Հայաստանում, իշխանության բարձրագույն պաշտոններում (այդ թվում՝ իրավապահ մարմիններում և արդարադատության ոլորտում) տևական ժամանակ շարունակում են տեղ զբաղեցնել նախկին կուսակցականներ ու կոմերիտական ակտիվիստներ: Նրանք, ըստ էության, հանցագործ աշխարհի նկատմամբ խորհրդային ժամանակներին բնորոշ մոտեցումների և վերաբերմունքի կրողներ են:

Պետական համակարգի հետ խորհրդային, մասամբ նաև հետխորհրդային շրջանում գողական աշխարհի գոյություն ունեցող սերտ կապվածությունն է, որը հիմք է տվել տարբեր հետազոտողների՝ գողականությունը ձևակերպել որպես «ենթամշակույթ»: Լ. Սամոյլովը, օրինակ, համարում է, որ «կալանավայրերի դատապարտյալների հասարակությունը արտացոլում է ամբողջ խորհրդային կյանքի առանձին գծերը»²⁶: Վ. Կաբոյի կարծիքով՝ «Ավելի ճիշտ կլիներ ասել, որ կալանավայրն ու հասարակությունը արտացոլում էին միմյանց այնպես, ինչպես երկու հայելի, որոնք տեղադրված են դեմ դիմաց»: Անդրադառնալով կալանավայրերում գողականների իշխանությանը՝ նա գրում է. «Ղեկավարությունը, հավանաբար, նույնպես շահագրգռված էր «անուղղակի կառավարման» այդպիսի համակարգի գոյությամբ, որովհետև այն ապահովում էր և՛ արտադրական պլանի կատարումը, և՛

25 Փորձագիտական հարցազրույց: #8, 9:

26 Самойлов Л., 1989. Путешествие в перевернутый мир, Нева, №4, с. 162.

գաղութի կարգուկանոնը»²⁷: Հիմնահոսային (պաշտոնական) մշակույթի հետ քրեական բարքերի բազմաթիվ ընդհանրությունները նկատի ունենալով՝ գրող, հրապարակախոս Գ. Տեր-Գաբրիելյանը կարծում է, որ «Քրեականությունը ոչ թե շեղում էր կամ բացառություն, ոչ թե ենթամշակույթ, այլ՝ մեյնսթրիմի յուրահատուկ մաս, երբեմն՝ քողարկված, իսկ երբեմն՝ մարդիկ պարզապես չէին էլ նկատում, որ իրենց վարքը նույն քրեականությունն է, քանի որ չէին ուզի, որ այդպես եղած լիներ...»²⁸:

Այդուհանդերձ, գողական վարքականոններում առկա են մի շարք արգելքներ, որոնք առավել բնութագրական են հակամշակույթներին: Այդպիսիք են, օրինակ.

- բանակում չծառայելը և իշխանության ձեռքից գենք չվերցնելը.
- պետական մարմինների և հատկապես իրավապահական մարմինների հետ ոչ մի դեպքում կապի մեջ չլինելը.
- ոչ մի պարագայում արդարադատության համակարգի օգնությանը չդիմելը. դատարանի հետ հնարավոր է ունենալ կապի միայն մեկ ձև՝ մեղադրյալի կարգավիճակում.
- ոչ մի դեպքում դատարանում վկայի կամ տուժողի կարգավիճակում հանդես չգալը. պաշտպանության համար կարելի է դիմել միայն յուրայիններին.
- արգելվում է մասնակցել պետական և հանրային կազմակերպությունների աշխատանքներին (օրինակ՝ մտնել կոմերիտմիության շարքերը), նույնիսկ համակրել.
- արգելվում է մասնակցել խորհրդային իշխանության որևէ միջոցառման (օրինակ՝ մայիսի 1-ի կամ նոյեմբերի 7-ի տոնակատարություններին, «կարմիր առաջնորդների» ծնունդներին, միտինգներին, ցույցերին, ընտրություններին և այլն):

Հիշատակված վարքականոնները գողական կաստան յուրացրել է հետհեղափոխական (1917 թ. բոլշևիկյան հեղափոխությանն հաջորդող) շրջանում քրեական աշխարհում մեծ հեղինակություն վայելող հանցագործ խմբավորումներից մեկից՝ «Ժիգաններից», որոնք առաջինն

27 Кабо В. Структура лагеря и архетипы сознания, «Советская этнография», 1990, №1, сс. 108-113.

28 Բռնության մշակույթը. գողականություն և հարակից երևույթներ. ետխորհրդային փուլի ավարտը Հայաստանում: Հարցազրույց Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանի հետ: Զրուցավար՝ Գայանե Հովակիմյան, Մաս առաջին: <https://hetq.am/hy/article/108479> (վերջին դիտումը՝ 21 օգոստոս, 2022):

էին, որ մշակեցին հանցագործ աշխարհի հստակ վարքականոններ²⁹: Այս գործում նրանց աջակցեցին խորհրդային իշխանության քաղաքական ընդդիմադիրները, որոնք հասկանալով, որ խորհրդային իշխանությունների դեմ պայքարը չեն կարող շարունակել քաղաքական մեթոդներով և լծակներով, որոշեցին, որ դա հնարավոր է իրականացնել հանցագործ աշխարհը կազմակերպելու, վերջիններիս օգնությամբ խորհրդային իշխանության միջոցառումները սաբոտաժի ենթարկելու, իշխանության հաստատությունները վարկաբեկելու եղանակով³⁰: Այդ գործը հաջողությամբ գլուխ բերելու համար նրանք հիմնվեցին բոլշևիկյան իշխանություններից դժգոհ նախկին՝ ցարական ռեժիմի ժամանակների հանցագործ հեղինակությունների վրա, ինչպես նաև որպես քաղաքական դատապարտյալներ՝ իրենք մասամբ համալրեցին նրանց շարքերը: Խորհրդային իշխանությունների կողմից գողության և գողականության խրախուսմանը և գողական կաստայի կայացմանը նպաստող օրենքների ընդունումը, ըստ էության, հակաքայլ էր՝ ուղղված քաղաքական ընդդիմադիրներին, նրանց կողմից հովանավորվող քրեական խմբավորումներին: Ինչպես և ակնկալվում էր, քաղաքական իշխանությունների՝ անհամեմատ հզոր լծակների և աջակցության շնորհիվ, կարճատև պայքարից հետո, գողականությունը կարողացավ նվազեցնել քրեական մյուս խմբավորումների հեղինակությունը և ազատագրկման վայրերում նրանցից զավթել իշխանությունը: Այս առումով հատկապես նպաստավոր եղավ ՌՄՖՍՀ Զրեական օրենսգրքի տխրահռչակ 58-րդ հոդվածը³¹, որի հետևողական կիրառման (մահապատժի) արդյունքում քաղաքական հանցագործների թիվը մեծ արագությամբ շարունակում էր նվազել:

Այնուամենայնիվ, ինչ-որ բան գողականները յուրացրին և ժառանգեցին ժիգաններից: Դրանք ժիգանների մշակած, ակնհայտ հակամշակութային և հակապետական բովանդակություն ունեցող վարքականոններն էին, ինչպես նաև արտաքին ատրիբուտիկայի որոշ տարրեր:

29 Сидоров А., 1999. Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России. Книга первая (1917-1940 гг.). Ростов на Дону, Издательство МарТ.

30 Как появилась «каста воров». Короли преступного мира | Вор. Закон вне закона. 1 серия. <https://www.youtube.com/watch?v=wMGtQfoWcsY> (վերջին դիտումը՝ 25 օգոստոս, 2022):

31 58-րդ հոդվածը վերաբերում էր «հակահեղափոխական հանցագործներին», այսինքն՝ քաղաքականությանը, և որպես «Սոցիալական պաշտպանության բարձրագույն միջոց»՝ նախատեսում էր մահապատժի: Ств` Уголовный кодекс РСФСР в редакции 1926 года.

Ինչու՞ դա տեղի ունեցավ: Առաջին հերթին՝ այդպես էր թելադրում գողության՝ որպես հանցագործության յուրահատուկ տեսակի իմպերատիվ բնույթը: Գողանալ՝ նշանակում էր ապրել անաշխատ եկամտով, այսինքն՝ չաշխատել ոչ մեկի, այդ թվում՝ պետության համար: Քրեական աշխարհում գողականության՝ վերնախավի վերածվելու միտումը էլ ավելի խստացրեց այդ պայմանին հետևելը: Չաշխատելու իմպերատիվից էր բխեցվում նաև բանակում չծառայելը և զենք չվերցնելը, քանի որ դրանք նույնպես դիտարկվում էին որպես աշխատանքի տարբերակներ: Նույնիսկ ազատագրկման վայրերում շահավետ տարբեր աշխատանքներ, որոնք ընդունելի էին հանցավոր աշխարհի նախկին (մինչև 1917 թ. հեղափոխության ժամանակահատվածի) հեղինակությունների համար³² (հաց կտրող- «խլեբառեզ», բաղնիսպան, շինարարության վերակացու, հերթապահ, վարսավիր, բրիգադիր և այլն) գողերի կողմից իսպառ մերժվեցին, այնպես, ինչպես որ մերժվում էին ժիգանների կողմից: Պետական մարմինների՝ իրավապահ համակարգի, դատական համակարգի հետ չհամագործակցելու պայմանները գողերը ընդօրինակեցին ժիգաններից, որովհետև այդ վարքականոններն արդեն արմատավորվել էին քրեական աշխարհում, դարձել քրեական հեղինակությունների կարևոր հատկանիշներ, որոնք գողերը պարզապես ստիպված էին հաշվի առնել և կապել: Տևական ժամանակ համակեցության մեջ լինելով ժիգանների հետ՝ նրանք հասկացել էին, որ այդ հատկանիշները օգնում են ազատագրկման վայրերում մեծամասնություն կազմող «մուժիկության» («հարիֆության») և մյուս «ստորակարգ» հանցագործների շրջանում հեղինակություն ձեռք բերելուն: Նույն պատճառով գողականները ժիգաններից յուրացրին նաև այլ հատկանիշներ: Օրինակ՝ շքեղ հագնվելը, անձնական հիգիենային հետևելը, զինվորական կազմակերպվածությանը բնորոշ խստությունն ու կարգապահությունը³³:

32 Якубович П. (Меньшин Л.), 1933. В мире отверженных: записки бывшего каторжника. Москва.

33 Сидоров А., 1999. Великие битвы уголовного мира, История профессиональной преступности Советской России, Книга первая (1917-1940 гг.).

Գողական ենթամշակույթում ժիգանների վարքականոնների ամրապնդմանը զգալիորեն նպաստեց հատկապես արդեն 1930-ական թվականներից գողականների նկատմամբ խորհրդային իշխանությունների վերաբերմունքի փոփոխությունը: Տնտեսական տարբեր խոշորամասշտաբ ձեռնարկումներում աշխատուժ ապահովելու նպատակով խորհրդային իշխանությունները գնացին բոլոր տեսակի հանցագործությունների (այդ թվում՝ գողության) համար նախատեսվող պատժազափերը ավելացնելու քայլին³⁴: Գողերի համար այդ անակնկալը հասկանալի մատուցելու կամ գուցե արդարանալու նպատակով նրանք շրջանառության մեջ դրեցին հանցագործների «դասակարգային մերձավորության» թեզը, որը, ի տարբերություն «սոցիալական մերձավորության» թեզի, մասնակի զիջումներ էր նախատեսում ոչ թե բոլոր տեսակի գողերի, այլ միայն բանվորա-գյուղացիական ծագում ունեցողների համար³⁵: Դրա հետևանքով, հեղինակություն ունեցող շատ գողեր, որոնք թեև ընդունել էին խորհրդային իշխանության պայմանները՝ միայն գողությամբ զբաղվելու վերաբերյալ, սակայն չունեին բանվորագյուղացիական ծագում, զրկվեցին նախկին պատժազափով սահմանված արտոնություններից: Կատարվածը, անշուշտ, մեծ հիասթափություն առաջացրեց գողականության շրջանում և նպաստեց պետությունից վերջիններիս էլ ավելի հեռու դիրքավորվելուն:

Ամբողջ սավածը հաշվի առնելով՝ կարելի է արդյոք գողականությունը հակամշակույթ համարել: Ըստ էության, գողականության՝ ենթամշակույթ լինելու օգտին ոչ պակաս ծանրակշիռ ու մեծաթիվ փաստարկներ են առկա: Դրանցից մեկը, օրինակ, վերաբերում է գողական ենթամշակույթի ծագումնաբանությանը: Արդեն նշվել է, որ ԽՍՀՄ-ում գողականությունը առաջացավ ոչ պաշտոնական մշակույթին և պետությանը հակադրվելու նպատակով: Այն որպես ենթամշակույթ առանձնացավ, կայացավ և քրեական աշխարհում գերիշխող դիրք ստացավ խորհրդային իշխանությունների մի շարք միջոցառումների շնորհիվ, որոնցում ակնհայտ էր վերջիններիս գաղափարական աջակցությունը: Հետագա տարիներին այդ աջակցությունը, չնայած մասնակի նվազմանը, ամբողջովին չդադարեց, ինչի մասին է վկայում ազատագրկման

34 Նույն տեղում:

35 Նույն տեղում:

վայրերում վարչակազմերի կողմից ներքին կառավարումը օրենքով գողերին ու գողական հեղինակություններին վստահելը: Ավելի ուշ՝ ԽՍՀՄ փլուզմանն հաջորդող շրջանում և հատկապես 1990-ականների երկրորդ կեսից սկսած, ակնհայտ է քաղաքական որոշակի գործընթացների (օրինակ՝ ընտրարշավների) մեջ նրանց ներգրավումը³⁶:

Գողականի՝ ենթամշակույթ լինելու օգտին են խոսում նաև պաշտոնական մշակույթի հետ տարբեր հարթություններում դրսևորվող նմանությունները: Ինչպես արդեն ասվել է, այդ նմանությունները ակներև են հանցագործության որոշակի տեսակներ մերժելու հարցում, որպիսիք են բռնաբարությունը, սպանությունը, թմրանյութերի վաճառքը, բանդիտիզմը և այլն: Գողական ենթամշակույթը, ինչպես և խորհրդային տարիների պաշտոնական մշակույթը, մերժողական վերաբերմունք ուներ հարուստների և կապիտալիստների նկատմամբ, որոնց թալանելը, ըստ էության, երկուստեք խրախուսելի էր: Առանցքային նմանությունը գուցե այն է, որ ինչպես ԽՍՀՄ պաշտոնական մշակույթի, այնպես էլ գողականության սոցիալական հենարանը շարքային աշխատավոր դասակարգն էր (մուժիկները կամ հարիֆները), որոնց հաշվին ազատագրկման վայրերում գոյատևում էր գողական վերնախավը, և որոնք իրենց իշխանությունը պահպանելու համար աջակցում և պաշտպանում էին մուժիկությանը քրեական այլ տարրերի ոտնձգություններից:

Պաշտոնական կամ հիմնահոսային մշակույթի հետ գողական ենթամշակույթն ուներ նաև բյուրոկրատական և կառուցվածքային ընդհանրություններ: «Ինչու՞ էր գաղութներում (և բանտախցում) իշխանությունը պատկանում գողերին»՝ հարցնում է Վ. Կաբոն և անմիջապես պատասխանում. «Որովհետև նրանք միահյուսված ու իրար հետ կապված էին խիստ կարգապահությամբ ու գողական օրենքով, և այդ առումով կապկում էին իշխող կուսակցության»³⁷ հիերարխիկ կառուցվածքը, դրա կարգապահությունն ու կանոնադրությունը՝ դրա անդամությունից բխող իրավունքներով և պարտականություններով:

36 «Լրագրողներ հանուն մարդու իրավունքների» ՀԿ նախագահ Ժաննա Ալեքսանյանը, խոսելով մինչև Թավշյա հեղափոխության ժամանակահատվածի մասին, նկատում է. «Ասենք՝ օլիգարխիկ համակարգը, որ կար մեր երկրում, որը սերտաճած էր իշխանությունների հետ. եթե հիշում եք՝ ընտրություններին նաև բանտերից մարդիկ էին բերում... Ո՞վ էր դա ասում»: *Փորձագիտական հարցազրույց, #5*: ՀՀ նոր իշխանությունների բարեփոխումները ազատագրկման վայրերում:

37 Նկատի ունենք ԽՍՀՄ կոմունիստական կուսակցությունը:

Մալալետկաները՝ ապագա օրենքով գողերը, ինչ-որ առումով կոմերիտականներ էին, կադրերի դարբնոց: Սուկաների նկատմամբ դատավարությունները հիշեցնում էին *ժողովրդի թշնամիների* նկատմամբ դատավարությունները... Մուժիկները պարտավոր էին բարեխիղճ աշխատել: Նրանք հարկադրված էին «եկամտահարկ» վճարել, որը վճարելուց հետո կարող էին ապրել հանգիստ ու ինքնավստահ՝ իմանալով, որ իրենց ոչ ոք չի նեղացնի: Իսկ եթե նման բան տեղի ունենար, կարելի էր դիմել գողերին, ինչպես իշխանություններին՝ օգնության համար»³⁸:

Ասվածից զատ՝ առկա էին նաև որոշակի ընդհանրություններ գողական խոսվածքի և հիմնահոսային մշակույթի բառերի ու հասկացությունների միջև: Ա. Սիդորովը համարում է, որ խոսվածքում օգտագործվող բառերի մեծամասնությունը ժողովրդի տարբեր բարբառներից վերցված բառերի ու հասկացությունների շաղախ է³⁹: Հետևապես սխալ է այն առանձին լեզու համարելը⁴⁰: Չնայած բառարանի առանձին հատվածներում մենք նույնպես, կրկնություններից խուսափելու նպատակով, երբեմն՝ «խոսվածք», «ժարգոն» հասկացություններին զուգահեռ, օգտագործել ենք «գողական լեզու» եզրը, այդուհանդերձ, լեզվաբանական տեսանկյունից ճիշտը *խոսվածք* եզրի օգտագործումն է: Քանի որ մի կողմից՝ «ժարգոնը չունի իր քերականական կարգը և հիմնական բառային ֆոնդը»⁴¹, մյուս կողմից՝ «հանցագործները խոսում են ընդհանուր օգտագործման լեզվով՝ ժարգոնի կողմից շատ թե քիչ հավելումներով և սնուցումներով»⁴²:

Ավարտելով այս հակիրճ անդրադարձը գողական ենթամշակույթին և վերադառնալով բառարանի բուն նյութին՝ գողական խոսվածքին, մի քանի խոսքով ներկայացնենք վերջինիս ծագման հանգամանքները:

38 Кабо В.Р., 1990. Структура лагеря и архетипы сознания, Советская этнография, №1, сс. 108–113. Գողերն ունեին սեփական, ոչ բարդ գաղափարախոսությունը: Իրենց գոյությունը նրանք արդարացնում էին պարզ բացատրությամբ՝ «բոլորը գողանում են»։ Նրանց համոզմամբ՝ «ամբողջ հասարակությունը հիմնված է գողության, բլատի վրա»:

39 Сидоров А., 1999. Великие битвы уголовного мира, История профессиональной преступности Советской России, Книга первая (1917–1940 гг.).

40 «ժարգոն» (արգո) բառը շրջանառության մեջ դրած ֆրանսիացի գրող Վ. Հյուգոն լեզուն և ժարգոնը օգտագործում է որպես հոմանիշներ. «Քիչ հետազոտություններ կարող են այնքան հետաքրքիր ու արդյունավետ լինել, որքան արգոյի ոլորտը: Դա իսկական լեզու է լեզվի մեջ...»։ Sեն՝ Гюго В., Отверженные, Т. 2., Москва, Правда, 1979, Кн. 7, с. 308:

41 Толковый словарь уголовных жаргонов, Под общей редакцией Ю.П. Дубягина и А.Г. Бронникова, 1991. Москва, с. 7.

42 Толковый словарь уголовных жаргонов, с. 8.

Խոսվածքների առաջացման հանգամանքների մասին խոսելիս ուսումնասիրողները կարևորում են մի շարք հանգամանքներ: Այդպիսի հանգամանքներ կարող են լինել, օրինակ, հիմնահոսային մշակույթից որևէ խմբի (էթնիկ, սոցիալական, մասնագիտական և այլն) երկարատև մեկուսացումը, որոշակի արտաքին գործոնների ազդեցությամբ այլ՝ կայացած լեզվական միջավայրում նրանց հայտնվելը, գործունեության առանձին ասպեկտները միջավայրից թաքցնելը կամ ընդհատակյա գործունեությունը: Խոսվածքների առաջացման պատճառների թվում նշվում է նաև սեփական խմբի ներկայացուցիչներին հեշտությամբ նույնականացնելու և խմբին չպատկանողներին նրանցից տարբերելու գործառույթը:

Գողական խոսվածքի ծագման վերաբերյալ ուսումնասիրողների կարծիքները նույնքան տարաբնույթ են, որքան թվարկված գործոնները: Ուսումնասիրողների մեծ մասը այնուամենայնիվ համարում է, որ գողական խոսվածքի առաջացման պատճառը գաղտնապահությունն է: Այդ կարծիքը, սակայն, հերքվում է մի շարք հակափաստարկներով.

- Գողական ենթամշակույթի ներկայացուցիչները հաճախ բացահայտ օգտագործում են խոսվածքը ոչ միայն հանցագործ աշխարհի մյուս ներկայացուցիչների, այլև իրավապահ մարմինների ներկայությամբ:
- Գողական խոսվածքում ներառվող բառերի ու հասկացությունների մի զգալի մասը օգտագործվում է ոչ գողական ենթամշակույթին պատկանող անձանց կողմից և առօրյա հարաբերություններում:
- Ազատագրվման վայրերում ծառայություն իրականացնող վարչակազմի անդամները հիմնականում քաջածանոթ են գողական խոսվածքին⁴³:

Որոշ ուսումնասիրողներ համարում են, որ հանցագործ աշխարհում ներգրավված անձինք անգրագետ և թերուս են, ինչը որոշակի ազդեցություն է ունեցել գողական բառապաշարի ձևավորման վրա: Այդ հանգամանքը, օրինակ, Վ. Սամոյլովին թույլ է տվել, նաև այլ փաստարկների հիմամբ, պնդել, որ գողական ենթամշակույթը

43 Որոշ փորձագետներ նշում են, որ քրեական ենթամշակույթի հասկացություններ նկատելի են նաև վարչակազմի շրջանում: Փորձագիտական հարցազրույց, # 5, 10:

Նախնադարյան մշակույթի արդի դրսևորում է⁴⁴: Այս պնդումը ևս ունի իր հակափաստարկները, ի մասնավորի, որ գողական հեղինակությունների մեջ կան բուհական կրթությամբ և մտավորականների ընտանիքներից սերող բազմաթիվ մարդիկ: Ուսումնասիրողների մեկ այլ խումբ համարում է, որ գողական խոսվածքը մասնագիտական լեզու է և ընդհանրություններ ունի որոշակի հազվագյուտ արհեստավորական ընկերակցությունների լեզվի հետ⁴⁵: Որպես դրա օժանդակ փաստարկում՝ նշվում են նաև գողականների պահելաձևը, հագուստը, ոճը և այլն⁴⁶: Հնչել է նաև տեսակետ, որ գողական խոսվածքը պայմանավորված է հանցագործների այլասերված մտածողությամբ և պայմանավորված է նրանց բացառիկության ինքնագիտակցմամբ, որը փորձ է արվում ներշնչել մյուսներին⁴⁷:

Մեր կարծիքով՝ վերոնշյալ բոլոր գործոնները ինչ-որ չափով մասնակից են գողական խոսվածքի ձևավորմանը, այդ թվում՝ և՛ մեկուսացումը, և՛ մասնագիտացումը, և՛ կուրաժը, և՛ նույնականացումը, և՛ կոնսպիրացիան: Վերջին առումով ուշագրավ է, որ 18.02.2022 թ. ՀՀ Քրեական օրենսգրքում կատարված փոփոխությունները անուղղակիորեն նպաստել են ազատագրկման վայրերում գողական ենթամշակույթի խոսվածքում ընդունված հասկացությունների («պանյատների») բացահայտ օգտագործումից խուսափելուն⁴⁸: ՀՀ տարբեր քրեակատարողական հիմնարկություններում գտնվող դատապարտյալների հետ հարցազրույցներում ակներև էր, որ նրանք զգուշանում են բարձրաձայն հնչեցնել առավել ակտիվ կիրառում ունեցող ժարգոնային հասկացությունները, հատկապես այնպիսիք, որոնք վերաբերում են գողական աշխարհում ընդունված կարգավիճակներին և հարաբերություններին⁴⁹: Հարցազրույցներից մեկի ժամանակ բանասացը նկատեց, որ անհրաժեշտության դեպքում այդ հասկացությունները կփոխարինվեն ուրիշներով, բայց երբեք չեն հրաժարվի դրանցից՝ քանի

44 Самойлов Л., 1990. Этнография лагеря, Советская этнография, №1, сс. 96-108.

45 Толковый словарь уголовных жаргонов, с. 8.

46 Նույն տեղում:

47 Նույն տեղում:

48 Հիշեցնենք, որ ՀՀ Քրեական օրենսգրքում (նաև կատարված փոփոխությունների արդյունքում) չեն օգտագործվում խոսվածք, ժարգոն, լեզու արտահայտությունները: Տես ՀՀ Քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ օրենք. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=139239>, (վերջին դիտումը՝ 23 օգոստոս, 2022):

49 Փորձագիտական հարցազրույց, # 10:

դեռ գործում են այդ կարգավիճակներն ու հարաբերությունները⁵⁰: Իսկ մեկ այլ բանասաց նկատեց, որ եթե ինքը լիներ ազատության մեջ, առանց կաշկանդվելու կբացահայտեր գողական մի շարք հասկացությունների իմաստները⁵¹:

50 Անհատական հարցազրույց, Գյումրի, 2022:

51 Անհատական հարցազրույց, Գյումրի, 2022:

**ԳՈՂԱԿԱՆ ԽՈՍՎԱԾՔԸ ԶՐԵԱԿԱՆ ՈՒ ԹԱՂԱՅԻՆ
ՄԻՋԱՎԱՅՐԵՐՈՒՄ. ՓՈԽԱԿԵՐՊՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ
ԸՆԴՀԱՆՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Աղասի Թաղևոսյան

Հողվածի հիմնական նպատակն է քննարկել Հայաստանի հասարակական միջավայրում այսպես կոչված *գողական* խոսվածքի ու պրակտիկաների տարածվածության երևույթը և դրա փոխակերպումները: Հողվածի հիմքում ընկած են գողական խոսվածքի բացատրական բառարան կազմելու նպատակով կատարված հետազոտական աշխատանքների ընթացքում գրանցված որակական տվյալները: Հետազոտությունն իրականացվել է Երևանում, Գյումրիում, Գորիսում, Արմավիրում և Արթիկում: Հաշվի առնելով այն, որ հետազոտվող երևույթը հիմնականում բնորոշ է քաղաքային բնակավայրերին, ընտրվել են մեկ խոշոր, մեկ միջին և երեք փոքր քաղաքներ: Իրականացվել են 45 անհատական խորացված և 10 փորձագիտական հարցազրույցներ, ընդհանուրը 80 ժամ տևողությամբ: Աշխատանքները հիմնականում կատարվել են բառարանագիտական տվյալներ գրանցելու նպատակով: Գրանցված հետազոտական տվյալները բավականին հարուստ նյութ են պարունակում ոչ միայն բառերի բացատրության և իմաստաբանության տեսանկյունից, այլև՝ գողական ենթամշակույթին բնորոշ խոսվածքի՝ որպես հասարակական հարաբերությունների վրա ազդող և որոշակի վարքագծային պրակտիկաներ ձևավորող երևույթի: Հետաքրքիր ու կարևոր բացահայտումներից է այն, որ քրեական միջավայրում ծնված ու շրջանառվող գողական խոսվածքը պայմանավորում է ոչ միայն բուն քրեական միջավայրին բնորոշ հարաբերությունների ու վարքագծային պրակտիկաների ձևերը, այլև, դուրս գալով այդ շրջանակներից և որոշակի փոխակերպումներ ապրելով, էական դեր է խաղում «տղամարդկանց աշխարհում» հասարակական հարաբերությունների կազմակերպման, հիերարխիաների ձևավորման ու վարքագծային պրակտիկաների արմատավորման վրա: Հայաստանում գողական ենթամշակույթի տարածման միջավայրը քաղաքներն են, իսկ գլխավոր բջիջը՝ թաղերը,

բակերն ու փողոցը¹: Գողական հասկացությունների ու այդ միջավայրի կանոնների համաձայն՝ ապրելակերպի նորմերի յուրացումը ինչպես 1900-ականների երկրորդ կեսին, այնպես էլ այսօր սկսվում է թաղային միջավայրում տղաների սոցիալականացման վաղ տարիքից:

Գրանցված բառարանային տվյալները հիմք են տալիս ասելու, որ այդ խոսվածքը հայկական միջավայրում փոխառված երևույթ է և այստեղ մուտք է գործել ռուսական քրեական աշխարհից, որը ԽՍՀՄ տարիներին էական տրանսֆորմացիաներ կրեց ԳՈՒԼազ-ի ճամբարներում² և արդեն 1940-ականների վերջերից սկսեց ներթափանցել Հայաստանի քաղաքային միջավայր³: Որոշ կարծիքների համաձայն՝ 1950-ականներին, երբ սկսվեց խրուշչովյան ձևափոխումը և շատ բանտարկյալներ արդարացում ստանալով՝ վերադարձան իրենց բնակավայրեր, իրենց հետ բերեցին նաև բանտային միջավայրին բնորոշ խոսվածքն ու վարքագծային պրակտիկաները: Այսինքն՝ կարելի է ասել, որ թաղը՝ որպես հասարակական համակեցության տարածք ու միավոր, սկսեց «գողականացվել» հենց այդ տարիներից սկսած⁴, և դա խորհրդային երևույթ է, ինչը հայկական միջավայրում «ազգայնացվելով»՝ ձեռք բերեց տեղական բնույթ⁵՝ միևնույն ժամանակ պահպանելով ընդհանրություններն ու կապերը ԽՍՀՄ ամբողջ տարածքում տարածված այդ ենթամշակույթի հետ⁶: Հետխորհրդային տարիներին այն որոշակի

1 Այս հիմնասխեմայի մասին չափազանց հետաքրքիր է՝ Լևոն Աբրահամյան, Գվարդիաններից մինչև թաղային հեղինակություններ, «Հեռափոխելով քաղաքը. մարդաբանական դիտանկյուն» գիտաժողովում կարդացած զեկույց. <https://www.youtube.com/watch?v=OLQNICuoEDQ> (վերջին դիտումը՝ 25 օգոստոս, 2022):

2 Այս խնդրի շուրջ ուշագրավ դիտարկումներ են արվել՝ Բռնության մշակույթը. գողականություն և հարակից երևույթներ. ետխորհրդային փուլի ավարտը Հայաստանում: Հարցազրույց Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանի հետ, հարցազրույցավար Գայանե Հովակիմյան, մաս առաջին, <https://hetq.am/hy/article/108479> (վերջին դիտումը՝ 25 օգոստոս, 2022):

3 Երևանում «գող տղաների» առաջին խմբերը, ըստ որոշ հետազոտությունների, ի հայտ են եկել Կոնդ թաղամասում հետպատերազմական առաջին տարիներին՝ 1945 թվից հետո: Տես Ավագյան Է., Կոնդի վերջալույսը (Հուշեր հին Կոնդից), Երևան. գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2006, էջ 39:

4 Հովակիմյան Գ., Տեր-Գաբրիելյան Գ., 2020. Քրեական բարքերի, լեզվի և վարքագծի ազդեցությունը սոցիալական հարաբերություններում բռնության դրսևորման վրա: Բռնության մշակույթը Հայաստանում, Երևան, ԵՀՀ, էջ 54-55:

5 Այս խնդրի շուրջ որոշ դիտարկումներ տես Թադևոսյան Ա., Երևանի քաղաքային մշակույթը: Մաս առաջին. Հասարակական մշակույթի փոխակերպումները խորհրդային և հետխորհրդային Երևանում, ՎԷՄ Համահայկական հանդես, 2010, թիվ 4, էջ 116-118:

6 ԽՍՀՄ և ռուսական միջավայրում այս խնդիրը բավականին հետազոտված է: Տես Ефимова Е.С., 2004. Современная тюрьма. Быт, традиции и фольклор., Москва. Багреева Е.М., 2001. Субкультура осужденных и их ресоциализация, Москва. Самойлов Л., Этнография лагеря. Советская этнография, 1990. 1, сс. 96-108; Кабо В.Р., 1990, Структура лагеря и архетипы сознания. Советская этнография. 1, сс. 108-113; Волков В. В., Силовое предпринимательство, XXI век: экономико-социологический анализ, СПб., 2012, сс. 94-203.

փոխակերպումներ է կրում⁷: Փոխակերպումների գործընթացը շարունակական բնույթ ունի և պայմանավորված է նոր հասարակական իրավիճակի առանձնահատկություններով:

Տղան թաղային կյանքում

Հայաստանում գողական խոսվածքի ու վարքուբարքի յուրացման անմիջական նեղ միջավայրը փողոցն է, մի փոքր ավելի լայն՝ թաղը: Փողոցը որպես քրեական վարքուբարքի միջավայր՝ միայն Հայաստանին բնորոշ երևույթ չէ⁸: Դա բավական տարածված է աշխարհի նաև այլ երկրներում⁹: Քաղաքի մարդաբանությունը թույլ է տալիս ասել, որ այն քաղաքային կյանքում տարածվեց հատկապես քաղաքների արդյունաբերականացման շրջանում, երբ գողությունը հասարակության կողմից դատապարտելի և առանձին ու անհատական բնույթի արարքից ձեռք բերեց կազմակերպված խմբային բնույթ՝ ձևավորելով իրեն բնորոշ ենթամշակույթները: Հայաստանում նույնպես, ըստ ազգագրական վկայությունների, գողությունը համայնքային կյանքում խստագույնս դատապարտվող արարք էր, իսկ ըստ ավանդական համայնքային կյանքի՝ գողը համայնքի կարգավիճակային հիերարխիայում ոչ թե ցածր տեղ էր զբաղեցնում, այլ ընդհանրապես տեղ չուներ¹⁰: Գողերը վտարվում էին համայնքներից և չէին ընդունվում որևէ այլ համայնքի կողմից, և դա նրանց դատապարտում էր ապրելու բնակավայրերից դուրս, ինչը փաստացի դանդաղ մահվան դատավճիռ էր նշանակում:

Այս հոդվածում նպատակ չունենալով ակնարկ կատարել գողական ենթամշակույթի ձևավորման պատմությանը՝ պարզապես նկատենք, որ այն Հայաստանում գլխավորապես խորհրդային շրջանում ձևավորված և անկախ Հայաստան այդ շրջանից ժառանգված երևույթ է: *Այդ ենթամշակույթը, ներթափանցելով հիմնականում պատրիարխալ ավանդական նորմերով ապրող թաղային միջավայրեր, իրեն հարմարեցրեց «տղամարդկության» մասին պատկերացումները, միաձուլվեց տղամարդու պատվի կոդեքսի ավանդական նորմերին*

7 Հովակիմյան Գ., Տեր-Գաբրիելյան Գ., նշվ. աշխ., էջ 47-64:

8 Այս խնդրի վերաբերյալ հետաքրքիր զուգահեռներ տես Захарова Е., Тбилисская улица как среда мужской социализации, Laboratorium, 2010, 1, сс. 182-204:

9 White, William Foote. 1993. Street Corner Societies. The Social Structure of the Italian Slum. Chicago-London. University of Chicago Press, pp. 3-14.

10 Акопян М., 1988. Армянская сельская община в конце 19-в начале 20 вв., Ереван, с. 106.

և փաստացիորեն դարձավ թաղային կյանքում կարգավիճակների ձևավորման նոր չափանիշ: Փոխվեցին հարգված տղամարդու մասին ընդունված պատկերացումները: Եթե թաղային միջավայրում ավանդականորեն հարգանք վայելող մարդիկ փորձառու, իմաստուն և որոշումներ կայացնելու կարողություն ունեցող մարդիկ էին, որոնց վստահում էին արդար դատելու և հարևանների միջև առաջացող հարցերը լուծելու գործը, որոնք նաև վերահսկում էին թաղամասում կարգուկանոնի պահպանումը, ապա գողականի ներթափանցումով նման մարդկանց ազդեցությունը նվազեց: Հատկապես դեռահաս ու երիտասարդ տղաների միջավայրում այն էական դերակատարում ձեռք բերեց փողոցում և թաղում հարաբերությունների կարգավորման հարցում¹¹:

Անկախության շրջանում այս ենթամշակույթը զգալի փոփոխություններ է կրում: Որոշ առումով այն քաղաքականացվում է, ընդլայնում իր գործառույթների շրջանակը, հայտնվում հեռուստատեսիալներում և դառնում հանրահռչակվող ենթամշակույթ: Նկատելի է դառնում նաև խորհրդային բանտային միջավայրից հայկականի օտարվելը: Դա արտացոլվում է հատկապես բանտային միջավայրում խորհրդային շրջանից ժառանգված բառապաշարի աստիճանական դուրսմղման մեջ: Վերջին տարիներին նկատվում է նաև փողոցի ու թաղի վրա ենթամշակույթի ազդեցության թուլացման միտում: Վերադառնալով ուշսովետիզմի և մինչև 2018 թվականը ստեղծված պատկերին¹² հարկ է նկատել, որ դրա նկարագրությունը բնութագրական է հատկապես այսօրվա միջինից բարձր սերնդի հիշողություններին:

Գողական ենթամշակույթը Երևանին և միջին քաղաքներին բնորոշ երևույթ է: Առանձին բացառություններով, այն ավելի թույլ է արտահայտված փոքր քաղաքներում: Փոքր քաղաքներից շատերում փողոցի կարգ ու կանոնին հետևող հեղինակությունները մնում են հարևանության մեջ հարգանք վայելող, ազդեցիկ տղամարդիկ:

Կոնկրետ տարածաշրջանը, որ մինչև ուսանողական տարիքը ապրել եմ, ընդեղ մեր թաղում առհասարակ ու իրա հարակից

11 Այս երևույթը չափազանց դիպուկ ու հետաքրքիր կերպով ներկայացված է նաև գեղարվեստական գրականության մեջ: Տես Համբարձումյան Հ., Գյոթեի Բիձեն, <https://inknagir.org/?p=8738> (վերջին դիտումը՝ 3 օգոստոս, 2022):

12 Հովակիմյան Գ., Տեր-Գաբրիելյան Գ., նշվ. աշխ., էջ 47-64:

թաղերում գողականը տենց հասուկ ֆենտմեն չի էղել, ընտանիքների մակարդակով ա էղել, որ ինչ-որ ընտանիքից մի հոգի, իրա խոսքը անցներ, նույն ձևի նույն իրա տարիքի մարդ կարար լիներ, ով որ նույն էր նկատողությունը աներ, ուշադրություն չդարձներին, բայց էդ մեկին լսեին: Իրան որպես գողական կերպար չենք ընկալել, որովհետև ինքը ավելի շատ տենց սիմեյնի կերպար ա էլել, որ իրա խոսքը անցնում էր, զուտ էդքանը: Զուտ հարգված էր, այսինքն՝ դեպքեր ա եղել, որ թաղում ինչ-որ մեկը ծխելուց ա էլել, հերը իրա կոնկրետ էլել, բռնցրել ա, ասել ա՝ ինչ անես-չանես, էսինչ ձյաձային չասես, խոսքի (ծիծաղ), էդինչ ձյաձան, ասենք, կարար մի տեղ հաշվապահ աշխատեր, բայց էդ ավանդական նիստուկացին ավելի շատ ա հետևում, հիերարխայում ինքը ավելի բարձր ա՝ էդ հարցեր լուծելու, կամ թաղում կոչվ ա, կամ թեկուզ մարդ ու կին իրար հետ վիճում են, էթում են իրա մոտ: Մուդրեց վիճակի մեջ ա ավելի ինքը: Եթե ինչ-որ բան լիներ, խորհրդատվության համար մտածում էին՝ լավ, եթե մենք չիմանանք, չկարանանք, վերջի իտոգ ինքը մի բան կասի, կամ եթե ինքը ինչ-որ մի բան ասում էր, ուրեմն վայո, փակ ա թեման, ուրեմն մե բան գիտի:

23 տարեկան տղամարդ, ք. Գավառ

Երևանում և միջին քաղաքներում գողական ենթամշակույթի ազդեցության հիմնական տարածքը փողոցն է, որն ունի երկու հիմնական միավոր՝ «քուչա» և թաղ: «Քուչա»-ն՝ բառի բուն իմաստով, առանձին վերցրած, փողոցն է: Այն միավորում է նույն փողոցում ապրող տղաներին վաղ տարիքից, երբ տղա երեխան դուրս է գալիս փողոց խաղալու և առաջին քայլերն է անում սոցիալականացման մեջ: Փողոցային խոսվածքում, երբ խոսքը «քուչա»-ի-«քուչի» մասին է, այն կիրառվում է որոշակի ենթատեքստով: Դա առաջին հերթին նշում է տղաների հավաքատեղին, և երկրորդ՝ այդտեղ տղաները հաղորդակցվում են որոշակի նորմերի ու հասկացությունների համաձայն, որոնք ծագումնաբանորեն այստեղ են ներթափանցել քրեական, իսկ ավելի կոնկրետ՝ գողական աշխարհից:

Երևի մի յոթ-ութ տարեկան կեղնեի: Մի օր ընկերոջս հետ հայտնվեցի մեր բիսեդկում: Բիսեդկեն լցված էր հայաթի երեխեքով, ու մեր մեծերից մեկը բացատրում էր՝ ճիշտը որն է, սխալը որն է, որ սիտուացիայում ոնց է պետք անել ու ասել, ոնց պետք չէ: Ու էդ ամեն ինչը էնքան հետաքրքիր ու գրավիչ էր, որովհետև համ շատ պարզ էր, համ էլ մի տեսակ, դու որ դրանք իմանայիր, արդեն ավելի ապահով քեզ կզգայիր, որովհետև ամեն սիտուացիա իրա ճիշտ լուծումն ունի, ու երբ դու դա գիտես, քեզ համ հարգում են, համ էլ դու ապահով ես: Եթե չլիներ հորքուրիս մեծ տղու ավտարիտետը, որ արվեստի ու երաժշտության մեջ էր խորացած, ու երբ իմացավ, որ բիսեդկում եմ էղել, վրես ջղայնացավ ու էլ չթողեց գնամ, կարող է ես էլ եսիմ ինչ դառած էղնեի:

55 տարեկան տղամարդ, ք. Գյումրի

Երբեմն որպես «բուլա»-ին փոխարինող միավոր է հանդես գալիս «հայաթ»-ը՝ բակը: Սա հատկապես ավելի տարածված է բազմաբնակարան շենքերի թաղամասերում և միավորում է տվյալ շենքի կամ մի քանի մերձակա շենքերի տղաներին, որոնք ծանոթացել և միասին մեծացել են ընդհանուր բակային տարածքում վաղ մանկությունից սկսած: «Բուլչի» կամ «հայաթի» ավելի ընդլայնված տարբերակը թաղն է, որը հաճախ համընկնում է քաղաքի պատմական կամ արդի վարչական միավորների հետ և կարևոր տեղ ունի տղաների սոցիալականացման ու ինքնության մեջ¹³: Թաղը քաղաքային տարածքում նշում է տղաների պատկանելությունը, լոկալ ինքնությունը և ունի շատ հստակ սահմաններ, որի ներսում էլ թաղային նորմերով ապրող տղաները կազմակերպում են իրենց առօրյան: Տղաների կյանքում թաղային նորմերով ապրելու ամենից բուռն շրջանը դեռահասությունից վաղ երիտասարդության, իսկ ավելի որոշակի՝ 12-25 տարեկան ժամանակահատվածն է: Առանձին թաղամասերում այս տարիքը համարվել է հանցագործ կյանքով ապրելու կամ այդ շրջանակներին հարելու ամենից վտանգավոր շրջանը:

13 Лурье С., Давтян А., 2017. Ереванская цивилизация или как формируется традиция современности. Ереван. сс. 25-28.

Ես որ դպրոց պետք ա գնայի, հորքուրս ուսմասվար էր Մուրացանի դպրոցում, ու մերոնք, որպեսզի մեր թաղի դպրոց չգնամ հանկարծ, որովհետև մեր թաղը... 6-րդ դասարանից հետո դատվում էին սաղ (քմծիծաղ), ինձ տարան ընտեղ, որ հորքուրս տիրություն անի, չնայած ընտեղ էլ եսիմ ինչ չէր:

42 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Ըստ գրանցված հարցազրույցների տվյալների՝ հանցագործ աշխարհին հարելուն տղաներին մի քանի բան էր մղում: Դա, նախ, կարգավիճակի հարցն էր և, հատկապես, առաջնորդության ձգտումը:

Ես հիշում եմ՝ մեր բակում մանկական տարիքից հստակ կար էր հիերարխիկ բաշխումը: Այսինքն՝ ուլքեր կարային լինել լիդերներ, ուլքեր իրանց հետևից կարան տանեն ինչ-որ քանակություն... և ինչ-որ խնդիր որ լինում էր, էր մարդիկ պետք ա լինեին առաջին տեղերում, այսպես ասած՝ լավեր, լավ տղերք և այլն, և շատ դեպքում տղա էրեխեքը ուզում էին, որ իրանք էլ ինչ-որ դեր կամ դիրք զբաղեցնեին ըտեղ: Հետևաբար անհրաժեշտություն էր լինում ինչ-որ բաներ իմանալ, տեղեկատվություն, ինչ-որ հարաբերություն, ինչ-որ բարքեր և այլն:

47 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Կարևոր դեր ուներ, նախ, գողականի առասպալականացված վիճակը: Երևանում և այլ բնակավայրերում կային նման «լեգենդար» կերպարներ, որոնց կյանքի մանրամասներն իմանալն ու պատմելը դեռահաս ու երիտասարդ տղաների համար արդեն իսկ կարգավիճակ ապահովող երևույթներ էին¹⁴: Երկրորդ՝ դա այդ միջավայրերի պատկանելության շնորհիվ տղաների աշխարհում ձեռք բերվող պաշտպանվածության ու իշխանության զգացումն էր: Եվ երրորդ՝ կարևոր գործոնը

14 Հովակիմյան Գ., Տեր-Գաբրիելյան Գ., Նշվ. աշխ., էջ 53:

հասկացությունների ու նորմերի որոշակիությունը, որոնց միջոցով տղան շատ հստակ կարող էր ձևավորել ճշտի ու սխալի մասին պատկերացումների մի համակարգ, որն իմանալու դեպքում մեծանում էր սխալ չանելու և վտանգավոր ու խոցելի իրավիճակներում չհայտնվելու հավանականությունը: Եվ վերջապես, դա կարևոր պայման էր «թաղի տղա» ընկալվելու, այսինքն՝ թաղային միջավայրում տղամարդկային հարգանք ու վարկանիշ ունենալու համար: Հակառակ դեպքում, ցանկացած տղա վտանգում էր իրեն՝ հայտնվելու թաղային կյանքի լուսանցքում, ինչը կտրուկ մեծացնում էր տղաների միջավայրում ծաղրվելու, տարբեր առիթներով շահագործվելու և նույնիսկ ֆիզիկական բռնության ենթարկվելու վտանգը: «Քուչում կանգնող» կամ «հայաթ իջնող» տղաները, ինչը նշանակում էր թաղային նորմերը հարգող, պահպանող և դրանցով առաջնորդվող միջավայրերին ինտեգրված լինել, կարող էին լուսանցքում հայտնվածներին ծաղրել նրա հագուկապի, դպրոցում լավ սովորելու, ջութակով կամ որևէ այլ երաժշտական գործիքով թաղամասով անցնելու, կիրթ և գրական, այսպես կոչված «կուլտուրական» բառեր օգտագործելու և շատ այլ պատճառներով:

Թաղային կյանքով ապրող տղաները շատ լավ գիտեին նաև քաղաքի այլ թաղամասերի «թաղի տղաներին», հատկապես նրանցից հարգվածներին: Տարբեր թաղամասերի տղաների ծանոթությանն ուղեկցող հարցուփորձերում առաջին հարցերից մեկը *գողական* կամ *լավ տղերքին* ճանաչելուն ուղղված հարցերն էին: Դրանով պարզում էին, թե որքանով է դիմացինը ներգրավված թաղային կյանք և որքանով է առաջնորդվում այդ նորմերով ու ընկալումներով, ինչպես կարելի է նրա հետ հարաբերվել: Եթե դիմացինը չէր ճանաչում սեփական թաղամասի տղաներին, դա նշան էր, որ նա չի կարող *կարգին տղա* համարվել, ու կարող էին նրա հանդեպ անհարգալից վերաբերվել: Իսկ հայտնի անունների ճանաչելու դեպքում կարող էին բարիդրացիական փոխհարաբերություններ հաստատվել:

Տղաների աշխարհում ստատուս ապահովող կարևոր չափանիշ էր «նստած-հեղած տղա» արտահայտությունը: Սա բանտային խոսվածքում դատապարտվածությունը նշող արտահայտություններից մեկն էր: Դիմացինի հարգանքին արժանանալու չափանիշ կարող էր լինել

նույնիսկ «նստած-հելած» հարազատ, բարեկամ կամ ընկեր ունենալը և նմանների մասին հարգալից շեշտադրումով խոսելը: Դա ցույց էր տալիս, որ միջավայրը հարգանքով է վերաբերվում հանցավոր աշխարհին, ինչը «տղամարդ» ընկալվելու կարևոր նշան էր:

Ստեղ նաև գիտես ինչ կա. հասարակության մեջ, հատկապես տղեքի շրջանում, մի տեսակ բան կա՝ էն որ «լավ տղա» լինելու կրիտերիա ա, որ դու նստած ընգեր ունես, այսինքն՝ էդ մի տեսակ մարդիկ հպարտանում էին, որ մենք նստած լավ ընգերներ ունենք: Ու ինձ թվում ա՝ նաև նրա մասին ա խոսում, որ ինչքան ա մեր հասարակությունը էդ մարդկանց կարևոր դեր տալիս, որովհետև մեզ մոտ կարող ա, չգիտեմ, ռազբիռատի բան լինի, որևէ մեկը չի մտածում՝ գնալ, հարցնել մշակութային գործչի (քմծիծաղ)՝ հարցին լուծում տալու համար, այլ կարող ա կռվի ժամանակ մեկն ասի՝ բա ես նստած ընգեր ունեմ, հեսա կզանգի սրան, նրան... Մի տեսակ՝ էդ տղայական մշակույթում նստած մեկի հետ կապ ունենալը քեզ համար բենեֆիթ ա լրացուցիչ, որ դու լավ շրջապատ ունես:

28 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Հատկանշական է, որ «գողականը» իրականում շատ ավելի տարբերակված մոտեցում ունի հանցագործ աշխարհին, քան թաղայինը: Նախ՝ դատապարտվածություն ունեցողներից ոչ բոլորն են, որ գողական աշխարհի ներկայացուցիչ են համարվում, երկրորդ՝ բանտում ոչ բոլորն են հանցագործ աշխարհի մարդիկ և, հետևաբար, գողական աշխարհի հիերարխիաներից դուրս են, և երրորդ՝ ոչ բոլոր հանցագործներն են, որ գողական աշխարհի կողմից ընդունելի են համարվում: Սակայն, չնայած դրան, թաղային միջավայրում «նստած-հելած» տղաներն ունեին որոշակի հարգանք՝ հիմնականում այն պատճառով, որ նրանք այն տարածքից են, որտեղ բոլորը ապրում են գողականի սահմանած նորմերով ու չգրված օրենքներով, ու նաև նրանցից շատերը բանտից հետո այդ աշխարհին այս կամ այն կերպ կապված մարդիկ են:

Իր դերն ուներ նաև վախի գործոնը: Այդ տղաներից նաև վախենում

էին, քանի որ տեսնում էին որոշակի վտանգ: Ոմանք ժամանակ առ ժամանակ գռեֆ են անում, ոմանք բանտում գտնվողներին տարբեր օժանդակություններ ու ծառայություններ են մատուցում և ընդհանուր առմամբ ինչ-որ թելերով կապված են գողական աշխարհի ցանցային կառույցին:

Արդարության դեֆիցիտը ԽՍՀՄ-ում և այտերնատիվ արդարադատությունը թաղային հարաբերություններում

Իրականացված հարցազրույցներում կարևոր դիտարկումներից մեկը, որը թույլ է տալիս հասկանալ թաղային կյանքում գողական վարք ու բարքի տարածման ու արմատավորման պատճառները, վերաբերում են **արդարության** խնդրին: Խորհրդային կարգերի հաստատումից հետո, հատկապես ստալինյան դժնդակ տարիներին իրականացված անարդարություններն ու բռնաճնշումները բնակչության մեջ ձևավորել էին պետության հանդեպ անվստահության համատարած զգացում: Այդ զգացումը խորացավ նաև հետագա տարիներին: 1960-1970-ական թվականների բրեժնևյան¹⁵ «լճացման տարիներին» արմատավորվեց համատարած կաշառակերությունը: Ոստիկանության և ուժային կառույցների կողմից քաղաքացիների հանդեպ իրականացվող անարդարացի վերաբերմունքի հետևանքով ստեղծվել էր մի իրավիճակ, որ մարդիկ բացարձակապես չէին վստահում պետական մարմիններին:

Փաստը մնում ա փաստ, որ հենց սկզբից էլ, միշտ էլ պետությունը և իրա ներկայացուցիչները, հատկապես իրավապահ համակարգը, միշտ թշնամի ենք էղել, միշտ: Եվ հետո, մի բան էլ ասեմ՝ դաժը եթե արդար էլ էին բան անում, դատում, իրավապահ մեթոդոլոգիան աշխատելու շատ դաժան ա էղել միշտ՝ ծեծելով, ջարդելով, կոտրելով, հավելյալ բաներ իրոք սարքելով գլխներին: Հա, մարդը իրոք կոնկրետ հանցագործ ա, պետք ա նստի, բայց 100 բան վրեն ավել են դրել, գործեր են դրել վզներին:

49 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

15 Այդ տարիներին (1964-1982 թթ.) ԽՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար (ԽՍՀՄ-ում ղեկավար ամենաբարձր պաշտոնը և ԽՍՀՄ փաստացի ղեկավարը) Լեոնիդ Իլյիչ Բրեժնևի անունից:

ԽՍՀՄ-ում դատարանն ու ոստիկանությունը համարվում էին մի տեղ, որտեղ դիմողը ոչ թե արդարադատություն էր ստանում, այլ ավելորդ բեռ, քանի որ արդարադատության փոխարեն նա կարող էր հայտնվել քաջքուկների ու գլխացավանքների մեջ: Մարդիկ, որոնք միամտություն էին ունենում դիմելու իրավապահ մարմիններին, ոչ միայն չէին ստանում իրենց խնդրի լուծումը, այլև նույնիսկ կարող էին իրենք հայտնվել կասկածյալի վիճակում: Ըստ գրանցված պատմությունների՝ նույնիսկ խոշոր շորթումներն ու գողությունները չէին բացահայտվում:

1973 թվականին հայրս «Ժիգուլի» մեքենա էր ցանկանում գնել: Արհեստավոր մարդ էր: Մի տասնհինգ տարի աշխատել, փող էր հետ գցել, որ մեքենա առնի, բայց ծախողները հանցագործներ էին, հորս խաբեցին, փողը գողացան: Հորս խնդրել էին գումարը բերել թաշկինակի մեջ փաթաթված ձևով: Գործարքի ժամանակ, իբր թե թաշկինակով փողը տարել էին կողքի սենյակ կնքելու: Հետո թաշկինակով կապոցը վերադարձրել էին՝ ասելով, թե մի փոքր պետք է սպասել, մինչև իրենք գործարքը կավարտեն, հետո կապոցն իրենից կվերցնեն ու մեքենան կհանձնեն: Միամիտ հայրս, չկասկածելով, որ թաշկինակի մեջ փողը փոխարինված է եղել թղթադրամի չափսով կտրտված թղթերով, մի ժամից ավել սպասելուց հետո պարզում է, որ խաբեբայության զոհ է դարձել: Այն ժամանակվա համար հսկայական գումար էր դա: Չնայած հայրս անմիջապես դիմում է ոստիկանություն, սակայն մի քանի ամիս տանել-բերելուց հետո գործը փակեցին: Մեծերը խոսում էին, թե իրականում անհնար է, որ գործը բացահայտվի, քանի որ նման խոշոր խաբեբայությունները հենց ոստիկանության հետ համագործակցությամբ էլ իրականացվում էին:

56 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Ըստ գրանցված հետազոտական հարցազրույցների տվյալների՝ հասարակության մեջ պետական մարմինների և հատկապես իրավապահ համակարգի հանդեպ նման ծայրահեղ անվստահությունը այն պատճառներից էր, որ նպաստեց թաղային կյանքում գողական

հասկացությունների ու վարքուբարքի արմատավորմանը: Խնդիրն այն է, որ գողականն ուներ որոշակի կարգ, որը մարդկանց մեջ արդարության զգացում էր ձևավորում: Գողականը չէր հանդուրժում իր հասկացություններից ու կանոններից դուրս գործող հանցագործ արարքներ և կարող էր մարդկանց պաշտպանել նման ոտնձգություններից, եթե դիմեին իրեն: Ասենք՝ չէր կարելի մարդ ծեծել, եթե դա չհիմնավորվեր գողական վարքուբարքը կարգավորող հասկացություններով: Դա համարվում էր խուժանություն: Նման դեպքերում այդ գործողությունը իրականացնողներին կարող էին «սխալ հանել», իսկ դա արդեն կարգավիճակի ու հարգանքի կորուստ էր:

Մեր ժամանակ խուժանությունը բացարձակապես անհարգի էր, այսինքն՝ մեկին անմեղ տեղը կանել չէիր կարա: Որովհետև հայտնի բան ա, միշտ դու պետք ա աչոտ ունենաս, միշտ պիտի կարանաս արածիդ տակից դուրս գաս: Այսինքն՝ ինչ-որ կերպ հիմնավորես, թե ինչի ես էս մարդուն նեղացնում: Էդ առումով, դրա համար ա ինքը (իսկական գողականը) մինչև հիմա որոշների մոտ նստալզիա առաջացնում, որովհետև կար համակարգ, ու կար արդարության զգացում: Սենց ասենք. էդ համակարգը հիմնված էր արդարության իր հասկացողության վրա: Էդ շատ կարևոր ա. եթե պետությունը չի կարողանում դա ապահովի, ուրիշ ինստիտուտ ա վերցնում իրա վրա փաստացի, չէ՞, և դրա համար ա լինում, որ դա սկսում ա աշխատել:

38 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Արդարության պահպանման նման մեխանիզմը նպաստեց, որ գողական հասկացություններն ու դրանց կողմից միակ ճիշտը համարվող վարքագծային պրակտիկաները տարածվեին թաղային միջավայրերում: Եթե պետությունը չուներ արդարություն և այն հաստատող ու պահպանող ընդունելի պրակտիկաներ, շատերը գերադասում էին ինչ-ինչ հարցերի դեպքում դիմել թաղամասի «հարգված» հեղինակություններից մեկին, որը տիրապետում էր «ճիշտն» ու «սխալը» միմյանցից հստակ սահմանազատող հասկացություններին ու դրանց համաձայն այս կամ

այն իրավիճակին արդարացիորեն լուծում տալու գիտելիքներին ու կարողությանը:

Կարելի է ասել, որ, ըստ էության, խորհրդային միջավայրում ձևավորված գողական համակարգը պետականին հակադրվող իշխանության յուրօրինակ բևեռ էր: Այդ երկու բևեռների միջև էր իրականացվում հասարակության տարբեր խավերի առօրյան, և այդ երկու բևեռները պայքարում էին հասարակությանը իր ազդեցության ուղորտում պահելու համար: Թաղային, բակային մակարդակում գողականը պետության հանդեպ ուներ որոշակի առավելություններ, քանի որ թաղի տղամարդ բնակչության մի զգալի հատված ընկնում էր նրանց ազդեցության տակ՝ օգտագործելով նրանց լեզուն և հետևելով նրանց վարքագծային նորմերին ու պրակտիկաներին:

Վարքագիծ ձևավորող հիմնական կամ առանցքային հասկացությունները և դրանց դրսևորումները գողական և թաղային խոսվածքներում

Գողական խոսվածքում առանձնակի տեղ են գրավում բառերի ու հասկացությունների այն խմբերը, որոնք.

- ձևակերպում են այդ աշխարհի կարգավիճակները և հիերարխիան.
- կարգավորում են տարբեր աստիճանակարգերում գտնվողների փոխհարաբերությունները, սահմանում դրանց մեջ թույլատրելին ու անթույլատրելին՝ շատ խիստ ու հստակ տարանջատելով «ճիշտն» ու «սխալը».
- սահմանազատում են բանտային տարածքում գողական աշխարհի և մնացած բանտարկյալների կարգավիճակներն ու փոխհարաբերությունների ձևերը.
- սահմանում են ըստ բանտարկյալների կարգավիճակների՝ նրանց տեղը բանտային տարածքում՝ սկսած բանտախցի տարածքից, վերջացրած բանտարկյալների համար ընդհանուր տարածքները.
- սահմանում են բանտարկյալների և բանտային վարչակազմի ու ծառայողների հետ բանտարկյալների փոխհարաբերման սկզբունքները, թույլատրելին ու արգելվածը.
- սահմանում են խրախուսելի և արգելված արարքները՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով հատկապես արգելվածներին.

- սահմանում են պատիժների ձևերը՝ սահմանված հասկացություններն ու վարվելակարգային նորմերն ու պրակտիկաները խախտելու դեպքում.
- սահմանում են գողական աշխարհի ներկայացուցիչների իրավունքներն ու պարտականությունները.
- սահմանում են գողական աշխարհի կարգուկանոնն ապահովող հիմնական ինստիտուտները, ներառյալ՝ ֆինանսատնտեսականը, ձևակերպում են մեխանիզմները, որոնք ապահովում են այդ ինստիտուտների գործունեությունը:

Թե՛ գողական և թե՛ թաղային խոսվածքում ամենից դատապարտելի արարքը համարվում է մատնությունը, որն ուներ տարբեր անվանումներ՝ «սուչիտ անել», «գործ տալ», «բոզկընալ», «ծախել», «վառել», «պալիտ ըլնել» և այլն: Իհարկե, կային զգալի տարբերություններ այս արտահայտությունների բանտային ու թաղային նշանակությունների ու մատնությանը հետևող պատժի ձևերի միջև, սակայն ակնհայտ է, որ այդ բառերը թաղային միջավայր են «ներմուծվել» բանտայինից: Բանտային տարածքում մատնության արգելքը սահմանող գործողություններն իրականացնելը շատ ավելի խստորեն էր արգելվում և վերաբերում էր գլխավորապես բանտային վարչակազմին բանտարկյալների գործողությունների մասին տեղեկատվություն հաղորդելուն: Արգելքը խախտողները ստորացվում էին և զրկվում ցանկացած կարգավիճակից և պիտակավորվում որպես «փչացած»: «Փչացածի» տարբեր տեսակներ կային, սակայն նրանք այն աստիճան էին ստորացվում, որ չէին կարող նույնիսկ մնացյալ բանտարկյալների հետ ընդհանուր տարածքում ապրել: Հատկանշական է, որ արտահայտություններից «սուչիտ անելը» բանտային միջավայրից թաղայինի անցնելու ճանապարհին ամբողջապես փոխում է իր նշանակությունը, սակայն պահպանում է համատեքստային գործածությունը: Բանտում այս արտահայտությունը նշանակում է մատնել, «գործ տալ» բանտի վարչական անձնակազմին, իսկ թաղային միջավայրում «փչացնել»՝ այսինքն՝ «սուկա/սուչկա» սարքել, որն, ըստ էության, բանտային կյանքում «սուչիտ անելու» պատիժն էր: Եվ եթե բանտային լեզվում «սուչիտ անել» բառի ծագումը կապվում էր ռուսերեն քրեական խոսվածքի «всучить»՝ *մատնություն տալ* բառի հետ,

ապա թաղային խոսվածքում այս բառը հավանաբար ծագել է քրեական խոսվածքի «սուկա» և դրա ավելի իջեցված «սուչկա»՝ *փչացած* բառից:

Դրսում սուկան ավելի դամսկի իմաստ ուներ: Իսկ զոնում սուկաները կրասնաչներից բետարներն են: Ըդոնք էն մարդիկ են էդել, որոնք գողերին փորձել են կոտրել: Սուչխոը ուրիշ է, սուկայի հետ կապ չունի, սուչկայի հետ էլ կապ չունի:

51 տարեկան տղամարդ, ք. Գյումրի

Մատնության արգելք նշող բառերն ու արտահայտությունները թաղային միջավայրում վերաբերում էին դատաիրավական մարմինների հետ «թաղի տղերքի» և նույնիսկ թաղամասի բոլոր բնակիչների համագործակցությանը: Ինչ վերաբերում է արգելքը խախտելու դեպքում պատժին ու մարզինալացմանը, ապա այստեղ դա ավելի խիստ էր դրսևորվում դեռահաս ու երիտասարդ տարիքի տղաների միջավայրում և ավելի թույլ՝ թաղամասի բնակչության տարբեր սեռատարիքային ու սոցիալ-մասնագիտական խմբերում: Այս կանոնները շատ ավելի տարածված էին աշխատավորական խավերի մեջ, որոնք ավելի քիչ էին պաշտպանված դատաիրավական մարմինների ոտնձգություններից ու չէին վստահում դրանց արդարադատությանը: Գողական խոսվածքն ու վարքագծային կանոնները ավելի թույլ էին գործում մտավորական և ծառայողական խավի ընտանիքների միջին և ավագ սերնդի ներկայացուցիչների շրջանում: Չնայած՝ նույնիսկ այդ խավերում շատ զգուշանում էին ոստիկանություն դիմել և հարցը լուծում էին ավելի շատ միմյանց հետ բանակցելու և ընդհանուր եզրեր գտնելու ճանապարհով: Միայն խիստ ծայրահեղ իրավիճակներում էին մարդիկ խախտում այս տաբուն:

Պատժի ձևերը նույնպես թաղային միջավայրում բանտայինի համեմատ մեղմ էին: Դրանք որոշակի կոշտություն ունեին երիտասարդների ու դեռահասների միջավայրում: «Ծախողներին» հաճախ մեկուսացնում էին, ենթարկում ծեծի ու ծաղրի, իսկ տարիքով ավելի մեծերին կարող էին պարզապես չհարգել ու չվստահել, խուսափել հարևանություն անելուց կամ նրանց ներկայությամբ կարևոր հարցերի

քննարկումից և, ընդհանրապես, կարող էին խիստ սահմանափակել առօրյա շփումներն այդ մարդու ընտանիքի հետ:

Կային նաև խրախուսելի արարքներ: Դրանց թվին էր պատկանում գողություն անելը, հատկապես՝ պետական հաստատություններից՝ խանութներից, պահեստներից և այլ նմանատիպ տեղերից:

Կարելի էր նաև գողանալ մասնավոր առևտրով զբաղվողներից, սակայն չէր խրախուսվում թաղի բնակիչների տներից, հատկապես աշխատավորական դասի ընտանիքներից գողությունը:

Թաղի մակարդակով «լավ ջահել»-ի կոչմանն արժանանում են դեռահաս տարիքում խմբով գողություն անող, գողոնը ընդհանուր օգտագործման ներկայացնողները: Չէր խրախուսվում անձնական նպատակներով գողություն անելը, գողոնը չկիսելը: Պետք էր անպայման գողացածը բաժանել թաղի ընկերներին: Առավել մեծ գովասանքի էին արժանանում այն երիտասարդները, որոնք «նեղության մեջ գտնվողներին», այսինքն՝ բանտում նստած ընկերներին էլ էին բաժին հանում:

Կարևոր բառերի շարքից էին նաև առանձնահատուկ գործողություններ, արարքներ, փոխհարաբերություններ նշող այնպիսի բառեր, ինչպես՝ «աբրաշչատ», «նակազատ», «ատչոտ», «խոոգ, «ռազբիրատ», «դակազատ», «սպռոս», «ստրելկա խփել», «սխողկա», «քսիֆ», «ցինկ», «գրեֆ», «փչացնել», «իջացնել» և շատ այլ նմանատիպ արտահայտությունները:

Գողական խոսվածքում առանցքային դերակատարում ունեցող բառերի ու հասկացությունների խմբին են պատկանում նաև կարգավիճակ նշողները: Համաձայն դրանց՝ բանտային միջավայրում լայն առումով առանձնացվում է երեք հիմնական կարգավիճակային խումբ: Առաջին և բարձր կարգավիճակ ունեցողները գողական հիերարխիայի տարբեր աստիճանակարգերում գտնվողներն են: Այդ հիերարխիայում առավել բարձր դիրք է տրվում «գող»-ին, որն ունի նաև *զակոննիկ, զակոննի գող, քերոք, մեծ ախպեր* հոմանիշները: Այդ հիերարխիայի մեջ են մտնում նաև *սմատրյաշչին* կամ *նայողը, պալաժենեցը* կամ *զոն նայողը, կանցավիկը*¹⁶:

16 Այս բառերի նշանակությունը տե՛ս սույն բառարանի համապատասխան բառահոդվածներում:

Սրանք բուն գողական աշխարհի հիերարխիան նշող բառեր են: Գողական հիերարխիան նշող կարգավիճակներին հաջորդում է բանտային միջավայրում միջին դիրք գրավող «հարիֆների» խումբը: Սա համապատասխանում է ռուսական քրեական խոսվածքում նշվող «մուժիկների» կարգավիճակին¹⁷: «Հարիֆ» բառը բանտային միջավայրում չուներ ստորացուցիչ նշանակություն: Դրանով պարզապես նշում էին սովորական քրեականներին, որոնք չէին մտնում գողական աշխարհի մեջ, սակայն ընդունում էին այդ աշխարհի «պանյատներն» ու պրակտիկաները:

Երրորդ խումբ կարգավիճակային բառերով նշվում էին բանտային միջավայրում ստորին աստիճանի իջեցված բանտարկյալներին: Դրանք «չուշկեքն» էին, «բոզերը», «գյոթերը», «պիտուխները» և այլ ստորացվածները: Սրանք բանտային միջավայրում մեկուսացված էին հատուկ տարածքում, որը կոչվում էր «գյոթնոց» կամ «կուրյատնիկ»:

Բառերի նշված խմբերը նույնպես բանտային տարածքից թաղային տեղափոխվելիս որոշ իմաստափոխությունների էին ենթարկվում: Կան բառեր էլ, որոնք ունենալով մի քանի զուգահեռ ու իրար մոտ իմաստներ՝ բանտային տարածքում ավելի հաճախ մի իմաստով են գործածվում, իսկ թաղայինում ու առօրյայում՝ մեկ այլ: Օրինակ՝ եթե «բոզ» բառով բանտային լեզվում նշում էին հիմնականում մատնություն տված բանտարկյալին, ապա թաղայինում՝ սեռական շվայտ վարքագիծ ցուցաբերող կնոջը կամ պոռնիկին: Նույնը վերաբերում է «սուկա/սուչկա» բառին: Բանտային միջավայրում այդ բառով նշում էին վարչակազմի հետ համագործակցող բանտարկյալներին, իսկ թաղային միջավայրում՝ պարզապես ստոր վարքագիծ դրսևորող որևէ մեկին: Կամ, ասենք, «հարիֆ» բառը. եթե բանտում այն վիրավորական չէր, այլ պարզապես նշում էր այնտեղ միջին կարգավիճակ ունեցող բանտարկյալին, ապա փողոցային խոսակցության մեջ «հարիֆը» վիրավորական ու ստորացուցիչ դիմելաձև էր համարվում:

Կային նաև բառեր ու արտահայտություններ, որոնք բնորոշ էին ոչ թե բանտային, այլ թաղային կյանքին, սակայն առնչվում էին գողականին: Այդպիսիք են, օրինակ, «կյանքի տղա», «հարզված տղա», «թասիբով տղա» և նման այլ արտահայտություններ, որոնք հիմնականում

17 Խորհրդային բանտային միջավայրում այս հիերարխիայի նկարագրությունը տես Самойлов Л., 1999. Этнография лагерья, сс. 97-99.

Թաղային միջավայրում երիտասարդ տղաների համար կարգավիճակ նշող արտահայտություններ էին: Թաղային կյանքում գողականի պահպանման ու վերարտադրության գլխավոր հասկացություններից մեկը *թաղի տղայի* պատվի կոդեքսն էր: Օրինակ՝ «թասիբով տղեն» նա էր, ով իր հասցեին ուղղված ցանկացած վիրավորանքի հակադարձում էր թաղային նորմերով սահմանված ձևերով: «Թասիբով տղեն» կարող էր չունենալ գողական կյանքով ապրելու նպատակ, սակայն հետևում իր արժանապատվության պաշտպանությանը թաղային միջավայրին բնորոշ պատվարժանության նորմերի համաձայն: Նա չէր վախենում կռվից, ծեծել-ծեծվելուց, տիրապետում էր ռազբիրատի կանոններին ու հմտություններին, մասնակցում էր ընկերների ու թաղի տղաների կողմից այլ թաղերի կամ այլ խմբավորումների դեմ «ռազբորկաներին», կռիվներին, ցանկացած իրավիճակում պատրաստ էր կանգնել ընկերների ու «լավ տղաների» թասիբին: Կամ, ասենք, «կյանքի տղան» նա էր, ով հասկանում էր «ճիշտ կյանքից» (այդպես էր անվանվում գողերի ու գողական հեղինակությունների կյանքը), այսինքն՝ գողական հասկացություններից, պրակտիկաներից, ու հարգանքով էր վերաբերվում դրանց և թաղային կյանքում չէր խախտում սահմանված կանոնները:

Եթե փորձենք ամփոփել այս հատվածը, ապա կարելի է ասել, որ «քուչեն», «հայաթը», «թաղը» բանտային տարածքից դուրս այն միջավայրերն են, որտեղ թաղամասի տղամարդ բնակչությունը, հատկապես դեռահաս ու երիտասարդ տարիքի, հետևում են բանտային տարածքից փոխառված հասկացություններին ու վարվելակարգի պրակտիկաներին: Գլխավոր տարբերությունն այն է, որ թաղային միջավայրում գործում են բանտայինից փոխառված, սակայն որոշակի փոխակերպումների, հիմնականում մեղմացումների ենթարկված տարբերակները:

Ինչպես լեզվաբան, գրող Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանն է նկատում, այստեղ տեղի է ունեցել մի բան, որը լեզվաբանության մեջ բացատրվում է *պարողիա* եզրույթի միջոցով¹⁸: Խոսքը չի վերաբերում գրականության համանուն ժանրին, որի դեպքում *պարողիան* դիտարկվում է որպես ծաղրական նմանակում: Համաձայն *պարողիա* եզրույթի լեզվաբանական

18 Տե՛ս այս մասին՝ Բռնության մշակույթը. գողականություն և հարակից երևույթներ. Ետխորհրդային փուլի ավարտը Հայաստանում: Հարցազրույց Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանի հետ: Զրուցավար՝ Գայանե Հովակիմյան: Մաս երրորդ, <https://hetq.am/hy/article/111823> (վերջին դիտումը՝ 25 օգոստոս, 2022):

մեկնաբանության՝ այն ունենում է ցածրացնող, հավասարազոր և բարձր ձևեր¹⁹: Ելնելով այս մոտեցումից՝ կարելի է ասել, որ «գողականից» թաղային խոսվածքի անցումն ունի պարողիայի նշված երեք ձևերին պատկանող խառը դրսևորումներ: Թաղային միջավայրում «գողական»-ը զգալիորեն տարբերվում էր բանտայինից կամ բուն «գողականից»: Թաղայինում կարող էր «գողական» համարվել պարզ նմանօրինակման միջոցով հասկացությունները վերբալ մակարդակում հմուտ կիրառող մեկը, որը, սակայն, պարտադիր չէ, որ բանտում «նստած-հեկած» լիներ: Կամ կարող էին բանտային անցյալ ունեցող որևէ մեկին անվանել «գողական», որն իրականում չլիներ «գողական» աշխարհի ներկայացուցիչ: Այսինքն՝ բանտում քրեական կենսագրությունը բավարար պայման չէր «գողական» աշխարհի մարդու կարգավիճակ ունենալու համար, իսկ թաղում դա կարող էր մյուսների կողմից «գողական» համարվելու հիմք համարվել: Հատկանշական է, որ նման դեպքերում ավելի շատ նկատվում են «հավասարազոր» պարողիայի դրսևորումներ: Սակայն շատ հաճախ հանդիպում են նաև, այսպես ասած, ցածրացնող պարողիայի դրսևորումներ: Օրինակ՝ եթե որևէ մեկը ընկերների միջավայրում փորձում էր «գողական»-ին բնորոշ արտահայտություններով խոսել, սակայն քրեական աշխարհի հետ առնչություն չուներ, ընկերներով կարող էին կատակել կամ նույնիսկ ծաղրել՝ ասելով՝ «գողական ես գնում» կամ «գողական ես փախնում»:

Ես օր փոքր էի, էրեխեքով իրար մեջ կհարցնեինք՝ գողական կերթա՞ն: Ու, եթե կըսեր՝ հա, կհարցնեինք՝ դե ըսա՞ գողն ինչ կուտե: Էրեխայական բան էր: Բայց ըսենք օր կըսեին՝ դու արիժնիկ չես, դու պիտի հասկընայիր՝ ըդի՞զ ինչ է: Բայց մեր դըսի ըսած արիժնիզը նեսի արիժնիկի հետ համեմատած տարբերվիզը: Դըսի արիժնիզը ընկերական խոսքի մեջ, ըսենք, խոսված արիժնիզն է: Իսկ նեսի արիժնիզը՝ էն, ում, ըսենք, ապուսկատ են արե: Նեսում էդ արտահայտությունը կռվի բուն է:

60 տարեկան տղամարդ, ք. Գյումրի

¹⁹ Այս միտքը Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանը ինձ է փոխանցել մեր մասնավոր զրույցներից մեկի ժամանակ, և այստեղ ես գործածում եմ նրա բանավոր համաձայնությամբ:

Թաղային կյանքում «գողական» խոսվածքի տարածվածության մեկ այլ կարևոր պատճառ Գ. Տեր-Գաբրիելյանը համարում է այդ լեզվի պատկերավորությունը: Ինչպես լեզվի մեջ այլ խոսվածքները, «գողականը» նույնպես ուներ բառեր ու արտահայտություններ, որոնք աչքի են ընկնում երևույթների ու իրողությունների նկարագրման պատկերավորությամբ: Այս առումով, հատկապես դեռահասների ու երիտասարդների շրջանում, շնորհիվ այդ հատկության, «գողականը» ձեռք էր բերում հատուկ ընդունելություն ու տարածում: Այն ուներ փողոցային կյանքին առնչվող իրավիճակներն ու երևույթները ամենից պատկերավոր ձևով նկարագրելու հատկանիշ:

«Գողականը» թաղում. հասկացություններ ու պրակտիկաներ

Թաղի տղերքը չնայած «գողական կյանքով» չեն ապրում, բայց նրանք կիսում են «պանյատները»՝ դրանով թաղային միջավայրում ձևավորելով հարաբերությունների մի յուրահատուկ ձև, որը հենված է գողական լեզվից ներթափանցած հասկացությունների ու պրակտիկաների կիրառման վրա: «Գողերը» և այդ աշխարհի հեղինակությունները հարցեր էին լուծում թաղի սովորական բնակիչների համար մինչև 2000-ականները, երբ «գողական» աշխարհում սկսվեց նոր էլիտայի ձևավորումը, որի ներկայացուցիչները փաստացիորեն դժվար հասանելի էին թաղի սովորական անդամների համար և ավելի շատ կապված էին քաղաքական ու օլիգարխիկ վերնախավերի հետ: «Գողական» աշխարհի հեղինակությունները չափազանց մատչելի էին մարդկանց համար, և նրանց կարող էր դիմել ցանկացած մեկը, եթե կանգնել էր որևէ խնդրի առջև:

Հիմա որտե՞ղ պտի տեսնան. ջիպերով ֆռֆռում են ախռանիկներով, բան, էն վախտ տենց բան չկար: Դու կարայիր ամենագողին նենց տեղեր հանդիպեիր, որ... Նու, մոտավորապես մինչև 2000 թիվը, դրանից հետո ռեսկի սկսեց բևեռացումը, մի քիչ ուրիշ տեսակի բան՝ էլիտարիզացումը: Էտի շատ լուրջ թեմա ա, էտի լրիվ ուրիշ բան ա: Էն վախտ լյուբոյը հասանելի էր քեզ, լյուբոյի մոտ լյուբոյ հարցով կարայիր էթայիր, ասեիր՝ սենց հարց ունեմ, իմ հետ անարդար են վարվել, կամ էս կողմ, էն կողմ:

«Գողական» հեղինակությունները շատ հարցեր լուծելու կարողություն ունենին: Նրանց դիմում էին ամենատարբեր առիթներով: Հաճախ դա կարող էր վերաբերել գողացածը հետ բերելուն, պարտքը վերադարձնելուն, «սխալն ու ճիշտը» որոշելուն և այլ վիճելի իրավիճակներում լուծումներ գտնելուն: Լինում էր նույնիսկ, որ պետական մարմինների կողմից չլուծվող ու բարդացվող հարցերի համար էլ էին դիմում և լուծում ստանում:

Էտ թաղային հեղինակությունը, օրինակ, ինչ-որ մի հատ տեղ ա, որտեղ իրանք հավաքվում են, խաղաթուղթ են խաղում կամ այլ բան, ու մարդիկ գիտեն, որ իրանք ըտեղ հավաքվում են: Եթե ինչ-որ հարցով դիմեն, կարող ա մի լուծում ստանան: Այ, հենց որ կա այդ միտքը՝ ինչ-որ հարցով իրանց դիմելու, արդեն ինքը դառնում ա էտ հեղինակությունը: Եթե դու դիմում ես, նշանակում ա՝ դու ընդունում ես: Դիմում ես, գիտես, որ շատ արագ կլուծվի էտ հարցը, շատ կարճ: Հարցի լուծումը չես կարում տարբեր տեղերով ստանալ ու դիմում ես, ինքը միանգամից լուծվում ա, ու ինքը դառնում ա տենց:

38 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Եթե պետությունը վանում ա, այսինքն՝ դե, մեղավոր ես, ուրեմն պետք ա տուժես, գողականը ասում ա՝ ինչ անենք, որ մեղավոր ես, մենք հեսա կճշտենք, ու սաղ բանավոր ա անում, ալտերնատիվ ա, բանավոր, արագ լուծում ա էտ հարցը: Էս դեպքում էլի պետությունը իրա անդամին հեռացրեց իրանից, թե՛ նոտար չես արել, չես ստորագրել, չես համագործակցել իմ հետ, և ավելի մոտիկացրեց գողականին, որը կլուծի էտ հարցը:

47 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Հարցեր լուծելու համար դիմողից պահանջվում էր որոշակի ծառայություն: Այդ ծառայությունը հիմնականում վերաբերում էր

«գաղութում», այսինքն՝ բանտում, «նեղության մեջ գտնվող ախպերներին», այսինքն՝ բանտարկված գողական տղաներին «գրեֆ»՝ օգնություն ուղարկելուն: «Գրեֆը» կարող էր լինել ուղղակի թաղամասից բանտում գտնվող որևէ մեկին ինչ-որ անհրաժեշտ բան կամ «օբշագին»՝ «գողական» գանձարանին, գումար ուղարկելը, որն օգտագործվում էր բանտարկված գողականների կարիքների համար: «Հեղինակության» օգնությանը դիմածին հաճախ հարցնում էին, թե երբևիցե «գրեֆ» արած կամ կյանքում: Սովորաբար, նրանք էին ավելի հեշտ ստանում իրենց հարցի լուծումը, ովքեր այս հարցին ունեին դրական պատասխան:

Իհարկե, ընտեղ հարցեր էին առաջանում, բան, կարան ասեն՝ արա մի անգամ կյանքում լավով ապրած կան, լավով, գրեֆ գոնե արած կան: Մեկին գոնե մի բան ուղարկել էս դու, թե սաղ կյանք մենակ քո մասին ես մտածել, հիմա նեղն ես ընկել, էկել ես բան-ման: Նենց չի, դրա համար չեն օգնի կամ բան չեն անի: Բայց դե ասում են՝ օբեյ, բան ես արել, քեզ ոչ մեկ չի պարտադրի, բայց դե միշտ հիշի էլի, որ կարող ա գործդ մեզ հասնի, սենց, դու կարայիր, քեզնից բան չէր էթում՝ ձեռի հետ մի քանի բլոկ սիգարետ ղրգես մի անգամ: Էտի ոնց էլ լինի թաղում մարդ-մուրդ կլինի էլի նստած-մստած, կարաս էտի տաս իրան, ասես՝ քո ձեռով էթա օբշագին:

41 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Սա շատ էական գործոն է, որը հնարավորություն է տալիս նաև հասկանալ, թե ինչու էին թաղամասի երիտասարդ տղաները ինտեգրված «գողական» աշխարհին, և եթե նույնիսկ իրենք չէին ընտրել «գողական» կյանքով ապրելու ուղին, ապա պարտադիր կիսում էին «գողական» հասկացություններն ու պրակտիկաները: Նաև հատկանշական է, որ թաղում բավականին տարածված էր, և թաղի «մեծերը» խրախուսում էին դեռահասաների կողմից իրականացվող գողությունը և դրան մասնակցելը: Այն գողությունը, որն իրականացվում էր «աբշագին գրեֆ»-ի նպատակով, որակվում էր որպես «լավով ապրել»: Որոշ դեպքերում «գրեֆ» անելը նույնպես կարող էին բնութագրել «լավով ապրել» արտահայտությամբ:

Այսինքն՝ փաստացիորեն, «գողական» լեզվի ու հասկացությունների տարածումը թաղային միջավայրում հանգեցնում էր նաև դրան բնորոշ վարքագծային պրակտիկաների, ընդհուպ՝ գողության կամ դրան նպաստող գործողությունների իրականացման: Թաղամասերում տղաները եթե նույնիսկ չէին մասնակցում գողություններին, ապա նվազագույնը չպետք է «գործ տային»:

Մենք ամեն օր մի բան պտի գողնայինք, ամեն օր, պռոստը բանի համար՝ զուտ, որ մենք ֆռոմի մեջ լինենք, կոպիտ ասած (քմծիծաղ)... Տարիքով տղեքն էին էն ժամանակ իրանք, մի տենց 25 տարեկան, էլի, որ, ասենք, մեր մեծերն էին, կային ավելի մեծերը... Ասում էին՝ ինչ սերունդ ա մեծանում, կարգին, արա, ջոգում ես:

42 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Ես հիմա եմ տենց վերհիշում, նույնիսկ ընտեղ մի պահ կար, ես հիմա լավ չեմ հիշի, բայց մի պահ կար, էտ բակային խոսակցություն էր՝ այ, վաղը-մյուս օր, որ գնաք գողություն անելու... Իմ մոտ հարց էր առաջանում՝ ինչի՞ պիտի գնանք գողություն անելու: Ասենք՝ էտ ճիշտ ու սխալ հասկացությունը, լինել բակի անդամների մեջ, չես կարա դու մեր հետ չլինես, մեր հետ ընգերություն, մեր հետ պտի էթաս կովի, եթե մենք գնում ենք մի 10 հոգու՝ ուրիշ բակի տղաների հետ հարց լուծելու, դու պետք ա մեր հետ լինես, և այլն:

47 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան,

«Գողական» հասկացություններում սկզբունքային հարց է պետական հաստատությունները, հատկապես՝ դատախրավական ու օրինապահ ոլորտը ներկայացնողներին, խստորեն մերժելը:

«Գողականի» թաղային միջավայր ներթափանցմանը նպաստող առանցքային գործոնը, ինչպես արդեն նշվեց, եղել է այն, որ նրանք, ստեղծելով պետական արդարադատությանը ակտերնատիվ,

սեփական արդարադատության համակարգը, որոշակի պայմաններ էին ներկայացնում դրանից օգտվելու համար: Կարևոր չափանիշներից մեկը այդ աշխարհի մարդկանց հեղինակությունը ընդունելն է, թաղում նրանց խոսվածքը կիրառելը, հասկացություններին ու պրակտիկաներին հետևելը, բանտում «նեղության մեջ գտնվողներին» օգնություն ուղարկելը և ամենակարևորը՝ նրանց հաստատած կանոնները չխախտելը: Այդ կանոններում առաջնային տեղ էր զբաղեցնում պետական դատաիրավական հաստատություններին չդիմելը կամ «գործ չտալը»²⁰:

Սակայն որոշակի տարբերություն կար զուտ «գողական» ու դրա թաղային նմանօրինակումների մեջ: «Գողականով ապրող» տղաների միջավայրում այդ աշխարհի հասկացությունները շատ խիստ ու հստակ էին գործածվում: Խիստ ու հստակ էր նաև այդ հասկացություններից բխող ճիշտ ու սխալ գործողությունների պահպանումը: Ընդունված նորմերով չէր կարելի թույլ տալ որևէ վիրավորական արտահայտություն կամ որևէ մեկի հասցեին ինչ-որ մեղադրանք ներկայացնել՝ առանց դրա հիմնավորումներն ունենալու: Եթե հանկարծ որևէ մեկը սխալմամբ նման արարք թույլ տար, կարող էր շատ ծանր պատասխան ստանալ, ընդհուպ՝ դանակահարությունն ու, բառի բուն իմաստով, կյանքով հատուցումը: Նույն բանն այդպես չէր թաղային միջավայրում այդ հասկացություններն ու բառապաշարը գործադրող, բայց «գողականով չապրող» տղաների միջավայրում: Ասենք, օրինակ, «գողական» աշխարհում որևէ մեկը մյուսի հասցեին չէր կարող կատակով «գյոթ», «սուկա» կամ նմանատիպ այլ արտահայտություն հնչեցնել, քանի որ դա ենթադրում էր շատ հիմնավոր փաստարկումներ, որոնք չլինելու դեպքում անվանարկողը կարող էր ծայրահեղ խիստ պատժի ենթարկվել՝ կախված այն բանից՝ ինչպիսի անվանարկմանը կամ հայհոյանքին ինչ տեսակի պատիժ էր նախատեսվում ըստ «գողական» աշխարհում սահմանված պատվի կոդեքսի ու հասկացությունների: Դրա համար ցանկացած բան՝ լիներ դա մեղադրանք, հայհոյանք կամ մեկի հասցեին պիտակավորում, շատ ավելի հիմնավորված, զգույշ ու մտածված պետք էր անել: Իսկ

20 Հետաքրքիր է, որ նման մոտեցում կարելի է նկատել նաև ազգակցական և հարևանական փոխհարաբերություններում, որտեղ նույնպես գերադասելի էր համարվում խնդիրները ներխմբային միջոցներով լուծելը, քան դատաիրավական մարմիններին դիմելը: Սա կարելի է համարել ներկայացված երևույթին նպաստող լրացուցիչ գործոն:

պարզապես թաղային կյանքով ապրող տղաների միջավայրում ընկերները նման հայիոյանքներ կամ անվանարկումներ կարող էին երբեմն նույնիսկ միմյանց կատակով ասել: Ասենք, օրինակ, եթե «չատլախ» բառի համար «գողական» միջավայրում արտահայտությունը թույլ տվողին որպես պատիժ կարող են դանակահարել, ապա թաղային ընկերական միջավայրում ընկերները մեկը մյուսին կարող էին նման արտահայտություն կատակով թույլ տալ, որի պատասխանը կարող էր լինել կամ ծիծաղն ու հումորը, կամ պարզապես «չատլախն ինքդ ես, այ ապուշ» կամ նման մեկ այլ արտահայտություն: Կամ, ասենք, եթե գաղութում «սուկա» բառը նշում էր հիերարխիայի ամենաստորագված անդամներին, ապա առօրյա խոսակցության մեջ դա շատ թեթև վիրավորական խոսք էր համարվում, ինչը կարող էր նույնիսկ անտեսվել:

Օրինակ՝ մեկին, խոսքի, ասեն չատլախ: Վերջ: Մենք կըռնանք ընգերության մեջ ասենք՝ այ չատո, բայց ընտեղ դաժը մոտիգը մոտիգին ըդպես բան կյանքում չի ըսե:

51 տարեկան տղամարդ, ք. Գյումրի

Այսինքն՝ եթե ամփոփենք, ապա կարելի է ասել, որ կար գողական խոսվածքից թաղային և առօրյա հարաբերություններ ներթափանցած արտահայտությունների ու հասկացությունների մի խումբ, որոնք ամբողջովին տրանսֆորմացվել են և կորցրել իրենց կոշտ ու խիստ բնույթը և դրանից բխող՝ սուր պատասխան կամ պատիժ ենթադրող վարքագծային պրակտիկաները: Վիրավորական նշանակության արտահայտությունների ու բառերի այդ խմբին անտարբեր կամ թեթև արձագանքը չէր կարող սպառնալ պատվարժանության ու թաղային հիերարխիայում կարգավիճակի կորստին: Խոսքը վերաբերում է, իհարկե, տղաների այն կատեգորիային, որոնք չէին ապրում «գողական» կյանքով, սակայն ներգրավված էին թաղի տղաների ընկերական միջավայրում:

Բառերի ու արտահայտությունների այս խմբին զուգահեռ կային «գողական» խոսվածքից թաղային ներթափանցած արտահայտություններ ու հասկացություններ էլ, որոնք ենթադրում էին

ճիշտ նմանատիպ վարքագծային պրակտիկաներ, ինչպիսիք բնորոշ էին «գողական» կյանքով ապրող տղաների միջավայրին:

Կյանքը թաղի տղերքի միջավայրում. լեզուն և պրակտիկաները

Թաղային խոսվածքում *թաղ* երևոյթի ընկալումը բավական տարբեր է թաղամասի սովորական բնակիչների խոսակցական լեզվում կիրառումից: *Թաղ*-ի ժարգոնային ընկալման հիմքում ընկած է այն հանրային միջավայրը, որը ձևավորվում է «գողական» հասկացություններից ածանցված և բանտայինից առօրյա կյանքին ադապտացված լեզվի միջոցով: Այսինքն՝ կարելի է ասել, որ *թաղը* այնպիսի մի միջավայր է, որն ունի իր հատուկ լեզուն, վարվելակարգի կանոնները և չնայած տարածականորեն համընկնում է թաղամասի սահմանների հետ, սակայն որպես սոցիալական միջավայր՝ նույնը չէ, ինչ թաղամասի սոցիալական միջավայրը: *Թաղը*՝ որպես ուրույն սոցիալական միջավայր, թաղամասային տարածքներում ձևավորում ու վերարտադրում են այն տղամարդիկ, որոնք կազմակերպում են իրենց փոխհարաբերությունները թաղայինին ադապտացված «գողական» լեզվով ու այդ լեզվին բնորոշ հասկացություններով: *Թաղի տղա* համարվում է նա, ով ապրում է թաղային կանոնների համաձայն: Այդ կանոնները թեև «գողական» չեն այդ բառի խիստ իմաստով, սակայն հիմնականում ընդօրինակված են «գողական»-ից: Որպես հետևանք՝ թաղամասերում գոյություն ունի որոշակի հասկացություններով ու պրակտիկաներով ապրող տղաների միջավայր, որտեղ «գողականը» ընդունվում է որպես «ճիշտ կյանք» ու դրա նկատմամբ հարգանքից բխող ապրելակերպը՝ տղամարդկային ճիշտ կեցվածք: Կարելի է ասել, որ փաստացիորեն, բացի իրական «գողական» աշխարհից, որը ներկայացնում է այդ աշխարհի կյանքով ապրող մարդկանց հիերարխիան, կա նաև, այսպես կոչված, թաղային «գողականը», որին հետևող տղաները չնայած չունեն «գողական» կյանքով ապրելու նպատակ, սակայն ընդունում են գողական հասկացություններն ու վարվելակարգային նորմերը և իրենց կյանքում կիրառում դրա՝ թաղային միջավայրին ադապտացված տարբերակը: Հենց թաղային «գողականին» հետևող տղաներն էլ համարվում են

«թաղի տղա»: Նրանց հանդեպ, ովքեր չեն հարում այդ միջավայրին, վերաբերմունքն այլ էր: Նրանց թեև համարում էին թաղի բնակիչ, սակայն հիմնականում անվանում էին «իր համար տղա»: Այսինքն՝ մեկը, որը չնայած ֆիզիկապես ապրում է բակում կամ թաղում, սակայն չի մասնակցում թաղի տղաների առօրյա կյանքին, որտեղ բավական մեծ դերակատարում ունի «թաղային գողականը»: Սա չնայած դրական վերաբերմունքի չի արժանանում, սակայն խիստ դատապարտելի էլ չի համարվում: Նման տղաների հանդեպ վերաբերմունքը հիմնականում չեզոք է, հատկապես եթե նրանք կրթության բնագավառում ունեն որոշակի հաջողություններ կամ սովորում են որևէ համալսարանում: Այստեղ կարևորն այն է, որ այդ տղաները բացեիբաց չհակադրվեն թաղի տղաների նորմերին ու վարվելակարգային պրակտիկաներին և, հատկապես, չխախտեն դատաիրավական մարմինների հետ համագործակցության արգելքը: Հակառակ դեպքում վերաբերմունքը կարող է կտրուկ փոխվել դեպի խիստ բացասականը, և այդ տղաները կարող են պիտակավորվել ստորացվածներին բնորոշ անվանարկումներով: Ամեն թաղամաս ուներ իր «թաղի տղերքի» միջավայրը, որը կոչվում էր «շրջապատ»: Նրանց, ովքեր հարգանք ունեին «շրջապատում», անվանում էին «շրջապատի տղա»²¹: Նկարագրված երևույթի արմատները գնում են դեպի 1950–60–ական թվականները: 1970–1980–ական թվականները կարելի է համարել դրա կայունացման ու ամրապնդման շրջան: «Շրջապատը» կարող է կազմված լինել ոչ միայն տվյալ թաղամասի տղաներից, այլ նաև՝ ուրիշ թաղամասերի: Կարևորն այստեղ «թաղի տղայի» չափանիշներին համապատասխանելն է կամ «հասկացություն» ունենալը կամ «հասկացությունով տղա» լինելը: «Հասկացություն» ասելով նկատի է առնվում գողական հասկացությունները ընդունելն ու հարգելը:

Այսինքն՝ կարելի է ասել, որ թաղային միջավայրը չի սահմանափակվում թաղամասի տարածքով: Այն յուրահատուկ ցանցային կառույց է ամբողջ քաղաքի և նույնիսկ հանրապետության ընդգրկումով: Այդ ցանցի ձևավորման հիմքում նույնպես ընկած է «գողական» լեզվի ու հասկացությունների միջոցով ձևավորվող հարաբերությունների համակարգը, իսկ ցանցի միավորները այդ լեզուն կրող առանձին անձինք են:

21 Այս մասին հետաքրքիր դիտարկումներ ունի նաև Ս. Լուրիեն. Лурье С., Давтян А., 2017. Ереванская цивилизация или как формируется традиция современности, сс. 45–47.

Շնորհիվ այդ ցանցի պատկանելության՝ նրանք անձնապես ճանաչում են մեկմեկու և հարաբերություններ են կարգավորում ոչ միայն թաղամասի կամ քաղաքի, այլև ամբողջ հասարակության մասշտաբով:

Տղաս հայտնվել էր տհաճ պատմության մեջ: Ինչ-որ կիսագողական երիտասարդների խմբի հետ էին բախվել իրենց ընկերներով: Ընկերոջ հետ հեռախոսով իր զրույցից հասկացա, որ իրավիճակը կարող է լրջանալ ու անկանխատեսելի հետևանքներ ունենալ: Բարեկամիս տղան թաղում «լավ տղայի» համբավ ունի: Խնդրեցի կապվել տղայիս հետ ու ախպերավարի հետաքրքրվել՝ ինչ կա-չկա, ու ինչ-որ կերպ այդ կոնֆլիկտի մասին տեղեկություն ստանա ու օգնի, որ հարցը չխորանա: Շատ արագ իմացել էր՝ ով ով է, որ թաղամասից է, ու այդ թաղամասի իր շրջապատի ազդեցիկ մեկի միջոցով հարցը փակել տվեց: Սահմանափակվեցին թեթև զրույցով ու թեման փակեցին ընդմիջո:

58 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Ցանցային հարաբերությունները հաճախ տարբեր թելերով կապում են ոչ միայն առանձին թաղամասերի «լավ տղերքին», այլ նաև բանտային ու թաղային միջավայրերը: Ըստ գրանցված հետազոտական նյութերի՝ խնդիրն այն է, որ հաճախ բանտից դուրս գալուց հետո էլ շատ դժվար է լինում ազատվել քրեական աշխարհի հետ ձևավորված կապերից: Կապանքների մեջ են հայտնվում հատկապես նրանք, ովքեր չլինելով հանցավոր աշխարհի ներկայացուցիչ՝ բանտում հայտնվել են պատահական, քրեորեն պատժելի մի արարք ակամա կատարելու պատճառով և մտադրություն չունեն իրենց նվիրելու հանցավոր կյանքով ապրելուն: Միշտ էլ լինում են դեպքեր, երբ բանտում այդ մարդիկ ինչ-որ առիթով օժանդակություն են ստանում բանտակիցներից ու հետո, երբ հայտնվում են դրսում, հաճախ բանտից ստանում են բանտում գտնվողների համար տարբեր ծառայություններ մատուցելու տարատեսակ խնդրանքներ, որոնք երբեմն կարող են լինել քրեական բնույթի և վտանգավոր տվյալ անձի համար:

Երբ որ հորեղբորս տղան վաղաժամկետ ազատում ստացավ, դուրս գալուց հետո էդ քրեական աշխարհի ներկայացուցիչները իրան անընդհատ փորձում էին պահել իրանց տիրույթում: Այսինքն՝ չգիտեմ. ճշտել ինֆորմացիաներ այս կամ այն երևույթի վերաբերյալ, ինչ-որ բաներ տանել ազատության մեջ գտնվող մարդկանց, կամ ինչ-որ բաներ խնդրել, որ ինքը ուղարկի: Իսկ ինքը անընդհատ, օրինակ՝ հեռախոսահամարը անգամ փոխել էր էդ ընթացքում, բայց ոչինչ չէր փոխվել դրանից: Իրանք, միևնույն ա, գտնում էին ու զանգում էին իրան, ու իրանց համար ոնց որ սպասարկող դառնար: Ընդ որում՝ սպասարկումը ոչ միայն ինչ-որ ֆինանսական: Շատ հաճախ էր սպասարկումը տեղեկատվական բնույթ ա կրում: Ես հիշում եմ մի դեպք, որ իրան խնդրել էին գնալ, նստել մեկ այլ մարդու դատի և էդ ինֆորմացիան լսել, թե էդ մարդը ինչ ա ասում դատարանում ու արդյոք ասում ա էն, ինչը որ իրանց ձեռնտու ա: Այսինքն՝ իրանք ըստնց փորձում էին ազդեցության տիրույթում պահել: Հոպարիս տղան, կարծում եմ, դրա պատճառով Հայաստանից դուրս էկավ: Բայց չգնաց Ռուսաստան, կարծում եմ, նրա համար, որ Ռուսաստանը ևս ազդեցության տիրույթ ա քրեական աշխարհի տեսանկյունից, ու գնաց Հունգարիա, որտեղ իրան գտնելը (ծիծաղ) շատ ավելի բարդ կլինի:

27 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Շատ քչերին է հաջողվում ազատվել այդ կապերից ու «պարտավորություններից», քանի որ դա ոչ միայն բարդ է հոգեբանորեն իրականացնել, այլև թաղային ու ընկերական միջավայրում կարգավիճակի անկման կամ ընդհանրապես կորստի վտանգ ունի:

Այսինքն՝ «թաղային» միջավայրը, լինելով ոչ միայն տարածական, այլ նաև ցանցային բնույթի կառույց, ինքնուրույն ու ինքնիշխան երևույթ չէ, այլ, ըստ էության, «գողական» աշխարհի ցանցային կառույցին բազմաթիվ թելերով կապված միջավայր է: Եվ ուշադրության արժանի հանգամանքն այստեղ այն է, որ «թաղայինը» ոչ միայն պարզապես ինտեգրված ու փոխկապակցված է «գողականին», այլև ավելին՝ հիերարխիկ առումով ածանցված է «գողականին»

և ծառայող ու սպասարկող ենթակառուցյի դերակատարում ունի: Նրա հիմնական գործառնություններից մեկը հասարակական հարաբերություններում և, ընդհանրապես, հանրային տարբեր միջավայրերում «գողականի» լեգիտիմացումն է: Այս առումով չափազանց հետաքրքիր ու բնութագրական է 1970-1980-ականներին թաղային միջավայրերում տղաների հաղորդակցության մեջ տարածված մի հարցուպատասխանային «թեորեմա», համաձայն որի՝ եթե տղային հարցնում են՝ «դու գո՞ղ ես», ապա միակ ճիշտ պատասխանը պետք է լիներ «գող չեմ, բայց գողին հարգող եմ»: Իրականացված հետազոտությունը թույլ է տալիս ասել, որ «գողական» աշխարհից թաղայինի ուղղահայաց կախվածությունը ձևավորող գլխավոր գործոններից մեկը հենց այն խոսվածքն էր, որին բնորոշ հասկացություններն ու հաղորդակցման պրակտիկաները պարտադիր էին «թաղի տղա» կարգավիճակին արժանանալու համար: Հակառակ դեպքում, չիմանալով գողական լեզուն, ցանկացած մեկը կարող էր մարգինալացվել ու դառնալ խիստ խոցելի:

Լեզվի միջոցով իրանք բերում են մեզ էտ դաշտ, որովհետև էդ կանտակտը առանց էտ լեզվի չի լինում: Իրանք ունեն իրանց լեզուն, և եթե դու չկարանաս քո բացատրությունը տաս իրանց լեզվին համապատասխան, կընկնես այլ դիրքերի մեջ:

47 տարեկան տղամարդ, ք. Երևան

Հատկանշական է նաև, որ որոշ դեպքերում թաղային միջավայրում «լավ տղա» երևալու համար գողական հասկացություններն իմանալն ու գործածելը ավելի տարածված էր, քան ազատազրկման վայրերում, որտեղ դրան կարող էին վերաբերվել որպես «կուրաժի»²², այսինքն՝ բացասաբար, եթե տվյալ անձը չէր պատկանում գողական աշխարհին²³:

22 Այս բառի մանրամասն բացատրությունը տես բառարանի «ԿՈՒՐԱԺԻՏ» բառահոդվածում:

23 Այս միտքը հուշել է ազգագրագետ Նիկոլ Մարգարյանը մասնավոր զրույցի ժամանակ:

Ամփոփում

Հայաստանի քրեական միջավայրում դոմինանտ դիրք և հիմնական կիրառում ունեցող լեզուն, այսպես ասած, գողական խոսվածքն է: Այն Հայաստան է մուտք գործել հիմնականում 1950-ականներին: Խոսվածքը որոշակի զարգացում է ապրել և, 1960-ականներին փոխակերպումների ենթարկվելով, 1970-1980-ական թվականներին մտել է կայունացման փուլ: 1990-ականների վերջերից այն որոշակի փոփոխությունների է ենթարկվում: Հիմնականում այստեղ մուտք են գործում մի շարք բառեր, որոնք ունեն տեղական ծագում, որոշ բառեր ու բառակապակցություններ, որոնք բնորոշ են ռուսական քրեական միջավայրին, թուլանում և աստիճանաբար դուրս են գալիս գործածությունից: 2010-ականներից այս գործընթացն ավելի նկատելի է դառնում: Երիտասարդ և նոր սերնդի միջավայրում նման բառերից շատերն արդեն դադարում են գործածվել: Փոխարենը ավելի գործածական է դառնում սովորական խոսակցական լեզուն:

«Գողական» խոսվածքի հիմնական բառապաշարն ու հասկացությունները գլխավորապես փոխառված կամ թարգմանված են ռուսական քրեական միջավայրից: Առանձին խումբ են կազմում միայն հայկական միջավայրին բնորոշները: Ընդհանրապես, կարելի է առանձնացնել բառերի հետևյալ հիմնական խմբերը.

- Բուսերենից հայերեն պարզ փոխառություններ կամ առանց փոփոխությունների, կամ վերջածանցների փոփոխությամբ: Օրինակ՝ սմատրյաշչի, զոն, զակոննիկ, սուկա, սուչի զոն, աչոտ, սպռոս, արշազ, պախան, մուժիկ, մուտիլովչիկ, բարիզ, կանցավիկ, քսիֆ, ցինկ և այլն:
- Բուսերենի և հայերենի համադրությամբ՝ հիմնականում բայական հարադրություններ: Օրինակ՝ զոն նայող, սուչիտ անել, պալիտ անել, պառաշ անել, պռախոդ տալ, մանթարաշ ընկնել, գրուզիտ անել, չմարիտ անել և այլն:
- Բուսերենից հայերեն ուղղակի թարգմանություններ, որոնք արտահայտում են ռուսերեն քրեական խոսվածքին բնորոշ նշանակությունը: Այդպիսի օրինակներ են՝ գող, նայող, վառող, լավեր, լավով ապրել, ճիշտ, ճշտով ապրել, բեռնել, երգել և այլն:

- Հայկական միջավայրում ձևավորված ու միայն հայկական բառապաշարին բնորոշ բառեր՝ ծախող, բոզ, ուռել, թոցնել, կզցնել, փչացնել, գործ տալ, գործ կարել, դումար, թավան, փչել, խարեթ, եղո, ախպերություն, մեծ ախպեր, մեծություն, քերոբ և այլն:

«Գողական» խոսվածքը բնորոշ ու կիրառելի է ոչ միայն քրեական և հանցագործ աշխարհում, այլ նաև խիստ գործածական է թաղային միջավայրերում: Հատկապես դեռահաս ու երիտասարդ տարիքի տղաները դրա հիմնական կրողներն ու վերարտադրողներն են: Քրեական միջավայրերից, հատկապես բանտերից տեղափոխվելով թաղային միջավայր՝ լեզուն որոշակի փոխակերպումներ է կրում, նմանօրինակվելով՝ ենթարկվում որոշ «մեղմացումների»: Բանտային և քրեական աշխարհում այս լեզվի հասկացությունները շատ հստակ են, ու ամեն բառի գործածումը պահանջում է խիստ զգոնություն ու կշռադատվածություն: Ցանկացած՝ նույնիսկ պատահական սայթաքում կարող է լուրջ ու անդառնալի հետևանքներ ունենալ, ընդհուպ՝ բանտային կամ քրեական միջավայրում կարգավիճակի կորուստ ու ստորացում: Նման սայթաքումները կարող էին հետևանքներ ունենալ ամբողջ կյանքի համար:

Թաղային միջավայրում խոսվածքը, կրելով որոշակի մեղմացումներ, հնարավոր է դարձնում դրա տարածումը քրեական աշխարհի սահմաններից դուրս: Դրա շնորհիվ «գողական» խոսվածքի կրողների միջավայրը զգալիորեն ընդլայնվում է և ընդգրկում թաղամասի դեռահաս, երիտասարդ ու միջին տարիքի գրեթե բոլոր տղամարդկանց: Դառնալով այդ խոսվածքի կրողներն ու գործածողները՝ թաղային միջավայրերը դառնում են «գողական» վարքուբարքի տարածման նպաստավոր տարածքներ: Այս խոսվածքը դառնում է տղա երեխաների սոցիալականացման լեզուն փողոցում, բակում և թաղամասում՝ լայն առումով: Այն ունենում է մեկ այլ հետևանք ևս. խոսվածքը գործածող տղաները դառնում են նաև դրան համարժեք պրակտիկաների ակտիվ կամ անուղղակի կրողներ՝ փաստացիորեն, այս կամ այն ձևով ենթարկվելով լեզվի միջոցով հասարակական կյանք ներմուծված «գողական» աշխարհի նորմերին ու վարքագծային պրակտիկաներին:

Լեզուն դառնում է նաև թաղային միջավայրում կարգավիճակների ձևավորման կարևոր պայմաններից մեկը: Դրա միջոցով են ձևակերպվում

ընդօրինակելի դերերը (հարգված տղա, լավ տղա, կյանքի տղա, լավեր կամ խարոշիներ և այլն), լիդերությունը, ընդունելի և անընդունելի վարքագծային կանոնները, պատվի կոդեքսը, գերակա ու լուսանցքային դիրքերը:

«Գողական» խոսվածքը դառնում է նաև թաղամասերում արդարադատության լեզուն: Այն սահմանում է թաղային միջավայրում «ճիշտն ու սխալը», համապատասխանաբար, նաև արդարն ու անարդարը սահմանողը, իսկ ենթամշակույթը ներկայացնող հեղինակությունները դառնում են դատ ու դատաստանի հիմնական իրականացնողները: Հատկանշական է, որ արդարադատության այս այլընտրանքային համակարգը թաղային միջավայրերում ձևավորվում է պետական ու առավելապես դատաիրավական մարմինների հանդեպ ունեցած համատարած անվստահության պայմաններում: Սա գործում է հատկապես սոցիալապես ցածր դասակարգերի ու խավերի միջավայրում, որոնք կենտրոնացած էին Երևանի աշխատավորական թաղամասերում: Այն դեպքում, երբ պետությունը անտեսում էր մարդկանց հանդեպ իրագործվող անարդարությունները կամ հենց պետությունը ներկայացնող մարդն էր այդ անարդարությունը գործող դերակատարը դառնում, թաղամասում բնակվող «գողական» աշխարհի հեղինակությունը կարող էր շատերի համար հասկանալի ձևով շարադրել ճիշտն ու սխալը, սահմանել մեղավորներին և լուծումներ տալ բազմաթիվ հարցերի, որոնք պետական մարմիններին դիմելու դեպքում խճճվում էին և հաճախ նույնիսկ շուռ տրվում բողոքը ներկայացնողի դեմ:

Այս խոսվածքը և դրա ձևավորած փոխհարաբերությունների համակարգը անկախությունից հետո զգալի փոփոխություններ են կրում: Վերջին տարիներին նկատելի է խոսվածքի կիրառման շրջանակների նեղացում: Հատկապես այն բառապաշարը, որը հայկական միջավայր էր ներմուծվում ռուսական քրեական միջավայրերից, շատ տեղերում մոռացության է մատնվել և դուրս եկել կիրառությունից:

Էական նշանակություն է ստանում նաև դեռահասների ու երիտասարդության միջավայրում նպատակների և ապագան կառուցելու տեսլականների փոփոխությունը: Զգալիորեն փոխվում են հարաբերությունների ձևերը, կյանքում արժեքների ընկալումները և հեղինակությունների տիպերը, «գողական» աշխարհը ևս լուրջ փոխակերպումների է ենթարկվում: 2000-ականներին այն էլիտարացման

գործընթաց է ապրել ու որոշ առումով հեռացել աշխատավորական
խավերից՝ կորցնելով առօրյա հասանելիությունը այդ խավերի համար:

Ամփոփելով՝ կարելի է ասել, որ արդի հայ հասարակությունը
խորքային փոխակերպումներ է ապրում, և խորհրդային սոցիալիզմի
պայմաններում ապրող թաղային ու հարևանային համայնքների
կյանքում տեղի ունեցող փոփոխությունները ազդում են նաև «գողական»
խոսվածքի ու բառապաշարի վրա:

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Անգլ.	անգերեն
Արաբ.	արաբերեն
Բղղ.	բաղադրություն
Գերմ.	գերմաներեն
Գող.	գողական
Եբր.	եբրայերեն
Թաթ.	թաթարերեն
Թյուրք.	թյուրքական
Թրք.	թուրքերեն
Թաղ.	թաղային
Լազ.	լազերեն
Լեհ.	լեհերեն
Լրց.	լրացուցիչ
Խսկց.	խոսակցական
ԽՍՀՄ	Խորհրդային սոցիալիստական հանրապետությունների միություն
Ծգմ.	ծագում
Հայ.	հայերեն
Հայկ.	հայկական
ՀԿ	հասարակական կազմակերպություն
Հմմ.	համեմատելի
Հն.	հին
ՆԳԺԿ	Ներքին գործերի ժողովրդական կոմիսարիատ
ՆԷՊ	Նոր տնտեսական քաղաքականություն
Նիդեր.	Նիդերլանդերեն
Նխ.	նախա-
Նշ.	նշանակություն
Փոխ.	փոխառություն
Պրսկ.	պարսկերեն
Պտմ.	պատմություն
ՌՍՖՍՀ	Ռուսաստանի սովետական ֆեդերատիվ սոցիալիստական հանրապետություն

Ռուս.	ռուսերեն
Սլավ.	սլավոնական
Վրգ.	վրացերեն
ՔԿՀ	քրեակատարողական հիմնարկ
Քր.	քրեական
Ֆրնս.	ֆրանսերեն

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ավագյան Է., 2006. Կոնդի վերջալույսը (Հուշեր հին Կոնդից): Երևան. գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, էջ 38-43:

Բռնության մշակույթը. գողականություն և հարակից երևույթներ. ետխորհրդային փուլի ավարտը Հայաստանում: Հարցազրույց Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանի հետ: Զրուցավար՝ Գայանե Հովակիմյան: Մաս առաջին, <https://hetq.am/hy/article/108479>:

Բռնության մշակույթը. գողականություն և հարակից երևույթներ. ետխորհրդային փուլի ավարտը Հայաստանում: Հարցազրույց Գևորգ Տեր-Գաբրիելյանի հետ: Զրուցավար՝ Գայանե Հովակիմյան: Մաս երրորդ, <https://hetq.am/hy/article/111823>:

Թաղևոսյան Ա., 2010. Երևանի քաղաքային մշակույթը: Մաս առաջին. Հասարակական մշակույթի փոխակերպումները խորհրդային և հետխորհրդային Երևանում: ՎԷՄ համահայկական հանդես, թիվ 4, էջ 112-131:

Համբարձումյան Հ., Գյոթնոցի բիժեն, <https://inknagir.org/?p=8738>:

Հովակիմյան Գ., Տեր-Գաբրիելյան Գ., 2020. Քրեական բարքերի, լեզվի և վարքագծի ազդեցությունը սոցիալական հարաբերություններում բռնության դրսևորման վրա: Բռնության մշակույթը Հայաստանում, Երևան. ԵՀՀ, էջ 27-91:

ՀՀ Քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ օրենք. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=139239>:

Galeotti Mark. 2018. The Vory: Russian's Super Mafia. New Hevan and London, Yele University Press.

White, William Foote. 1993. Street Corner Societies. The Social Structure of the Italian Slum. Chicago-London. University of Chicago Press.

Акопян М., 1988. Армянская селская община в конце 19-в начале 20 вв. Ереван, Издательство АН Армянской ССР.

Багреева Е.М., 2001. Субкультура осужденных и их ресоциализация. Москва, Издательство ВНИИ МВД РФ.

Волков В. В., 2012. Силовое предпринимательство, XXI век: экономико-социологический анализ. Санкт Петербург, Европейский университет.

Гилинский Я., 1990. Субкультура за решеткой. Советская этнография, №2, сс. 100-103.

Городин Л. М., 2021. Словарь русских арготизмов. Лексикон каторги и лагерей Императорской и Советской России. Москва, Музей истории ГУЛАГа / Фонд Памяти.

Дубягина Ю., Бронникова А. (ред.), 1991. Толковый словарь уголовных жаргонов. Москва, Издательство Интер Омнис.

Ефимова Е.С., 2004. Современная тюрьма. Быт, традиции и фольклор. Москва, Издательство ОГИ.

Захарова Е., 2010. Тбилисская улица как среда мужской социализации. Laboratorium, 1, сс. 182-204.

Зугумов З.М., 2015. Русскоязычный жаргон. Историко-этимологический, толковый словарь преступного мира. Москва, Издательство Книжный мир.

Кабо В., 1990. Структура лагеря и архетипы сознания. Советская этнография, №1, сс. 108-113.

Как стать вором в законе? Вор в законе – это кристально чистый человек по воровской идеологии,

https://vk.com/@darkside_int-kak-stat-vorom-v-zakonevor-v-zakone-eto-kristalno-chisty-ch.

Левинтон Г. А., 1990. Насколько «Первобытна» уголовная субкультура. Советская этнография, №2, сс. 96-100.

Лихачев Д. С., 1935. Черты первобытного примитивизма воровской речи. Язык и мышление, III-IV, сс. 47-100.

Лурье С., Давтян А., 2017. Ереванская цивилизация или как формируется традиция современности. Ереван.

Потапов С. М., 1927. Словарь жаргона преступников (блатная музыка). Москва.

Самойлов Л., 1989. Путешествие в перевернутый мир. Нева, №4, сс. 150-164.

Самойлов Л., 1990. Этнография лагеря. Советская этнография, №1, сс. 96-108.

Самойлов (Клейн) Л., 1993. Перевернутый мир. Санкт Петербург, Издательство Фарн.

Сидоров А., 1999. Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России. Книга первая (1917- 1940 гг.). Ростов на Дону, Издательство МарТ.

Сидоров А., 1999. Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России. Книга вторая (1941- 1991 гг.). Ростов на Дону, Издательство МарТ.

Словарь тюремно-лагерно-блатного жаргона (речевой и графический портрет советской тюрьмы)», 1992. Москва, Края Москвы.

Хрущев Н. С., 1989. Воспоминания. Огонек, №28, с. 31.

Уголовный кодекс РСФСР в редакции 1926 года. <https://bit.ly/3GAJLoj>.

Якубович П. (Меньшин Л.), 1933. В мире отверженных: записки бывшего каторжника. Москва.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՏԵՍԱՆՅՈՒԹԵՐ

Լևոն Աբրահամյան, Գվարդիաներից մինչև թաղային հեղինակություններ, «Հեռափոխելով քաղաքը. մարդաբանական դիտանկյուն», <https://www.youtube.com/watch?v=OLQNICuoEDQ>:

Как появилась «каста воров». Короли преступного мира | Вор. Закон вне закона. 1 серия. <https://www.youtube.com/watch?v=wMGtQfoWcsY>.

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳԻՐ

Քրեական կամ գողական խոսվածքին վերաբերող այս բառարանում ընդգրկված է շուրջ 200 բառահոդված, որոնցում ներկայացված են այդ խոսվածքին բնորոշ արտահայտություններն ու հասկացությունները: Դրանց զգալի մասը ծագել է խորհրդային/ռուսական քրեական միջավայրում, սակայն դուրս գալով այդ շրջանակներից՝ տարածվել է նաև թաղային-բակային միջավայրերում, ընդհանրապես առօրյա կյանքում: Ավելին՝ բառարանում ներկայացվող արտահայտությունները պարտադիր չէ, որ բնորոշ լինեն քրեական ենթամշակույթի այս կամ այն դրսևորումը ներկայացնող միջավայրերին և հաճախ գործածվում են նաև այդ ենթամշակույթից դուրս գտնվող մարդկանց կողմից: Ի թիվս տարբեր պատճառների՝ քրեական-«գողական» խոսույթի տարածվածությանը նպաստում է այն, որ ժամանակի ընթացքում դա, ինչպես և ցանկացած լեզու, շարունակում է կրել բովանդակային և հնչերանգային փոփոխություններ: Մյուս կողմից՝ այդ խոսույթը, թեև ավելի փոքր ազդեցությամբ, շարունակում է որոշիչ դեր խաղալ հասարակական, միջանձնային, հատկապես արական, ավելի կոնկրետ՝ երիտասարդ և/կամ դեռահաս տղաների հարաբերություններում: Սրանով պայմանավորված՝ ներկա աշխատությունը, բացի զուտ բառարանային արժեքից, ունի նաև հասարակագիտական նշանակություն և արծարծում է սոցիալ-մշակութային, մարդաբանական հարցեր:

ABSTRACT

This dictionary explores the meanings of around 200 words pertaining to criminal speech. The majority of these words and expressions find their roots in Soviet/Russian criminal circles, that have later pushed the boundaries and been spread and used in everyday life. These expressions may not necessarily be common to environments bearing any of the characteristics that define criminal culture. Moreover, they may freely be used by individuals that do not identify themselves with criminal culture. Among several other reasons, the widespread usage of such language conditions the further evolution — a characteristic all languages are prone to — in terms of changing meanings and intonations. Besides, despite the declining influence, such language still plays a definitive role in social and interpersonal (especially, among young males) relations. Hence, it can be stated that this dictionary also raises socio-cultural and anthropological issues.

Եվրասիա համագործակցություն հիմնադրամի (ԵՀՀ) տեսլականն է նպաստել նրան, որ Հարավային Կովկասը կայանա որպես խաղաղ, հակամարտություններից զերծ և համագործակցող տարածաշրջան և աչքի ընկնի քաղաքացիների ներգրավման բարձր մակարդակով, սոցիալապես պատասխանատու ձեռներեցությամբ ու կայուն, պատասխանատու և արդյունավետ քաղաքացիական հասարակությամբ: ԵՀՀ-ն տարիներ շարունակ աշխատում է քննադատական մտածողության և այլընտրանքային կրթության մեթոդների ասպարեզում: Այն համախմբում է մտածողության առաջնորդների, հասարակական ոլորտի գործիչների, որոնք ունեն բարձր մոտիվացիա և իրենց ամենօրյա գործունեության մեջ կոտրում են կարծրատիպերը և նպաստում հայաստանյան հասարակության համար զարգացման ճիշտ ուղիներ մշակելուն: Որպես «մտագործող» («think and do tank») կառույց, որն աշխատում է քաղաքականությունների մշակումից մինչև դրանց իրագործում, և որի առաքելությունն ու գործունեությունը ծածկում են քաղաքացիական հասարակության գործունեության և պետական բարեփոխումների շատ կարևոր հատվածը, ԵՀՀ-ն առաջնահերթություն է համարում հասարակության մեջ խթանել քննադատական մտածողության օրակարգը:

Eurasia Partnership Foundation's (EPF) guiding vision is a South Caucasus that is peaceful, conflict free and cooperative with civically engaged citizens, socially responsible businesses, and sustainable, accountable and effective third sector organizations. EPF works on critical thinking issues and alternative education methods for many years. EPF unites a team of highly motivated civil society and thought leaders and public figures, who dismantle stereotypes in their daily activities and participate in building the correct development path for Armenia. As a 'think and do tank', which works the full circle, from policy advice to implementation, and whose remit covers a very significant part of civil society and state reform, EPF considers it a priority to boost the critical thinking agenda in Armenia.

Dictionary of Armenian Criminal Slang

The current dictionary presents the meanings behind the concepts and terms used in “criminal” speech. The concept of “criminal” speech is especially relevant since this sub-culture has widely penetrated various settings of modern social environment and extensively impacted formation and socialization of growing generations. Furthermore, the essence of relations influenced by sub-culture, as well as the vocabulary that derives from this culture may seem familiar to a person that is not identified with that sub-culture. For the sake of easier navigation, the dictionary provides the definitions, the origins, the history, and the structure of words and expressions.

Dictionary of Armenian Criminal Slang / Aghasi Tadevosyan, Nikol Margaryan

Proofread by Anjela Avagyan
Eurasia Partnership Foundation, 2023–160 pages

This publication is a part of the series of manuals published under the “EPF University” heading. This publication is a part of Education, methodology of history, culture and values (EMHCV) direction. The series include texts which belong to four large thematic directions:

Critical Thinking (CrT)

War and Peace (WP)

Civil Society (CS)

Education, methodology of history, culture and values (EMHCV)

Ուրախ կլինենք ստանալ ձեր կարծիքը հետազոտության
վերաբերյալ հետևյալ էլ. հասցեով՝

info-epf@epfound.am

Please send your comments/feedback to info-epf@epfound.am

ISBN 978-9939-896-56-4

© Eurasia Partnership Foundation, 2023

Cover background photo by Ilya Andreev on Unsplash